

”Herkkä-omatuntoiset”

Alamaisideologia ja aseistakieltäytyminen 1960-luvun Suomessa

Kai Kilpinen

Pro gradu-tutkielma

Helsingin yliopisto

Historian laitos

Suomen ja Skandinavian historia

Huhtikuu 2007

Sisällysluettelo

1. JOHDANTO	4
2. TUTKIMUKSEN RAJAUS	5
2.1. TEOREETTINEN VIITEKEHYS.....	6
2.1.1. <i>Perusoikeudet</i>	7
2.1.2. <i>Alamaisideologia ja perusoikeusideologia</i>	8
2.2. KÄSITTEISTÄ.....	11
2.2.1. <i>Termistö</i>	11
3. TUTKIMUSKYSYMYKSET	12
4. LÄHDEAINEISTO JA AIEMPI TUTKIMUS	13
5. ASEISTAKIELTÄYTYMISEN HISTORIAA SUOMESSA.....	15
5.1. AUTONOMIAN AIKA	15
5.1.2. <i>Vuoden 1902 – 1904 kutsuntalakot</i>	17
5.2. ITSENÄISEN SUOMEN ASEVELVOLLISUUSKYSYMYKSET	18
5.2.1. <i>Vuoden 1919 väliaikainen asevelvollisuuslaki</i>	18
5.2.2. <i>Erittäin arkaluontoiset tapaukset</i>	18
5.2.3. <i>Arndt Pekurinen ja ensimmäisen tasavallan rauhanliike</i>	19
5.2.4. <i>Lex Pekurinen ja sota-aika</i>	21
5.3. SODAN JÄLKEINEN AIKA	22
6. VUODEN 1959 LAKI ASEETTOMASTA PALVELUKSESTA	24
7. MUUTOSPAINHEET KASAUTUVAT	26
7.1. JEHOVAN TODISTAJIEN TUKALA ASEMA	26
7.1.1. <i>Ylipalveluaikojen muodostuminen</i>	27
7.1.2. <i>Eristyshuonerangaistukset ja hoidollinen eristäminen</i>	29
7.1.3. <i>Tuomioistuimen langettamat rangaistukset</i>	30
7.1.4. <i>Pakkotyömääräykset</i>	31
7.1.5. <i>Palvelukseen määrääminen ja saapuminen</i>	34
7.1.6. <i>Perusoikeuksien rajoitukset</i>	36
7.1.7. <i>Pakkotyöosasto</i>	39
7.1.8. <i>Tapaamisoikeuden rajoitukset</i>	42
7.1.9. <i>Lomakäytäntö</i>	43
7.1.10. <i>Jehovan todistajien oppi</i>	45
7.1.11. <i>Karvian asunto-olot</i>	48
7.1.12. <i>Laitoksen arki</i>	49
7.1.13. <i>Karvian laitos ”keskitysleirinä” lehdissä</i>	52
7.2. ENSIMMÄINEN RATKAISUYRITYS	58
7.2.1. <i>Komitea selvittämään ongelmia</i>	58
7.2.2. <i>Komitean asenneilmasto</i>	60
7.3. SADANKOMITEA JA ASEISTAKIELTÄYTYJÄT	64
7.4. PASSIN POLTTAJAISET	65
7.5. TARKOITUKSEN MUKAISUUSPASIFISMIN ONGELMA	69
7.6. TAIPALEEN JA KEVÄTSALON RISTIRETKI	70
7.6.1. <i>Julkisuuden valokeilassa</i>	74
7.7. TAPAUS SCHÜLLER JA YLLYTYSJUTTU	75
7.7.1. <i>Schüller viranomaisessa</i>	76
7.7.2. <i>Yllytys</i>	78
7.7.3. <i>Tukiadressi syntyy</i>	80
7.7.4. <i>Schüllerin oikeudenkäynti</i>	81
7.7.5. <i>Yllyttäjien logikka</i>	82
7.7.6. <i>Yllyttäjät raastuvassa</i>	84

7.7.7. Pykälää muutetaan.....	88
7.7.8. Ylempien oikeusasteiden tuomiot	89
7.7.9. Maan isä ihmeissään.....	90
7.7.10. Julkisen sanan tuomio	91
7.7.11. Loppunäytös	96
8. UUDEN LAIN PIHTISYNNYTYKSI	97
8.1.1. Ensimmäinen osamietintö.....	97
8.1.2. Toinen osamietintö.....	99
8.2. EDUSKUNTAKÄSITTELY	102
8.2.1. Puolustusvaliokunnan mietintö	102
8.2.2. Käsittele täysistunnoissa	104
8.2.3. Lehdistön kommentit.....	106
9. YHTEENVETO JA LOPPUPÄÄTELMÄT	108
10. LÄHDELUETTELO	113
<i>Alkuperäislähteet</i>	113
<i>Painetut lähteet</i>	113
<i>Lehdistö</i>	114
<i>Tutkimuskirjallisuus</i>	114
<i>Aikalais- ja muu kirjallisuus</i>	114
<i>Muut lähteet</i>	116
TAULUKOT	117
<i>Taulukko 1. Tilasto aseettomaan palvelukseen määrätyistä</i>	117
<i>Taulukko 2. Vuosina 1961 – 1968 kutsunnoissa aseettomaan palvelukseen ilmoittautuneiden jakautuminen kutsuntalautakunnan suosituksen mukaan (hlöä)</i> .	118

”Herkkä-omatuntoiset”

Alamaisideologia ja aseistakieltäytyminen 1960-luvun Suomessa

*Oliko outoa mitä minä pyysin
edessä päättävän tutkijalautakunnan?
Pyysin jotain muuta kuin asetta ja myssyä,
en tahtonut kypärää, kiiltävää pyssyä,
lyhyttä ja harvaa isänmaani karvaa.¹*

1. Johdanto

Otsikon lainaus on Turun Päivälehdestä vuodelta 1969, jossa nimimerkki Kokki ojentaa aseistakieltäytyjiä huvittuneen isällisesti ja samalla hyvin alentuvasti.²

Tällainen asenne toimikoon esimerkkinä alaotsikon alamaisideologiasta julkisessa sanassa. Viranomaistoiminnassa asenne osoitti, että miekka on sanaa mahtavampi ja että yksittäisen ihmisen painoarvo oli kovin mitätön valtiokoneistoa vastaan. Tutkijatoimikunta määräsi vakaumuksen arvon ja syvyyden ja samalla omantunnon herkkyyden asteen. Jos ei ollut tarpeeksi herkkä, oli opeteltava tappamaan.

Tutkijatoimikuntaa ei enää ole, mutta välillä asenteet ja argumentit tuntuvat nykypäivänä samoilta kuin neljäkymmentä vuotta sitten. Toki aseistakieltäytymisestä on tullut hyväksyttyä ja lähes tasavertaistakin asepalveluksen kanssa, mutta aina kun lainsäädäntöä pyritään uudistamaan, syntyy maanpuolustuspiireissä ja sellaisiin itsensä lukevissa henkilöissä hyvin voimakas puolustusreaktio, joka ei ole missään suhteessa käsiteltävään asiaan. Näin tapahtui myös 1960-luvulla ja vielä monta kertaa voimakkaammin.

---

¹ Teatteri 67, *Pax-kabaree Ei rumputusta pamputusta, simputusta*. Levykooste ja ohjelmalaatikko.1967.

² Turun päivälehti 22.8.1969 *Herkkä-omatuntoiset*. Nim. Kokki.

Alentuva suhtautuminen ”toisinajattelijoihin” ja valtion puolustaminen pientä ihmistä vastaan tuntuvat olleen vallitsevat asenteet maanpuolustusta sivuavassa keskustelussa.

Asiat ovat nyt onneksi toisin, eikö niin?

2. Tutkimuksen rajaus

Tutkimuksessani tarkasteltava ajanjakso on vuodesta 1961 vuoteen 1969. Rajauksen perusteena on näinä vuosina voimassa ollut *Laki asevelvollisuuden suorittamisesta aseettomana*³. Juuri tämä laki, jota kutsun myös vuoden 1959 laiksi sen säätämivuoden mukaan, nosti esiin ne kysymykset, joita tutkimuksessani käsittelem. 1960-luku, merkitsi myös sodanjälkeisen yhtenäiskulttuurin murrosta⁴, uudenlaisen rauhanliikkeen syntyä sekä nuorten kulttuuriradikaalien esiinnousua. Kaikki nämä liittyvät elimellisesti aseistakieltäytymisen problematiikkaan. Monet 1960-luvulla lausutut argumentit ovat edelleen käytössä puolin ja toisin aseistakieltäytymisestä keskusteltaessa. Itse asiassa koko keskustelu ja sen asetelmat syntyivät tuolloin. Tämän vuoksi on aiheellista valottaa ajanjaksoa tarkemmin.

Vuoden 1968 lopussa hyväksytty ja seuraavan vuoden aprillipäivänä voimaan tullut *Laki aseettomasta ja siviilipalveluksesta*⁵ kumosi vuoden 1959 lain ja korjasi osan niistä epäkohdista, joita tämä tutkimus nostaa esiin. Vaikka lakiin ei oltu tyytyväisiä edes hyväksymisvaiheessa⁶, oli se pienin muutoksin voimassa aina vuoteen 1986⁷ asti.

Taustoittaakseni tutkimustani esittelen lyhyesti suomalaisen aseistakieltäytymisen historiaa, sillä aiheesta puuttuu yleiskatsaus kokonaan.

---

³ Suomen asetuskokoelma 1959, Laki 219/59.

⁴ Kolbe, Laura: *Eliitti, traditio, murros. Helsingin yliopiston ylioppilaskunta 1960-1990. Helsingin yliopiston ylioppilaskunnan historia 6*. Otava, Helsinki 1996. s. 7-14.

⁵ As. kok. L132/1969.

⁶ Kts. esim.. Puolustusvaliokunnan lausunto: 1968 VP. PK III. PuolV miet. n:o 5., s.1326.

⁷ Itse asiassa laki oli muodollisesti voimassa aina vuoteen 1992, sillä vuoden 1985 siviilipalveluslaki oli väliaikainen, ja voimassa vuodet 1986-1991.

Tämä esittely ulottuu 1800-luvun lopulta 1950-luvun loppuun. Koostan katsauksen aiemmasta kirjallisuudesta, enkä ole käyttänyt sen kokoamisessa alkuperäislähteitä, sillä ajanjakso ei sisälly tutkimukseni aikarajaukseen. Olen käyttänyt normaalia lähdekritiikkiä kirjallisuutta läpikäydessäni.

Tutkimukseni keskiössä on aseistakieltäytymistä säätelevä lainsäädäntö sekä siitä käyty julkinen keskustelu. Erityistä huomiota saavat Jehovan todistajien asema sekä yllytysjutuksi nimetty oikeudenkäyntisarja. Juuri niihin liittyivät myös merkittävimmät aikalaiskeskustelut. Kun kiihkeästä keskustelusta on usein vaikeaa, ja yleensä turhaakin, erottaa juuri nimenomaisesti lainsäädäntöön liittyvä argumentaatio, olen ottanut laajasti mukaan aseistakieltäytymiseen liittyviä ilmiöitä ja siitä käytyä keskustelua. Temaattisesti olen keskittynyt juuri aseistakieltäytymiskysymykseen ja jättänyt muut rauhanliikkeisiin ja kulttuuriradikalismiin liittyvät seikat vähemmälle huomiolle. Suomalaisia rauhanliikkeitä ja kulttuuriradikalismia on tarkasteltu laajemminkin⁸, mutta aseistakieltäytyminen on jäänyt näissä tutkimuksissa usein lapsipuolen asemaan.

2.1. Teoreettinen viitekehys

Tutkimukseni teoreettiseksi viitekehukseksi olen lainannut oikeustieteilijä Martin Scheininiltä käsitteet *alamaisideologia* ja sen vastakohtana *perusoikeusideologia*. Lisäksi käytän *erityisen vallanalaisuussuhteen* eli *laitosvallan* käsitettä. Viitatessani tässä tutkimuksessa perustuslakiin ja perusoikeuksiin, käsitän ne vuonna 1919 hyväksytyin Hallitusmuodon mukaan määritellyinä. Hallitusmuoto määritteli perusoikeudet tutkimuksessani

---

⁸ Esim. Hallman, Kristiina: *Tottelisinko? Suomalaista Sadankomiteaa vuodesta 1963*. Suomen Sadankomitealiitto ry., Helsinki 1986. Kolbe, Laura: *Eliitti, traditio, murros. Helsingin yliopiston ylioppilaskunta 1960-1990. Helsingin yliopiston ylioppilaskunnan historia 6*. Otava, Helsinki 1996. Tuominen, Marja: *Me ollaan kaikki sotilaitten lapsia. Sukupolvihegemonian kriisi 1960-luvun suomalaisessa kulttuurissa*. Otava, Helsinki 1991.

käsiteltynä ajankohtana ja itse asiassa aina vuoden 1995 perusoikeusuudistukseen⁹ asti.

2.1.1. Perusoikeudet

Scheininin mukaan perusoikeudet ovat perustuslakiin (tässä siis Hallitusmuotoon) kirjattuja kansalaisen oikeuksia. Hallitusmuodon määrittelemät perusoikeudet koskivat: kansalaisten yhdenvertaisuutta lain edessä (5 §), hengen, kunnian, henkilökohtaisen vapauden, omaisuuden ja työvoiman suojaa (6 §), maassa oleskelu- ja liikkumisvapautta (7 §), uskonnonvapautta (8 ja 9 §), sanan-, yhdistymis- ja kokoontumisvapautta (10 §), kotirauhaa (11 §), kirje-, lennätin- ja puhelinsalaisuutta (12 §), asianmukaisen oikeudenkäynnin suojaa (13 §), kansalliskielten yhdenvertaisuutta ja oikeutta käyttää äidinkieltään viranomaisessa (14 §), aatelis- ja muiden perinnöllisten arvojen antokieltoa (15 §) ja perusoikeuksien rajoittamisen edellytyksiä (16 §).¹⁰

Perusoikeuksien käytännön ulottuvuus on kuitenkin pitkälle riippuvainen perusoikeussäännösten tulkinnasta.¹¹ Suomessa tuomioistuimet ja hallintoviranomaiset olivat hyvin haluttomia soveltamaan perusoikeussäännöksiä edes silloin kuin alemman asteinen säädös on selvästi ristiriidassa niiden kanssa.¹² On jopa väitetty, että tuomioistuimilla ei olisi ollut valtaa soveltaa perustuslakeja, mutta Scheininin mukaan tässä on vain kyse ontuvasta selityksestä, ja itse asiassa Hallitusmuodon 92 §:n mukaan perustuslaki tulisi ottaa aina huomioon lainkäytössä.¹³

Suomessa perusoikeussäännökset ovat pitkälle kohdistuneet juuri eduskuntaan. Kaikessa lainsäädännössä tulee pitää huoli, ettei perusoikeuksia loukata. Tässä eduskunnan perustuslakivaliokunnalla on keskeinen rooli.

---

⁹ As. kok. 969/1995. Nykyisen perustuslain perusoikeussäännökset perustuvat näihin. As. kok. 731/1999.

¹⁰ As. kok. 94/1919 Suomen Hallitusmuoto (HM), II luku.

¹¹ Scheinin, Martin: *Siviilipalvelus ja perusoikeudet*. Suomen siviilipalvelusmiesliitto r.y., Helsinki 1985. (Scheinin 1985). s. 13.

¹² Ibid, 15.

¹³ Ibid, 16.

Scheininin tulkinnan mukaan perustuslakivaliokunta kuitenkin vain määrittelee, tarvitaanko jonkin lain säätämiseksi perustuslainsäätämisyjärjestystä. Vain harvoin on lakiesityksiä muutettu siten, etteivät ne loukkaisi perusoikeuksia, yleensä on vain turvauduttu vaikeutettuun säätämisyjärjestykseen.¹⁴ Perusoikeuksien toteutumisen turvaamisesta ei juuri ole kannettu huolta.¹⁵ Yhtenä syynä tähän Scheinin pitää vanhanaikaisia perusoikeussäännöksiä. Ne luotiin tsaarinvallan aikana turvaksi hallintoviranomaisten mielivaltaa vastaan ja otettiin niiden tosiasiallista vaikutusta pohtimatta itsenäisen Suomen Hallitusmuotoon.¹⁶ Ehkä katsottiin, että kansanvaltainen järjestelmä sinänsä pitäisi huolen perusoikeuksien toteutumisesta.

Hallitusmuodossa mainitaan asevelvollisuudesta sen 75 §:ssä. Pykälän mukaan jokainen kansalainen on velvollinen osallistumaan isänmaan puolustukseen. Asepalveluksesta säädetään lailla.¹⁷

Kuitenkin yleisenä mielipiteenä oikeustieteilijöiden keskuudessa voidaan pitää käsitystä, että demokraattisten maiden perustuslait ovat asymmetrisiä. Se merkitsee sitä, että vaikka kansalaisille on suotu peruuttamattomia oikeuksia ja vapauksia, ei niiden vastapainona voida pitää *perusvelvollisuuksia* perustuslain säätäminä velvollisuuksina. Ainakin perusoikeudet ovat aina perusvelvollisuuksien yläpuolella, eikä perusvelvollisuus voi ylittää yksittäisen lain määräämää velvoitetta.¹⁸

2.1.2. Alamaisideologia ja perusoikeusideologia

Miten perusoikeussäännöksiä tulkitaan, on aina arvovalinta. Sisällön tulkitseminen ja perusoikeuksien keskinäinen painottaminen vaativat arvottamista ja arvostuksien punnitsemista. Nämä arvostukset liittyvät usein niiden tekijöiden yhteiskunnalliseen asemaan. Siten perusoikeustulkinnassakin

---

¹⁴ Ibid, 17.

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Ibid, 14.

¹⁷ HM 75 §.

¹⁸ Scheinin, Martin: *Perustuslaki, asevelvollisuus ja aseistakieltäytyminen Suomessa*. (Scheinin 1988b). Teoksessa: Kiljunen, Kimmo, Väänänen, Jouko (toim.): *Nuorisio ja asevelvollisuus*. Aseistakieltäytyjäliitto ja Suomen rauhanliitto, Helsinki 1988.

on kyse eri väestöryhmien ja yhteiskuntapiirien eduista ja niihin liittyvistä valtarakenteista.¹⁹

Vaikka perusoikeudet juontavat juurensa Ranskan vallankumouksesta ja Yhdysvaltain itsenäisyysjulistuksesta, siis 1700-luvun valistusaatteista, on niillä silti merkityksensä myös nyky-yhteiskunnassa.²⁰ Itse asiassa juuri perusoikeuksien tulkinta on tärkeää, sillä muuten ne helposti irtoavat kontekstistaan ja alkavat elää omaa elämäänsä, irrallaan todellisuudesta. Scheinin viittaa tässä Lars D. Erikssonin kehittämään vaihtoehtoiseen lainoppiin. Sen mukaan muuttuvan ja ristiriitaisen yhteiskunnan oikeusjärjestyskin on ristiriitainen. Eri lait ja säännökset ovat syntyneet eri aikoina ja eri tilanteissa, ja oikeusjärjestyksessä voi olla sekä edistyksellisiä että taantumuksellisia osia. Juuri perusoikeussäännökset ovat tällaisia säännöksiä, joita voidaan tulkita eri arvolähtökohdista ja erilaisin tavoittein.²¹ Hallitusmuodon hyväksyneet kansanedustajat tuskin osasivat arvata mitä kaikkea näiden säännösten perusteella tultiin vaatimaan.

Suomalaisten tuomioistuinten ja hallintoviranomaisten haluttomuus tulkita perusoikeussäännöksiä edustaa sellaista oikeusajattelun juonetta, jota Scheinin kutsuu *alamaisideologiaksi*.²²

Alamaisideologiaa puhtaimmillaan käyttää Scheininin mukaan hallinto-oikeustieteen perinne, jossa kansalaisia kutsutaan hallintoalamaisiksi. Näkökulma on hallinnon ja valtion eikä kansalaisen itsemäärämisoikeudelle anneta sijaa. Alamaisideologian mukaan kaikki valtion alueella oleskelevat ovat valtion alamaisia, siis *yleisen vallanalaisuussuhteen* alla.²³ Alamaisideologia ilmenee siten, että perusoikeuksia ei oteta huomioon oikeustulkinnassa. Toinen ilmentymä on, että osa ”alamaisista” on vieläkin heikommassa asemassa *erityisen vallanalaisuussuhteen* alaisina.²⁴

---

¹⁹ Scheinin 1985, 20.

²⁰ Ibid, 21.

²¹ Ibid.

²² Ibid.

²³ Ibid, 22.

²⁴ Ibid.

Näitä erityisen vallanalaisuussuhteen ja sen alakäsitteen *laitosvallan* alaisena voidaan katsoa olevan esimerkiksi varusmiehet ja aseetonta palvelusta suorittavat. He ovat suoraan esimiehensä toimivallan alaisia, eivätkä täten voi vedota perusoikeussäännöksiin. Muita erityisen vallanalaisuuden piirissä olevia olisivat pakollisessa palvelussuhteessa (asevelvollisuus, virkasuhde, luottamusvirkasuhde) olevat, julkisessa laitoksessa (koulu, yliopisto, yleinen kirjasto, sairaala, vankila, *työlaitos [KK]*) olevat tai sellaista käyttävät, eräiden julkisoikeudellisten yhteisöjen jäsenet sekä eräissä vero- ja tulliasioissa viranomaisen kanssa asioivat.²⁵ Luettelo todistaa hyvin, kuinka laajasti perusoikeuksia on pyritty tämän opin nojalla rajoittamaan.²⁶

Erityisen vallanalaisuuden oppi tulee saksalaisesta oikeusfilosofiasta, mutta Suomessa sitä ei koskaan virallisesti hyväksytty. Scheininin mukaan kyseessä onkin juuri asenne, eikä lainvoimainen säädös. Erityisesti viranomaistoiminnassa on syntynyt tilanteita, jolloin viranomainen on vedonnut erityisen vallanalaisuuteen tai laitosaltaan, kun muu oikeudellinen perusta perusoikeusrajoitukselle on puuttunut. Käsitteitä ei välttämättä ole mainittu sellaisenaan, mutta ideologia päätösten taustalla on selvä.²⁷ Näitä tilanteita ja tulkintoja tulen esittelemään tutkimuksessani.

Perusoikeusideologia taas on alamaisideologian vastakohta. Sen lähtökohtana on asettuminen kansalaisten perusoikeuksien vahvistamisen kannalle ja alamaisideologian käytäntöjä vastaan. Se merkitsee sitä, että erityisen vallanalaisuuden ja laitosvallan kaltaiset oppirakennelmat kiistetään ja asettaudutaan kansalaisten itsemääräämisoikeuden kannalle. Perusoikeudet nähdään ylimpänä säädöksinä, joita aina tulee tulkita laajasti ja yksilön oikeuksia korostaen.²⁸

---

²⁵ Ibid, 92.

²⁶ Ibid.

²⁷ Ibid, 93.

²⁸ Ibid, 23.

2.2. Käsitteistä

Edellä mainitun teoriapohjan lisäksi käytän Marja Tuomiselta lainattua hegemonian käsitettä. Tuominen perustaa oman hegemoniamallinsa italialaisen Antonio Gramscin ajatuksiin, jonka mukaan hegemonia on yhtä aikaa ja välttämättä eettis-poliittinen ja taloudellinen. Gramscin mukaan kieli, arvostelukyky ja erilaiset uskomukset ja folklore muodostavat jokamiehen arkitajuntaan ankkuroituvan hegemonian.²⁹

Tuomisen tästä johtaman tulkinnan mukaan hegemoniassa voidaan erottaa kaksi toisiinsa liittyvää merkitystä. toisaalta hyväksytyt johtoasema (yhteiskunnassa), toisaalta johtoaseman oikeuttama vallankäyttö, joka vahvistaa olemassa olevaa johtoasemaa. Vallankäyttö on myös muokausprosessi, jossa hallittavat muovataan vastaanottavaisiksi hegemoniaa vahvistavalle viestille.³⁰ Hegemonia on siis osa legitimoitua vallankäyttöä, mutta myös sen edellytys. Ideologisen valta-aseman saavuttaminen edellyttää julkisuuden hallintaa.³¹

Tuomisen tulkinta hegemoniasta sopii mielestäni hyvin tämän tutkimuksen aihepiiriin.

2.2.1. Termistö

Tutkimuksessani keskeiset lait ovat *Laki asevelvollisuuden suorittamisesta aseettomana*³² vuodelta 1959 ja *Laki aseettomasta ja siviilipalveluksesta*³³ vuodelta 1969. Kutsun näitä lakeja vuoden 1959 ja 1969 laeiksi. Aseellisesta palveluksesta kieltäytyviä kutsun yleisesti ottaen aseistakieltäytyjiksi. Palvelukseen määrättyistä käytän termiä aseeton, sillä se on myös vuoden 1959 laissa käytetty termi. Samoin mainitun lain mukainen palvelus on aseetonta palvelua, riippumatta siitä missä se suoritetaan. Mainitsen aina tarvittaessa tapahtuuko palvelus puolustuslaitoksessa, siviilihallinnossa vai

---

²⁹ Tuominen, 33.

³⁰ Tuominen, 35.

³¹ Ibid, 36.

³² As. kok. 219/1959.

³³ As. kok. 132/1969.

erityistyölaitoksessa, jos se ei ilmene asiayhteydestä. Erityistyölaitokseen määrättyjä kutsun myös täyskieltäytyjiksi. Karvian erityistyölaitosta kutsun myös Karvian leiriksi tai laitokseksi, sillä niin sitä kutsuttiin myös omana aikanaan. Siviilipalveluksesta ja siviilipalvelusmiehistä puhun vain vuoden 1969 lain mukaan palvelevista. Komiteoita kutsun useimmiten niiden puheenjohtajien mukaan, nämä on aina mainittu komiteaa esiteltäessä.

3. Tutkimuskysymykset

1960-lukua on usein pidetty ”radikaalina vuosikymmenenä” ja sen mullistavuutta on tahattomasti tai tahallisesti liioiteltu. On kuitenkin syytä muistaa, että vielä vuosikymmenen lopullakin Suomi oli edelleen hyvin konservatiivinen ja traditioista kiinni pitävä yhteiskunta.³⁴ Julkinen keskustelu erityisesti maanpuolustusasioista oli hyvin defensiivistä ja vaihtoehtoisia avauksia tehneet tai epäkohtia osoittaneet henkilöt pyrittiin leimaamaan rettelöijiksi.³⁵ Viranomaisten ja lainsäätäjien asenne aseistakieltäytyjiä ja sen laajentamista vaatineita kohtaan oli vähättelevää ja toisinaan jopa vihamielistä.

Hypoteesini ovat seuraavanlaiset: 1.) Viranomaisten ja lainsäätäjien enemmistön kanta on esittelemäni alamaisideologian mukainen. 2.) Tämän ideologian läpitukenemat viranomaiset eivät halunneet muutoksia vallitsevaan tilanteeseen ilman ehdotonta pakkoa 3.) Aseistakieltäytymisen laajentamista ja Jehovan todistajien aseman parantamista ajaneet tahot edustivat, tosin suurelta osin tiedostamattaan perusoikeusideologiaa.

Pyrin tässä tutkimuksessa vastaamaan ainakin seuraaviin kysymyksiin: Miten alamaisideologia tai toisaalta perusoikeusideologia ilmenivät lainsäädäntötyössä, aseistakieltäytyjien kanssa yhteydessä olleissa viranomaisissa sekä oikeuslaitoksessa? Miten julkisuus suhtautui

---

³⁴ Kolbe, 12

³⁵ esim. Tuominen, 208.

aseistakieltäytymiskysymykseen? Edistikö se vai hidasti lainsäädännön kehitystä?

Tarkoitukseni on lisäksi osoittaa, miten julkisessa keskustelussa esiintuotuja aseistakieltäytymisen ongelmia ei haluttu ottaa vakavasti, vaan lakaista ne maton alle. Samalla haluttiin puuttua vain järjestelmän luomien ongelmien seurauksiin, ei syihin. Tämä olisi nimittäin merkinnyt niin vakavaa puuttumista silloin pyhinä pidettyihin maanpuolustusarvoihin, että siihen ei voitu lähteä asettamatta koko vallitsevaa arvojärjestelmää kyseenalaiseksi. Tämä arvojärjestelmä vastasi hyvin kansan suuren enemmistön arvoja, joten siihen ei haluttukaan puuttua. Liekaa löysättiin vain sen verran, kuin oli välttämätöntä enempien ongelmien syntymisen ehkäisemiseksi. Samalla uusien oikeuksien vaatijat leimattiin joko haihattelijoiksi ja yhteiskunnan kivijalan nakertajiksi tai jopa maanpettureiksi.

4. Lähdeaineisto ja aiempi tutkimus

Aiempi historiallinen tutkimus aseistakieltäytymisestä Suomessa on vähäistä. Kokonaisuutena aiheesta ei ole vaikka useat 1960-lukua koskevat tutkimukset sivuavatkin aseistakieltäytymiskysymystä. Käytän pääasiassa kolmea tutkimusta, jotka käsittelevät kyseistä ajanjaksoa ja aseistakieltäytymistä: Kristiina Hallmanin Sadankomitean historia *Tottelisinko?*³⁶, Marja Tuomisen *Me kaikki ollaan sotilaitten lapsia*³⁷ sekä Laura Kolben Helsingin yliopiston ylioppilaskunnan historian kuudes osa *Eliitti, traditio, murros*³⁸. Oikeustieteen

---

³⁶ Hallman, Kristiina: *Tottelisinko? Suomalaista Sadankomiteaa vuodesta 1963*, Suomen sadankomitealiitto ry 1986.

³⁷ Tuominen, Marja: *Me ollaan kaikki sotilaitten lapsia. Sukupolvihegemonian kriisi 1960-luvun suomalaisessa kulttuurissa*. Otava 1991.

³⁸ Kolbe, Laura. *Eliitti, traditio, murros. Helsingin yliopiston ylioppilaskunta 1960 – 1990*. Otava 1996.

puolella aseistakieltäytymisoikeutta ja omantunnon vapautta on käsitellyt Martin Scheinin kahdessa kirjassaan³⁹.

Alkuperäislähteistä käytän valtiopäiväasiakirjoja ja komiteamietintöjä tutkittavalta ajalta. Arkistolähteistä käytän Turun maakunta-arkistossa olevaa *Karvian erityistyölaitoksen arkistoa* laitokseen määrättyjen Jehovan todistajien asemaa tarkastellessani ja Sota-arkistossa olevaa *Aseettomien työlaitostoimikunnan arkistoa*. Näitä kumpaakaan ei ole aiemmin käytetty lähteinä aseistakieltäytymistä tutkittaessa. Valitettavasti muiden aseistakieltäytymistä 1950 – 60-luvuilla käsitelleiden komiteoiden arkistot on hävitetty. Olen myös tutustunut UKK-arkistossa presidentti Kekkonen aseistakieltäytyjiä koskevaan kirjeenvaihtoon sekä julkaistuihin päiväkirjoihin.

Valtiopäiväasiakirjoista tutkin mm. eduskuntakeskustelua, lakiesityksiä ja -aloitteita, valiokuntamietintöjä sekä oikeusasiamiehen kertomuksia.

Eräs merkittävä lähde on K.J. Långin presidentti Kekkoselle 1968 kirjoittama tutkimusraportti *Jehovan todistajat asevelvollisina*, joka on julkaistu vasta vuonna 2004 Vankeinhoidon koulutuskeskuksen aloittamassa Acta Poenologica-sarjassa⁴⁰.

Lehdistöstä käytän useita päivälehtiä, kuten Helsingin Sanomat, Suomen Sosialidemokraatti, Uusi Suomi, Aamulehti, Päivän Sanomat, Kansan Uutiset ja Ilta-Sanomat, Hufvudstadsbladet sekä aikakauslehtiä kuten Viikko, Ydin ja Ylioppilaslehti. Pidän lehtivalikoimaani tarpeeksi laajana, siinä ovat edustettuina valtakunnalliset sanomalehdet ja valikoima aikakauslehtiä. Mukana on sekä vanhoillisina pidettyjä että vapaamielisempiä lehtiä, niin oikeistolaisia, vasemmistolaisia kuin sitoutumattomiakin molemmilla

---

³⁹ Scheinin, Martin: *Siviilipalvelus ja perusoikeudet*. Suomen siviilipalvelusmiesliitto. Helsinki 1985, Scheinin, Martin: *Aseistakieltäytymisoikeus*. Helsingin yliopiston julkisoikeuden laitoksen julkaisuja D:3 1988.

⁴⁰ Lång, K. J.: *Rikos ja rangaistus, oikeus ja kohtuus*. (toim. Klaus Mäkelä ja Ilkka Taipale). Acta Poenologica 1/2004.

kotimaisilla kielillä. Mikrofilmien lisäksi olen käyttänyt Sadankomitean ja Aseistakieltäytyjäliiton lehtileikekokoelmia⁴¹.

Olen kerännyt myös suuren määrän aikalaistekstejä, erilaisia mielipide- ja kiistakirjoituksia sekä pamfletteja, jotka tuovat hyvin esiin ajan tuntoja. Pamfletti- ja mielipidekirjallisuushan kukoisti juuri 1960-luvulla.

Viitatessani Karvian erityistyölaitoksen arkistossa oleviin asiakirjoihin, joissa on mainittu aseettoman nimi, käytän vain alkukirjaimia yksityisyyden säilyttämisen vuoksi.

5. Aseistakieltäytymisen historiaa Suomessa

Tässä luvussa esittelen lyhyesti suomalaisen aseistakieltäytymisen vaiheita asevelvollisuusajana. Luvun tiedot on koostettu tutkimuskirjallisuudesta. Tarkoitukseni on osoittaa, että aseistakieltäytyminen on kuulunut ilmiönä suomalaiseen todellisuuteen niin kauan kuin asevelvollisuuskin.

5.1. Autonomian aika

5.1.1. Vuoden 1878 asevelvollisuuslaki

Aseistakieltäytyminen sen nykyisessä muodossa on katsottava vastustukseksi yleistä asevelvollisuutta kohtaan.⁴² Tämän tulkinnan perusteella voidaan lähteä siitä, että suomalaisen aseistakieltäytymisen ja sen tuomien ongelmien historia alkaa vuodesta 1878, jolloin ensimmäinen Suomea koskeva asevelvollisuuslaki säädettiin.

---

⁴¹ Sadankomitean lehtileikekokoelma 1960–69. Sadankomitean arkisto. Aseistakieltäytymistä koskevat leikekokoelmat. KansA 1F Aseistakieltäytyjäliitto HK leikkeet 60 1965–69. Kansan arkisto. Aseistakieltäytyjäliiton (AKL) leikekokoelma on alun perin Sadankomitean kokoama, mutta teemansa myötä siirtynyt AKL:n haltuun ja sieltä Kansan arkistoon.

⁴² Joenniemi, Pentti: *Asevelvollisuus yhteiskunnallisena ilmiönä; kriisin tausta ja kehitysnäkymät*. Teoksessa Kiljunen, Kimmo, Väänänen, Jouko (toim.): *Nuoriso ja asevelvollisuus*. Aseistakieltäytyjäliitto ja Suomen rauhanliitto. Helsinki 1988. s. 22.

Suomen nelikamariset säätyvaltiopäivät aloittivat 1877 keisarin esittämän asevelvollisuuslain käsittelyn. Esityksen mukaan aseisiin olisi kutsuttu kolmeksi vuodeksi keisarin määräämä määrä kutsuntaikäluokkaan kuuluvia, kuitenkin siten, että rauhanajan vahvuus ei olisi ylittänyt 5000:a miestä. Menetelmänä väenotossa oli vapaaehtoisuus ja arvonta. Lisäksi esitykseen sisältyi runsaasti vapautuksia ja helpotuksia asevelvollisuudesta, mutta omantunnon syistä kieltäytymistä ei tunnettu. Vain kristityt papit ja ortodoksiset virrenlukijat oli vapautettu vakaumuksensa vuoksi. Esitystä säädyissä käsiteltäessä esiin nousi kysymyksiä omantunnonvapaudesta ja yksilön oikeudesta. Suomen lainsäädäntöhistorian ensimmäisen ehdotuksen vapaudesta kieltäytyä aseista omantunnonsyiden vuoksi esitti vastalauseessaan aatelissäädyn luutnantti (sic!) Gustaf Silversvan:

”Ei mikään lainsäädäntö voi niin syvälle koskea yhteiskunnan sisälliseen elämään kuin se, joka velvoittaa jokaisen asekykyisen nuorukaisen, tahtoansa myöten tahi vastoin ja hänen itsensä ominaisuuksiin katsomatta ryhtymään sotamieheksi...”

”Valtion voima yksityis-ihmisen persoonan yli ei ulotu niin pitkälle, että häntä voisi pakottaa tekoihin, jotka sotivat hänen uskonnollista ja siveydellistä vakuutustansa vastaan...”⁴³

Vapaaherra Victor Magnus von Born oli selkeästi tutustunut Yhdysvaltain itsenäisyysjulistukseen⁴⁴ lausuessaan ennen lakiesityksen lähettämistä asevelvollisuusvaliokuntaan:

”Yksilöllä on peruuttamattomia oikeuksia, joita lainsäädäntö ei voi häneltä riistää, ... Nämä oikeudet ovat oikeus elämään ja vapauteen.”⁴⁵

---

⁴³ Scheinin 1988a. s. 109.

⁴⁴ THE DECLARATION OF INDEPENDENCE: In Congress, July 4, 1776. The unanimous Declaration of the thirteen United States of America: “WE hold these Truths to be self-evident, that all Men are created equal, that they are endowed by their Creator with certain unalienable Rights, that among these are Life, Liberty, and the Pursuit of Happiness—”. www.archives.com

⁴⁵ Scheinin 1988a, 109.

Myös muissa säädyissä asevelvollisuutta vastustettiin, mutta tämä vastustus ei saanut kovinkaan suurta vastakaikua. Näin laki hyväksyttiin säädyissä, tosin perustuslainsäätämisyjärjestyksessä ja se astui voimaan 1878 keisarin vahvistuksen jälkeen.⁴⁶

Tämä asevelvollisuus ei nimestään huolimatta ollut kovin yleinen, sillä Scheininin laskelmien mukaan vain noin seitsemän miestä sadasta asevelvollisuusikäisestä otettiin palvelukseen, eli keskimäärin 1571 miestä vuodessa.⁴⁷

5.1.2. Vuoden 1902 – 1904 kutsuntalakot

Vuonna 1899 annettiin säädyille lausunnolle esitys asevelvollisuuslaiksi. Se katsottiin Pietarissa yleisvaltakunnallisen lainsäädännön alaan kuuluvaksi, joten Suomessa valtiopäivillä olisi vain lausunnonantajan rooli. Asiasta nousi suuri kohu ja vastustus oli kovaa. Laki kuitenkin hyväksyttiin kaikesta vastustuksesta huolimatta yleisvaltakunnallisessa järjestyksessä vuonna 1901 ja samalla kumottiin vuoden 1878 asevelvollisuuslaki⁴⁸ sekä lakkautettiin oma suomalainen sotaväki.

Vuoden 1901 asevelvollisuuslaki johti ensimmäiseen suurimittaiseen aseistakieltäytymisilmiöön Suomessa. Tämä ilmeni mm. kutsuntalakkoina vuosina 1902 - 1904 sekä pappien kieltäytymisessä kuuluttua lakia kirkoissa.⁴⁹ Vuoden 1902 kutsunnoista jäi pois jopa 58,2% kutsutuista, seuraavana vuonna 32,1% ja vuonna 1904 22,6%.⁵⁰ Lakon vaikutuksen heikkeneminen oli seurausta venäläisten rangaistustoimista ja suomalaisten erimielisyyksistä.⁵¹

Vuosien 1902 – 1904 kutsuntalakoissa ei ollut kyse pasifismista tai vakaumuksesta asevelvollisuutta vastaan. Se oli poliittisen vastarinnan muoto,

---

⁴⁶ Ibid.

⁴⁷ Ibid, 110.

⁴⁸ Suomen Suuriruhtinaanmaan Asevelvollisuuslaki, As. kok. 26/1901.

⁴⁹ Scheinin 1988a, 111.

⁵⁰ Ibid, 112.

⁵¹ Ibid.

jolla vastustettiin venäläistämisyarkimyksiä ja laittomiksi katsottujen normien täytäntöönpanoa.⁵²

Asia ratkesi, kun vuoden 1905 Suurlakon ja Venäjän levottomuuksien jälkeen keisari kumosi *Marraskuun manifestillaan* venäläistämistoimet ja asevelvollisuuslain. Tämän jälkeen sovittiin, että Suomi maksoi Pietariin ns. sotilasmiljoonia, ja täten mitään asevelvollisuuslakia ei sovellettu Suomessa lähes kolmeentoista vuoteen.⁵³

5.2. Itsenäisen Suomen asevelvollisuuskysymys

5.2.1. Vuoden 1919 väliaikainen asevelvollisuuslaki

Itsenäisen Suomen ensimmäinen, väliaikainen asevelvollisuuslaki vuodelta 1919 ei tuntenut aseetonta palvelua⁵⁴. Kuitenkin kaikkien uskontokuntien papit ja jälleen ortodoksiset virrenlukijat oli vapautettu rauhan ajan palvelusta, ja sodassakin heille oli tarkoitettu vain sielunhoitotehtäviä. Lisäksi lain 62 ja 63 §:n mukaan kansalaisluottamuksensa menettäneitä ja muita, ”joita ei katsota olevan käytettävä” asepalveluksessa ei otettu aseelliseen palvelukseen, vaan heille luotiin erityinen työpalvelus. Tämä palvelus oli kuitenkin rangaistuksen omainen ja nähtävissä selvästi juuri päättyneen sisällissodan valossa. Epäluotettavina pidettyjä punaisia ei haluttu ottaa armeijaan.⁵⁵

5.2.2. Erittäin arkaluontoiset tapaukset

Aseettoman palveluksen historia Suomen tasavallassa alkaa vuodesta 1922. Silloin säädetyssä asevelvollisuuslaissa mahdollistettiin palveleminen sairaanhoitajana tai muuna aseettomana puolustushallinnon tehtävissä. Tämän työn tuli olla puolustuslaitosta hyödyttävää ja se oli mahdollista vain uskonnollista syistä kieltäytyneille, joskin poikkeuksia voitiin tehdä ”erittäin

---

⁵² Ibid.

⁵³ Ibid, 113.

⁵⁴ As. kok. 11/1919.

⁵⁵ Scheinin 1988a, 116-117.

arkaluontoisissa tapauksissa”. Samalla pappien vapautuksesta luovuttiin. Tämä palvelus kesti kuusi kuukautta yli normaalin palvelusajan.⁵⁶ Kiinnostavaa on, että vaihtoehtoinen esitys täysin siviililuontoisesta palveluksesta siviiliviranomaisten alaisuudessa hävisi äänestyksessä vain äärimmäisen niukasti äänin 85 - 86.⁵⁷ Ehdotuksen oli tehnyt Kristillisen työväenliiton Juho Kekkonen perusteenaan aseettomastakin palveluksesta kieltäytyneiden saamat pitkät vankeusrangaistukset.⁵⁸

Monet rauhanjärjestöt, kuten vuonna 1920 perustettu *Suomen Rauhanliitto – Finlands Freds Förbund*⁵⁹ ja vuonna 1923 perustettu radikaalimpi *Suomen Antimilitaristinen Liitto* vaativat jo 1920-luvun alkupuolella Suomeen puolustuslaitoksesta erotettua siviilipalvelua.⁶⁰ Vaatimukset kuitenkin kaikuivat suurilta osin kuuroille korville, eikä siviilipalvelua hyväksytty korvaavaksi palvelusmuodoksi. Näin Suomi sai ensimmäiset totaalkieltäytyjensä vuonna 1926, jolloin eräät *Suomen Antimilitaristisen Liiton* jäsenet kieltäytyivät kaikesta palvelusta. Tapauksen käsittely lykättiin aina vuoteen 1929 asti, jolloin kieltäytyneet Tauno Tapanainen, Tauno Tamme sekä *Suomen Antimilitaristisen Liiton* puheenjohtaja Arndt Pekurinen tuomittiin vankilaan.⁶¹

5.2.3. Arndt Pekurinen ja ensimmäisen tasavallan rauhanliike

Pekurinen oli ollut viranomaisten silmätikkuna jo vuodesta 1924, jolloin hän jäi pois kutsunnoista ja aloitti uransa rauhanliikkeessä.⁶² Hänet vangittiin vuonna 1929 ja tuomittiin useisiin perättäisiin vankeusrangaistuksiin yli kahden vuoden ajaksi. Pekurinen vietiin pakolla Uudenmaan rykmenttiin ja tämän kieltäytyttyä kaikesta palveluksesta, lähetettiin hänet mielentilatutkimukseen. Tutkimuksessa

---

⁵⁶ As. kok. 270/1922.

⁵⁷ 1921 VP. PK II s. 2045.

⁵⁸ 1921 VP. PK II s. 1990-1991 ja 2041-2042.

⁵⁹ Kalemaa, Kalevi: *Suomalaisen rauhanliikkeen juuria*. Rauhan kirjallisuuden edistämisseura, Helsinki 1981. s. 35.

⁶⁰ Ibid.

⁶¹ Ibid.

⁶² Paasilinna, Erno: *Rohkeus. Arndt Pekurisen elämä ja teloitus*. Otava, Helsinki 1998. s. 26.

todettiin Pekurisen olevan täysissä sielun ja ruumiin voimissa, joten hänet passitettiin Suomenlinnan kurikomppaniaan. Siellä hän aloitti nälkälakon saadakseen oikeuden käyttää siviilivaatteita. Pekurisen onnistui myös toimittaa kirje ystävilleen ja näiden lähestyttyä lehdistöä syntyi aiheen tiimoilta ulkomaille asti ulottunut keskustelu.⁶³

Tammikuussa 1930 puolustusministeri Juho Niukkanen sai kirjeen, jonka olivat allekirjoittaneet mm. kirjailijat H.G. Wells ja Henri Barbusse sekä Albert Einstein. Kirjeessä vaadittiin Pekurisen vapauttamista ja tämän sodanvastaisen vakaumuksen tunnustamista. Niukkasen vastaus oli hyvin muotoiltu, sillä hänen onnistui vakuuttaa Einstein siitä, että Suomi tekee kaikkensa mahdollistaakseen siviililuonteisen palvelusmuodon sitä haluaville. Se mitä Niukkanen ei kertonut, oli se, että tämä muoto oli varattu vain uskonnollisista syistä kieltäytyville, ja että Pekurinen ei tähän joukkoon kuulunut.⁶⁴

Mutta Pekurisella ei ollut ongelmia vain lain, vaan myös oman käden oikeuden kanssa. Syyskuussa 1930 Pekurista oltiin siirtämässä Ilmajoen sotilasvankilasta uuteen oikeudenkäyntiin Helsinkiin, kun vankikuljetus pysäytettiin väkivalloin ja Pekurinen muilutettiin metsään. Siellä hänet pakotettiin aseella uhattuna allekirjoittamaan vakuutus, jossa hän luopuu rauhanaatteestaan ja lupaa suorittaa asevelvollisuutensa. Lopuksi Pekurinen toimitettiin Seinäjoen asemalle pilkkaaviin kyltteihin sidottuna. Sieppaajat saatiin myöhemmin kiinni ja tuomittiin, useimmat kuitenkin vain ehdolliseen vankeuteen. Syyttäjää piti tekoa isänmaallisena ja urheana.⁶⁵

Pekurisen pitkä taistelu valtiovaltaa ja armeijaa vastaan päättyi vuonna 1931 välirauhaan. Kohu hänen ympärillään oli johtanut siihen, että lainsäädäntöä muutettiin, syntyi ns. *Lex Pekurinen*⁶⁶. Sen perusteella Pekuriselle mahdollistui vapautuminen toinen toistaan seuraavista vankeusrangaistuksista.

---

⁶³ Kalemaa, 86.

⁶⁴ Ibid 86 – 87.

⁶⁵ Kalemaa 88 – 89.

⁶⁶ Paasilinna 123 – 124.

Viimein tammikuussa 1932 hän vapautui ”täysin palvelleena II luokan työvelvollisena”.⁶⁷

5.2.4. Lex Pekurinen ja sota-aika

Laki asevelvollisista, joita omantunnon syyt estävät suorittamasta sotapalvelua hyväksyttiin siis 1931.⁶⁸ Lain mukaan aseeton saattoi palvella joko aseetta armeijassa tai erillisessä työpalvelussa. Palvelusaika oli 16 kuukautta aseettomille ja 19 kuukautta työvelvollisille.⁶⁹ Tämän ensimmäisen aseettoman palvelusmuodon suoritti vuoteen 1948 mennessä 500 - 600 henkilöä. Heistä ylivoimaisesti suurin osa oli uskonnollisista syistä kieltäytyneitä.⁷⁰

Vuoden 1931 laki mahdollisti työpalvelun vain rauhan aikana. Talvisodassa (1939 - 40) työpalveluun määrätyt saivat kuitenkin jatkaa palvelupaikoissaan normaalisti. Jatkosodan (1941 - 44) aikana työpalvelus ei enää ollut mahdollinen. Siihen määrätyt siirrettiin joukko-osastoihin palvelemaan aseettomina.⁷¹ Näitä oli ainakin 48 miestä.⁷² Täyskieltäytyjät tuomittiin yleensä 8-12 kuukauden vankeusrangaistuksiin. Tällaisia kieltäytyjiä oli erään tiedon mukaan yhteensä 129.⁷³ Muutamia aseistakieltäytyjiä myös teloitettiin.

Eräs heistä oli aiemmin mainittu Arndt Pekurinen. Pekurinen oli talvisodan alussa määrätty palvelukseen, lakihan tunsu vapautusmahdollisuuden vain rauhan aikana. Hänet tuomittiin Korkeimmassa Oikeudessa kahdeksi vuodeksi kahdeksi kuukaudeksi vankeuteen talvisodan jo päättyttyä. Kun Pekurinen vihdoinkin pääsi ehdonalaiseen lokakuussa 1941, oli uusi sota jo alkanut. Niskoittelijoita ei enää suvaittu, ja Pekurinen toimitettiin suoraan

---

⁶⁷ Paasilinna, 122.

⁶⁸ As. kok. 186/1931.

⁶⁹ Ibid, 5 §.

⁷⁰ Rasku, Hilkka ja Teuvo: *En voi omantunnon tähden*, omakustanne 1958, Scheininin mukaan; Scheinin 1988a, 121.

⁷¹ Tuomikoski, Juha (toim.): *Aseistakieltäytyjän maailma*. Aseistakieltäytyjäliitto, Helsinki 1989. s. 151.

⁷² Raskut Tuomikosken mukaan, Tuomikoski, 151.

⁷³ Ibid.

vankilan portilta armeijaan. Hänen onnistui jättää vaimolleen viimeinen viestinsä:

Paljon terveisiä.

Älä sure maailmassa ei suru auta

olen vielä elossa mutta sitä ei tiedä kuinka kauan.

Koita tiedustaa aina välin missä olen milloinkin.

Sinua muistaen

*A.*⁷⁴

Pekurinen kuljetettiin rintamalle ja tämän kieltäytyttyä ottamasta asetta, teloitettiin.⁷⁵

5.3. Sodan jälkeinen aika

Sotaa edeltänyt linja jatkui 1940-luvun loppuun, vaikka kaikki sodan aikana vangitut aseistakieltäytyjät vapautettiin aseleposopimuksen mukaan. Suurin osa aseistakieltäytyjistä ilmoitti edelleen perusteluikseen uskonnolliset syyt. Tämä olikin lähes ainoa tapa päästä työpalveluun.⁷⁶ Yhteensä työpalvelukseen määrättyjä oli vuosina 1945 - 1949 48 miestä.⁷⁷

1950-luvulla tilanne alkoi hieman muuttua. Vuonna 1950 säädettiin uusi, edelleenkin voimassa oleva asevelvollisuuslaki.⁷⁸ Se oli tarpeen Pariisin rauhansopimuksen määräysten vuoksi.⁷⁹ Se ei kuitenkaan vaikuttanut

---

⁷⁴ Paasilinna, 182.

⁷⁵ Ibid s. 183 – 207. Paasilinnan kirja kertoo Pekurisen tarinan kokonaisuudessaan. Vaikka kyseessä ei ole tieteellinen tutkimus, se on kuitenkin vakuuttava elämäkerta, jonka lähdemateriaali on hyvin laaja ja monipuolinen. Lisävalotusta antaa Ville Kivimäen artikkeli *Mies, armeija ja vastarinta. Arndt Pekurisen kohtalo kriittisen mieshistorian valossa*. Historiallinen aikakauskirja 3/2004 s. 347 – 357.

⁷⁶ Tuomikoski, s. 150.

⁷⁷ *Omantunnonarkoja asevelvollisia koskevaa lainsäädäntöä tutkivan toimikunnan mietintö* Mon. kom. miet. 1951:55, s. 4.

⁷⁸ As. kok. Asevelvollisuuslaki 452/1950.

⁷⁹ Scheinin 1988a, 121.

aseistakieltäytyjien asemaan edes palvelusaikojen osalta.⁸⁰ Vuoden 1931 omatuntolaki oli voimassa aina vuoden 1960 loppuun saakka.

Vuonna 1949 eduskunnassa esitettiin Alpo Lumpeen (sd) ehdotuksen pohjalta yksimielinen toivomus, että hallitus ryhtyisi toimenpiteisiin aseistakieltäytymissäännösten uudistamiseksi.⁸¹ Tämän vuoksi valtioneuvosto asetti tammikuussa 1950 toimikunnan selvittämään asiaa kansanedustaja Viljami Kalliokosken johdolla. Toimikunta antoi mietintönsä huhtikuussa 1951.⁸² Toimeksiantona oli tutkia erityisesti sitä, voidaanko mahdollisuutta kieltäytyä aseista laajentaa koskemaan myös sodan aikaa. Toimikunta esitti, että näin tulisi tehdä.⁸³ Lisäksi toimikunta ehdotti, että palvelusaikaa lyhennetään⁸⁴ ja puolustusministeriöön perustetaan tutkijatoimikunta selvittämään kieltäytyjien vakaumuksen aitoutta⁸⁵. Mietinnön mukaan kaikesta palveluksesta kieltäytyville tulisi perustaa erityinen työlaitos.⁸⁶ Toimikunta tutki joidenkin ulkomaisten käytäntöjä sekä kuuli asiantuntijoina Suomen Rauhanliittoa, adventisteja sekä Jehovan todistajia.⁸⁷

Toimikunnan työtä täydentämään asetettiin vuonna 1954 seuraava komitea, jonka puheenjohtajana toimi hovioikeudenneuvos Harras Kytä.⁸⁸ Komitea työskenteli lähes neljä vuotta, kunnes jätti esityksen uudeksi laiksi aseettomasta palveluksesta kesällä 1958.⁸⁹ Vuoden 1959 lakia käsitellen omassa luvussaan.

Suomalaisen aseistakieltäytymisen ensimmäinen vaihe sijoittuu itsenäisyyden alusta vuoteen 1960. Tänä aikana ylivoimaisesti suurin osa

---

⁸⁰ Vuoden 1931 lain mukaan palvelusajat olivat aseettomille 5 kuukautta ja työvelvollisille 8 kuukautta yli yleisen palvelusajan, joka uuden asevelvollisuuslain 5§ mukaan oli 8 kuukautta. Aseettomien kohdalla muutos ei kuitenkaan ollut automaattinen, vaan vaati lainmuutoksen, joka tuli voimaan vasta 1961.

⁸¹ Scheinin 1988a, 120.

⁸² *Omantunnonarkoja asevelvollisia koskevaa lainsäädäntöä tutkivan toimikunnan mietintö* Mon. 1951:55, s. 1.

⁸³ *Ibid*, 6.

⁸⁴ *Ibid*, 9.

⁸⁵ *Ibid*, 6-7.

⁸⁶ *Ibid*, 10.

⁸⁷ Mon. kom. miet. 1951:55, 2-5.

⁸⁸ *Omantunnonarkoja asevelvollisia koskevan lainsäädännön tarkistamista varten asetetun komitean mietintö*. Mon. kom. miet. 1958:38, 1 – 2.

⁸⁹ *Ibid*.

kieltäytyjistä oli uskonnollisesti motivoituneita. Kieltäytyminen ei myöskään ollut mitenkään organisoitunutta, vaan kukin teki itse henkilökohtaisen ratkaisunsa.

6. Vuoden 1959 laki aseettomasta palveluksesta

Vuonna 1959 hallitus antoi eduskunnalle esityksen uudeksi laiksi aseettomasta palveluksesta.⁹⁰ Se oli käytännössä sama kuin Kytän komitean esitys. Esityksen perustelujen mukaan uusi laki tarvittiin asevelvollisten yleisen palvelusajan lyhenemisen⁹¹ vuoksi, totaalkieltäytyjien aseman järjestämiseksi, kieltäytymismenettelyn epäkohtien poistamiseksi sekä vuoden 1949 eduskunnan esittämän tahdon toteuttamiseksi.⁹² Julkilausumattomana taustatekijänä oli kuitenkin sotilasviranomaisten ongelmat Hästö – Busön linnakkeessa, johon kaikesta palvelusta kieltäytyneet Jehovan todistajat oli määrätty.⁹³

Siten säädettiin uusi, vuoden 1961 alusta voimaan tullut *Laki asevelvollisuuden täyttämisestä aseettomana*.⁹⁴ Se sisälsi paljon muutoksia vanhaan nähden. Ehkä tärkein ja kauaskantoisin muutos oli asevelvollisten tutkijatoimikunnan perustaminen. Tämän elimen tarkoituksena oli tutkia jokaisen aseistakieltäytyjän vakaumus ja sen mukaan määrätä hänet joko aseelliseen tai aseettomaan palveluun. Aseettoman palvelun saattoi suorittaa joko puolustuslaitoksessa tai siviilihallinnon tehtävissä, joskin puolustuslaitos oli näistä ensisijainen. Vasta jos aseettomaksi määrätty esitti hyväksyttäviä syitä, voitiin hänet määrätä siviilihallinnon alaisuuteen. Kolmas lain mahdollistama vaihtoehto oli palvelus erityisessä työlaitoksessa. Työlaitokseen määrättiin ne asevelvolliset, jotka kieltäytyivät palveluksesta myös

---

⁹⁰ 1959 VP. AK I. HE 1/1959

⁹¹ Asevelvollisuus laki oli lyhentänyt yleistä palvelusaikaa, mutta ei aseettomien palvelusaikoja. As. kok. 452/1950.

⁹² Mon. kom. miet. 1958:38, 1 – 4.

⁹³ Lång, 169.

⁹⁴ As. kok. 219/1959.

siviilitehtävissä.⁹⁵ Tämä palvelusmuoto oli tarkoitettu käytännössä Jehovan todistajille, jotka ainoina säännönmukaisesti kieltäytyivät myös siviilihallinnon tehtävistä.

Aseettomaan palveluun pääsy oli mahdollista ”*vakavien uskonnolliseen tai siveelliseen vakaumukseen perustuvien omantunnonsyiden*” vuoksi.⁹⁶ Tämä siis merkitsi ensimmäistä virallista vahvistusta sille, että myös muut kuin uskonnolliset syyt voivat olla perusteena aseettomaan palveluun pääsyle.

Yksi muutos oli aseettomien palvelusajan lyheneminen 12 kuukauteen puolustuslaitoksessa palveleville. Siviilihallinnossa aika oli 14 kuukautta. Se lievensi hieman aseettomuuden valinneiden kantaa, että palvelusajan pituus on rangaistus. Silti aseettomien palvelusaika oli 3 kuukautta pidempi kuin pisin armeijapalvelus. Työlaitokseen määrättyjen palvelusaika oli peräti kahdeksan kuukautta yli yleisen palvelusajan, siis 16 kuukautta. Laki ei suoraan antanut oikeutta vapautukseen asepalveluksesta sodan aikana, kuten Kalliokosken toimikunta⁹⁷ oli esittänyt. Siihen sisältyi kuitenkin säännös, jonka mukaan sodan ajan palvelua koskevat säännökset annetaan asetuksella. Tällöin olisi olemassa edes jokin säännösperusta sodan ajan aseistakieltäytymiselle.⁹⁸

Vuoden 1959 lain tarkoituksena ei suinkaan ollut aseistakieltäytyjien helliminen, päinvastoin. On sanottu, että tarkoituksena oli pitää kieltäytyjien määrä mahdollisimman pienenä ja rajata se vain muutamiin pieniin uskonnollisiin pienryhmiin. Myös reservin kieltäytyminen estettiin⁹⁹. Eräänä päätarkoituksena lienee myös ollut lainsäädännön selkeyttäminen ja erityisesti Jehovan todistajien aseman vakiinnuttaminen. Heidän määränsä nousi keskimäärin 40 mieheen vuodessa 1950-luvun puolesta välistä lukien.¹⁰⁰ Jehovan todistajien laillinen asema oli epävarma, ja lainsäätäjät katsoi parhaaksi

---

⁹⁵ As. kok. 219/1959.

⁹⁶ Ibid.

⁹⁷ Mon. kom. miet. 1951:55, 6-8.

⁹⁸ As. kok. 219/1959 14.2 §.

⁹⁹ As. kok. 219/1959

¹⁰⁰ Komiteanmietintö 1970 B:24, s. 197. Katso myös taulukko 2.

selkiyttää sitä perustamalla uudenlaisen palvelumuodon kaikesta palvelusta kieltäytyville.¹⁰¹

Edellisen ajatuksen paradoksi ei ilmeisesti ollut eduskunnan tiedossa lakia säädettäessä, tai vaikka olikin, ei siitä piitattu.¹⁰² Oli kai olemassa sellainen toive, että järjestämällä uudenlaista puuhaa Jehovan todistajille, hekin tarttuvat suomalaisen yhteiskunnan puolustamiseen ja rakentamiseen.

7. Muutospaineet kasautuvat

7.1. Jehovan todistajien tukala asema

Tässä luvussa käsittelen Jehovan todistajien laillista ja tosiasiallista asemaa aseistakieltäytyjinä. Pyrin osoittamaan kuinka juuri Jehovan todistajat joutuivat kärsimään valtion repressiopolitiikasta ja miten esiin tulevia ongelmia vähäteltiin ja pyrittiin suojaamaan valtion edut.

Vuoden 1961 alussa, kun *Laki asevelvollisuuden täyttämisestä aseettomana*¹⁰³ tuli voimaan, perustettiin Karvialle Satakuntaan sosiaaliministeriön alainen Erityistyölaitos. Tämä perustui mainitun lain pykälään, jonka mukaan sellaiset aseettomat, jotka eivät suostuneet aseettomaan palveluun edes siviilihallinnon alaisuudessa, määrättiin työskentelemään Erityistyölaitokseen. Määräyksen palveluksesta työlaitoksessa antoi puolustusministeriön alainen Asevelvollisten tutkijatoimikunta, mutta laitos oli siviilihallinnon, tarkemmin sanoen sosiaaliministeriön alainen. Laitokseen määrättyjen lainmukainen palvelusaika oli 240 vuorokautta pidempi kuin yleinen palvelusaika, eli 480 vuorokautta.¹⁰⁴

Kun käytännössä muita kokonaan kieltäytyviä aseettomia ei ollut, kyseessä siis oli Jehovan todistajille räätälöity ratkaisu.

---

¹⁰¹ As. kok. 219/1959

¹⁰² Schüller, Erik: *Kieltäytyjien monimutkaiset tiet*; teoksessa Oikkonen, Seppo (toim.): *Aseistakieltäytyjät*. Huutomerkki-sarja. Tammi, Helsinki 1969, s. 25.

¹⁰³ As.kok. 219/1959.

¹⁰⁴ Ibid.

7.1.1. Ylipalveluaikojen muodostuminen

Aiemmin Jehovan todistajat oli sijoitettu Hangon edustan Hästö – Busön linnakkeeseen Pääesikunnan järjestelyosaston 8.4.1949 annetun kirjelmän mukaisesti. He palvelivat siellä 240 päivää ja saivat lisäksi palvelustehtävien suorittamisesta kieltäytymisestä 3 – 6 kuukauden vankeustuomion. Heitä ei tuomittu uuteen rangaistukseen vaikka kieltäytyminen jatkuikin tuomion jälkeen. Tämä käytäntö perustui Pääesikunnan hallintotoimiston päällikön Olavi Kortteen tulkintaan, jonka mukaan:

”syytetyn tultua kieltäytymisestään kerran tuomituksi, olisi enemmistä syytetoimista luovuttava ellei asianomainen ole syyllistynyt muuhun kuin vanhan kieltonsa toistamiseen.”¹⁰⁵

Tätä tulkintaa pidettiin uudenaikaisena¹⁰⁶, mutta sitä ei jatkettu enää vuoden 1959 laissa. Sen sijaan siirryttiin asenteissa aivan toiseen äärilaitaan, toinen toistaan seuraaviin rangaistuksiin, joista suurin osa vielä määrättiin hallinnollisesti, ei tuomioistuimessa. Tämä johti enimmillään jopa 600 päivän ylivalveluun, jolloin kokonaispalveluajaksi muodostui 1080 päivää, siis lähes kolme vuotta.¹⁰⁷ Ylivalvelua määrättiin käytännössä kaikille ja sen keskipituus oli 368 päivää. Vain seitsemän miestä 166:stä oli selvinnyt ilman ylivalvelua vuoden 1968 lopulla tehdyssä tarkastelussa.¹⁰⁸ Keskimääräinen palvelusaika oli 840 päivää.¹⁰⁹

Mistä tällaiset erittäin pitkät palvelusajat sitten muodostuivat?

Jehovan todistajat kieltäytyivät vakaumuksensa mukaisesti kaikesta palveluksesta ja siten käytännössä kaikki heistä joutuivat eri rangaistus- ja kurinpitörangaistustoimenpiteiden kohteeksi. Näiden lisäksi voitiin

---

¹⁰⁵ Muistio 30.5.1949 Långin mukaan, s. 169.

¹⁰⁶ Lång, K.J.: *Jehovan todistajat asevelvollisina*. Julkaisematon tutkimusraportti presidentti Kekkoselle 1968. Julkaistu myöhemmin teoksessa Lång, K. J.: *Rikos ja rangaistus, oikeus ja kohtuus*. (toim. Klaus Mäkelä ja Ilkka Taipale). Acta Poenologica 1/2004. s. 169.

¹⁰⁷ Lång, 176 ja 243.

¹⁰⁸ Lång, 176.

¹⁰⁹ Ibid, 179.

työlaitoksessa palveleva aseeton, joka ei ota ojentuakseen kärsimistään kurinpitörangaistuksista, määrätä pakkotyöhön. Pakkotyössä oloajasta vain puolet laskettiin säännönmukaiseksi palvelusajaksi. Toisin sanoen kaksi päivää pakkotyössä kulutti vain yhden palveluspäivän. Erityistyölaitoksessa palvelevan vapaudenmenetys koostui siis seuraavista osista:

1. lain määräämä palvelusaika 480 vuorokautta
2. ylipalvelusaika, joka johtuu 14 vuorokautta pidemmästä eristysluonerangaistuksesta
3. tuomioistuimen määräämät vapausrangaistusajat sekä
4. puolet pakkotyöajasta.¹¹⁰

15.11.1968 mennessä erityistyölaitoksessa palvelleiden lisäseuraamukset¹¹¹

Henkilöitä	Ylivalveluajan pituus
(vapausrangaistukset mukaan luettuna)	
0	päivää 7
42 – 179	päivää 15
180 – 359	päivää 41
360 – 539	päivää 101
540 – 600	päivää 2
Yhteensä	166

Lain määräämä palvelusaika¹¹² oli tietysti selvä, eikä siitä myönnetty poikkeuksia. Lomaa olisi ollut mahdollista myöntää erityistyölaitoksen ohjesäännön mukaan ”...palkkiona tehtävien tunnollisesta suorittamisesta ja hyvästä käyttäytymisestä enintään 30 päivää...”¹¹³ Näitä lomia ei kuitenkaan

¹¹⁰ Ibid, 173.

¹¹¹ Lång, 176.

¹¹² As. kok. 219/1959 2 §.

¹¹³ Sosiaaliministeriön päätöksellä 3.6.1961 vahvistettu Karvian erityistyölaitoksen ohjesääntö, 17 §. Karvian erityistyölaitoksen (KEtyö) arkisto IH, Turun maakunta-arkisto.

koskaan myönnetty, sillä työstä kieltäytyminen katsottiin sellaiseksi syyksi, joka esti muut kuin henkilökohtaisesta syystä myönnetyt lomat.¹¹⁴

7.1.2. Eristyshuonerangaistukset ja hoidollinen eristäminen

Eristysrangaistuksen tuoma ylipalveluaika oli näistä ehkä ongelmallisin, sillä eristysmääräykset tehtiin hallinnollisesti työlaitoksen sisällä. Ne perustuivat kahteen eri määräykseen, nimittäin ohjesäännön 22 §:ään ja kurinpitorangaistusohjeiden 25 §:ään.¹¹⁵ Ohjesäännön mukaan laitoksen johtaja sai ojentaa aseetonta määräämällä tämä enintään seitsemäksi päiväksi valoisaan eristyshuoneeseen¹¹⁶, tai jos tämä ei tehonnut, johtokunta saattoi määrätä eristysrangaistuksen 14 päivän mittaiseksi. Aseetonta oli asiassa kuultava.¹¹⁷ Yli 14 vuorokauden mittaiset eristykset, joita ei siis olisi voitu pelkän ohjesäännön pohjalta, perustuivatkin rangaistusohjeisiin. Niiden mukaan,

”Paitsi varsinaisia kurinpitorangaistuksia voidaan vaikeasti sopeutuvia aseettomia hoidollisesti eristää suljettavaan huoneeseen, jolloin aseettomalle kuuluvat, mikäli turvallisuus ja järjestys sen sallivat, kaikki aseettomille muutoinkin kuuluvat oikeudet. Tällaista eristämistä voidaan jatkaa siksi, kunnes aseettomaan nähden on ehditty ryhtyä niihin toimenpiteisiin, joihin asia kulloinkin saattaa antaa aiheutta, tai kunnes johtaja tai johtokunta päättää hoidollisen eristämisen lopettaa.

Tässä tarkoitettuna huoneena voidaan käyttää myös eristyshuonetta.

---

¹¹⁴ Lång, 183.

¹¹⁵ KEtyö ohjesääntö, 22 §. Sosiaaliministeriön päätöksellä 3.6.1961 vahvistetut ohjeet kurinpitorangaistusten täytäntöönpanosta Karvian erityistyölaitoksessa, 25 §. KEtyö IH, TMA.

¹¹⁶ KEtyö ohjesääntö, 22 §. KEtyö IH, TMA.

¹¹⁷ KEtyö ohjesääntö, 23 §. KEtyö IH, TMA.

Aseeton, josta on tehty lääninhallitukselle esitys pakkotyöhön määräämisestä, voidaan hoidollisesti eristää siksi, kunnes lääninhallitus on hänestä toisin määrännyt.”¹¹⁸

Näissä hoidollisissa eristämisisä ei aseettoman kuulemista tarvittu. Eristämistä käytettiin kaikkiin työstä kieltäytyviin, joita ei vielä ollut määrätty pakkotyöhön. Samankaltaista hoidollista eristämistä voitiin käyttää ainoastaan päihdyttävien aineiden väärinkäyttäjistä annetussa laissa. Päihteiden väärinkäyttäjien tapauksessa kyseessä oli kuitenkin lain tasoinen määräys ja sekin oli rajoitettu kestoltaan 30 päivään. Erityistyoilaitoksessa eristäminen perustui vain hallinnolliseen määräykseen ja oli enimmäiskestoltaan määrittelemätön.¹¹⁹

Näistä eristämisisistä, jotka eivät siis olleet nimellisesti rangaistuksia kuin 14 päivään asti, määrättiin ylipalvelua. Tulkinta perustui sellaiseen analogiaan asevelvollisuuslaista, joka Långin mielestä ei saanut mitään tukea aseetonta palvelua koskevasta laista, eikä sitä hänen mukaansa voitu pitää laillisena. Tulkintaa pidettiin kuitenkin oikeutettuna ylemmissä viranomaisissa.¹²⁰

7.1.3. Tuomioistuimen langettamat rangaistukset

Tuomioistuinten määräämät vapausrangaistukset palvelusrikoksista perustuivat lakiin aseettomasta palvelusta ja niitä sovellettiin melko kaavamaisesti. Käytännössä kaikki laitokseen määrätty jättivät saapumatta palvelukseen. Tämä katsottiin palvelusrikokseksi, ja siitä määrättiin Parkanon kihlakunnanoikeudessa keskimäärin kolmen kuukauden vankeustuomio. Toinen tyypillinen palvelusrikos oli luvaton poistuminen, josta tuomiona oli neljä kuukautta ehdotonta vankeutta. Nämä omavaltaiset poistumiset loppuivat kuitenkin jo vuoden 1962 alussa, jonka jälkeen joukkokarkaamisia ei käytännössä ollut. Muita rikoksia oli vain kolme, joista kaksi oli haitantekoja

---

¹¹⁸ KEtyö rangaistusohjeet, 25§. KEtyö IH, TMA.

¹¹⁹ Lång, 182.

¹²⁰ Lång, 180.

virantoimituksessa olleelle virkamiehelle. Ensimmäisenä vuonna nämä tuomittiin ehdollisina, mutta kun useimmat syyllistyivät saman vuoden aikana karkaamisiin uudelleen, tuomiot jouduttiin panemaan täytäntöön.¹²¹ Tämän jälkeen tuomiot Parkanon kihlakunnanoikeudessa kasvoivat vuosina 1962 – 63 siten, että yhdistettynä näistä palvelusrikoksista saattoi saada jopa 11 kuukautta vankeutta.¹²² Turun hovioikeus muutti 1963 rangaistukset mainituiksi kolmeksi ja neljäksi kuukaudeksi vankeutta, minkä jälkeen samaa asteikkoa käytettiin myös alioikeudessa.¹²³

Vuoden 1968 kesällä Turun hovioikeus muutti seitsemässä tapauksessa Parkanon kihlakunnanoikeuden määräämät kolmen kuukauden tuomiota palvelukseen astumisen laiminlyönnistä 80 päiväsakoksi. Tämä johti tuomiolinjan muutokseen myös alioikeudessa, joka vastedes määräsi 70 päiväsakkoa vastaavissa tapauksissa. Näitä ei enää merkitty rikosrekisteriin ja samalla tuomitut useimmiten tyytyivät tuomioonsa. Aiemmin he olivat valittaneet tuomioistaan hovioikeuteen lähes jokaisessa tapauksessa.¹²⁴

Oikeuskäsittelyissä syytetyt Jehovan todistajat aina tunnustivat tekonsa ja ilmoittivat, etteivät hyväksy asevelvollisuuden suorittamista missään muodossa. He eivät yleensä käyttäneet avustajaa tai asianajajaa ja esittivät asiansa useimmin kirjallisesti käyttäen laajoja uskonnollisia perusteluja kannalleen. Syytettyjen käytös oikeudessa oli Långin mukaan erittäin korrektaa ja kohteliasta. Oikeuden määräämän rangaistuksen he suorittivat aina kiittävästi ja suorittivat kaikki heille määrätyt työt. Tämä perustui siihen, että Jehovan todistajat olivat täyskieltäytymistä lukuun ottamatta hyvin lainkuuliainen ryhmä, jotka kunnioittivat tuomioistuimen päätöksiä.¹²⁵

7.1.4. Pakkotyömääräykset

---

¹²¹ Lång, 174.

¹²² Parkanon piirin apulaisnimismiehen kirjeet 4.6.1962, N:o 688., 9.5.1962, N:o 585., 12.1.1963 N:o 42. I Eb:1 Muiden viranomaisten lähettämiä kirjeitä, KEtyö, TMA.

¹²³ Lång, 174.

¹²⁴ Lång, 174 – 175.

¹²⁵ Lång, 212 - 213.

Pakkotyöhön määrättyinä aseettomien palvelusaikaan laskettiin vain puolet päivistä. Sitä ennen he olivat hoidollisesti eristettyinä, kuten edellä todettiin. Siten Turun ja Porin lääninhallituksen tekemien pakkotyömääräysten viivästyminen tai muu pidentynyt käsittelyaika esimerkiksi lomien vuoksi, merkitsi palvelusaikojen pidentymistä. Lång toteaaakin raportissaan kuivakkaasti, että virkamiesten lomien ajankohtaa ei yleensä katsota seuraamusten mittaamisperusteeksi Suomen oikeusjärjestelmässä.¹²⁶

Långin laskujen mukaan pakkotyöstä ja sitä edeltävästä eristämisestä syntyi keskimäärin 279 päivän ylipalvelu, eli noin ¾ kaikesta ylipalvelusta. Pakkotyöhön määrättiin 21 – 421 päiväksi. Eristys oli useimmiten 21 päivää, sillä vasta sen katsottiin olevan rangaistus, jonka osoitettua tehottomuutensa pakkotyöesitys voitiin tehdä.¹²⁷

Kokonaisuudessaan ylipalvelumääriä voidaan kuvata seuraavien taulukoiden avulla:

**15.11.1968 mennessä erityistyölaitoksessa palvelleiden
ylipalveluaikojen jakauma¹²⁸**

Ylivalvelun peruste	Henkilöitä
Pakkotyö, eristysvuonerangaistus ja palvelusrikoksesta tuomittu vapausrangaistus	126
Pakkotyö ja eristysvuonerangaistus	27
Eristysvuonerangaistus ja vapausrangaistus	3
Vain vapausrangaistus	2
Vain eristysvuonerangaistus	1
Ilman ylivalvelua vapautuneita	7
Yhteensä	166

¹²⁶ Lång, 175.

¹²⁷ Lång, 176.

¹²⁸ Lång, 176.

Erityistyölaitoksesta vapautuneiden eri lisäseuraamuksista saamien ylipalveluaikojen pituudet¹²⁹ (henkilöiden määrinä, yhteensä 166 hlöä)

Ylivalveluaika (todellinen aikamenetys)	Pakkotyöstä ja eristyshuone- rangaistuksesta	Kaikista lisä- seuraamuksista
30 – 59 päivää	6	2
60 – 89 päivää	6	3
90 – 119 päivää	4	1
120 – 149 päivää	3	2
150 – 179 päivää	13	7
180 – 209 päivää	3	4
210 – 239 päivää	9	4
240 – 269 päivää	9	8
270 – 299 päivää	12	7
300 – 329 päivää	16	8
330 – 359 päivää	20	10
360 – 389 päivää	26	10
390 – 419 päivää	19	14
420 – 449 päivää	5	16
450 – 479 päivää	5	34
480 – 509 päivää	1	19
510 – 539 päivää	-	6
540 – 569 päivää	-	2
570 – 599 päivää	-	1
600 päivää	-	1
	157	159
Ei ylivalvelua	9	7
Aikamenetyksen keskiarvot	279 päivää	368 päivää

¹²⁹ Lång, taulukko no 5., liite 8, s. 243.

Taulukoista huomataan selvästi, että sellaiset aseettomat, joille oli määrätty kaikki mahdolliset rangaistukset muodostaa $\frac{3}{4}$ kaikista erityistyyölaitokseen määrätystä. Tämä todistaa, että rangaistuksilla ei ollut sellaista estävää vaikutusta, jota oli toivottu. Tutkittuna aikana ainoastaan kolme henkilöä alkoi työskennellä laitoksessa ollessaan ja kahdeksan työskenteli alusta lähtien.¹³⁰ Huomattavaa on, että yksi näistä kahdeksasta on silti saanut ylipalvelua, ehkä hän oli jättänyt saapumatta palvelukseen, kuten käytännössä kaikki muutkin.

7.1.5. Palvelukseen määrääminen ja saapuminen

Vuoteen 1964 palvelukseenastumismääräykset aseettomaan palvelukseen lähetettiin Pääesikunnan järjestelyosastolta. Vuoden 1964 asetusmuutoksen myötä siviililaitoksen tai erityistyyölaitoksen päällikkö lähetti palvelusmääräykset. Tällä koetettiin estää Jehovan todistajia vetoamasta sotilasviranomaisten määräyksiin kieltäytyessään saapumasta laitokseen.¹³¹ Tällainen juridis-verbaalinen kikkailu ei kuitenkaan tehonnut, kuten alla olevasta taulukosta huomaamme:

Vuonna	Määrätty palvel.	Ilmoitautui määräaikana	Poliisiviranomaisen toimesta tuotu					Tuomatta
			1961	1962	1963	1964	1965	
1961	48	10	33	1	1	1	-	2
1962	33	2	-	8	9	9	1	4
1963	26	7	-	-	11	6	-	2
1964	26	2	-	-	-	19	1	4
1965	24	-	-	-	-	-	1	23
Yht.	157	21	33	9	21	35	3	35

¹³⁰ Lång, 177.

¹³¹ Kts. luku 8.1.1.

Taulukko sisältyy Salokankaan Pääesikuntaan lähettämään kirjeeseen 5.6.1965.

¹³² Taulukosta nähdään, että vain kahdeksasosa laitokseen määrättyistä saapui sinne vapaaehtoisesti ja että vuoden 1965 puoleen väliin mennessä laitokseen oli tuotu vain yksi samana vuonna määrätty ja kaksi pidempään pakoillutta. Lisäksi vielä kaksi ensimmäisenä toimintavuonna määrättyä oli yhä tavoittamatta.¹³³ Sama palvelusmääräysten laiminlyöminen jatkui Långin mukaan myös laitoksen loppuajan.¹³⁴

Kirjeessä Salokangas myös valittaa poliisiviranomaisten haluttomuutta pidättää etsintäkuulutettuja aseettomia. Esimerkkinä hän käyttää espooilaista aseetonta, joka on määrätty palvelukseen jo 1962, käy välillä Ruotsissa ja on ainakin edellisen kesän oleskellut Espoon osoitteessaan. Erityisen raskauttavana Salokangas pitää sitä, että samassa talossa asuva poliisikonstaapeli ei ole aseetonta pidättänyt. Edes valitus Espoon nimismiehelle ei ole ”selventänyt asiaa”. Tämä on varmasti ollut turhauttavaa, eikä siis ihme, että Salokangas totesi: ” *Tällainen menettely on yhä enemmän innoittanut aseettomia lain ja määräysten vastaisiin tekoihin...* ”¹³⁵

Laitoksen ensimmäisenä toimintavuonna ongelmana olivat karkaamiset ja lomalle jäämiset. Aseettomat pitivät velvollisuutenaan poistua palveluspaikasta heti kun se oli mahdollista. Tämä kuitenkin loppui vuoden 1962 alkupuolella, viimeinen joukkokarkaaminen tapahtui 7.1.1962, eikä omavaltaisia poistumisia sen jälkeen juuri tapahtunut.¹³⁶ Johtokunnan ratkaisuehdotus karkaamisiin oli raju: Se ehdotti sosiaaliministeriölle vartijoiden aseistamista seuraavasti perustellen:

“Johtokunta katsoo välttämättömäksi, että --- vartijat aseistetaan ensitilassa. Tällä toimenpiteellä on johtokunnan mielestä ennakolta estävä vaikutus aseettomiin, jotka syyllistyvät jatkuvaan mielivaltaan (karkaamiset) ja käsittävät, että henkilökunta ei voi tässä laitoksessa

---

¹³² Kirje Pääesikunnan järjestelyosastolle 5.6.1965 N:o 410. IDa Kirjetoisteet. KEtyö, TMA

¹³³ Ibid.

¹³⁴ Lång, 174.

¹³⁵ Kirje Pääesikunnan järjestelyosastolle 5.6.1965 N:o 410. IDa Kirjetoisteet. KEtyö, TMA

¹³⁶ Lång, 182.

muuta kuin alistua kaikkeen, mitä nämä fanaattiset nuorukaiset vaativat.”¹³⁷

Sosiaaliministeriö ei aseistamiseen suostunut¹³⁸, mutta myönsi kyllä määrärahan piikkilanka-aidan rakentamiseen.¹³⁹ Johtokunta päätti palata aseistamisasiaan myöhemmin¹⁴⁰, mitä ei kuitenkaan koskaan tapahtunut.

Aseistamisvaatimus ja valittaminen poliisin tehottomuudesta osoittavat hyvin miten vaikeaa Karvian laitoksen johdon oli toiminnan alussa omaksua mitään muuta kuin tiukkaa valtion arvovaltaa korostavaa kurilinjaa. Myöhemminkin asenne säilyi samana, mutta toiminnassa siirryttiin tarkoituksenmukaiseen hegemoniaan ja ehkä myös tietynlaiseen apatiaan, jossa uusia lähestymismalleja ei edes yritetty etsiä.

7.1.6. Perusoikeuksien rajoitukset

Laitoksen ensimmäisinä vuosina muotoutuivat ne laitoksen arkea määrittäneet käytännöt joita noudatettiin loppuun saakka. Kun laitoksen säännöt olivat täysin vastakkaiset niihin periaatteisiin, jotka Jehovan todistajat hyväksyivät, muodostui näiden suhde täydellisen vastakohtan mukaisesti. Långin mukaan sääntönä oli se, että koska ”*aseettomat eivät tee mitään laitoksen hyväksi, ei laitokseen tee mitään aseettomien hyväksi.*”¹⁴¹ Tämä periaate todella näkyi laitoksen jokapäiväisessä elämässä, jota on kirjattuna laitoksen arkistoon.

Laitoksen asukkailla oli ohjesäännön mukaan ylläpidon lisäksi monenlaisia oikeuksia: oikeus samaan päivärahaan kuin asevelvollisilla ja lisäksi ohjesäännön 16 §:n mukaan oikeus ottaa vastaan vieraita, käyttää vapaa-aikansa haluamallaan tavalla, liikkua vapaa-aikana ulkona johtajan määräämällä

---

¹³⁷ Pk. 11.10.1961 15 §. ICa:1 Johtokunnan kokousten pöytäkirjoja, KEtyö, TMA

¹³⁸ Pk. 3.11.1961. ICa:1 Johtokunnan kokousten pöytäkirjoja, KEtyö, TMA

¹³⁹ Sosiaaliministeriön kirje 24.10.1961, I Ea:1 Sosiaaliministeriön kirjeitä, KEtyö, TMA

¹⁴⁰ Pk. 3.11.1961. ICa:1 Johtokunnan kokousten pöytäkirjoja, KEtyö, TMA

¹⁴¹ Lång, 178.

alueella, vastaanottaa ja lähettää postia, hankkia kirjoja ja lehtiä johtajan luvalla sekä käyttää laitoksen kirjastoa.¹⁴²

Kaikkia näitä oikeuksia voitiin rajoittaa johtajan tai johtokunnan päätöksillä, ja niin myös tehtiin. Ohjesäännön mukaan:

22 §: Jos aseeton osoittaa laiskuutta tai niskoittelua tahi luvatta poistuu laitoksesta tai työpaikalta tahi rikkoo laitoksen järjestystä taikka tekee muun rikkomuksen palveluksessa, on laitoksen johtajalla valta ojentaa häntä:

nuhtelemalla ja kehoittamalla häntä palaamaan järjestykseen kieltämällä häneltä enintään kuukauden ajaksi lupa poistua laitoksen alueelta tai vähentämällä enintään samaksi ajaksi muita hänelle 16 §:n mukaan tulevia etuuksia, taikka pitämällä häntä valoisassa eristyshuoneessa enintään seitsemän päivän ajan.

Kurinpitorangaistuksena älköön käytettävä aseettoman ravinnon vähentämistä.

Ennen kurinpidolliseen toimenpiteeseen ryhtymistä on aseetonta kuultava ja tarvittaessa neuvoteltava laitoksen lääkärin kanssa.

23 §: Työlaitoksen johtokunta voi, milloin edellä mainittuja ankarampi kurinpitorangaistus harkitaan tarpeelliseksi, määrätä rikkojan erityshuoneeseen enintään neljäksitoista päiväksi.

Eristyshuoneessa pitämiseen voidaan yhdistää muonan vähennys enintään kahdeksi sekä kova vuode enintään kahdeksaksi vuorokaudeksi.

25 §: Jollei aseeton ota ojentuakseen kärsimistään kurinpitorangaistuksista, voi työlaitoksen johtokunta tehdä lääninhallitukselle esityksen aseettoman määräämiseksi pakkotyöhön.¹⁴³

---

¹⁴² KEtyö ohjesääntö, IV luku. KEtyö IH, TMA.

¹⁴² KEtyö rangaistusohjeet, 25 §. KEtyö IH, TMA.

¹⁴³ KEtyö ohjesääntö, 22 – 25 §. KEtyö IH, TMA.

Lisäksi erillisten kurinpito-ohjeiden mukaan oli mahdollista rajoittaa tupakan ja muiden nautintoaineiden hankkimista sekä kieltää tupakointi eristyksessä olevilta. Erikseen vielä mainittiin, että *määrätyn rangaistuksen lieventämistä on vältettävä*.¹⁴⁴

Kaikkien ohjesäännön 16 §:n mainitsemien etuuksien rajoittamista käytettiin jatkuvasti voimassaolevina ohjesäännön aikarajoista huolimatta. Tämä tulkinta perustui siihen, että kieltäytyminen työstä on niskurointia, jolloin etuudet on peruutettu kunnes työhön ryhdytään.¹⁴⁵ Kun työhön ei ryhdytty kuin aivan muutamassa tapauksessa, olivat rajoitukset voimassa koko ajan ja kaikkia koskevin. Esimerkiksi ulkoilu oli rajoitettu avo-osastolla puoleentoista tuntiin päivässä ja pakkotyöosastolla tuntiin päivässä, ennen vuoden 1962 kesää ne olivat vain tunnin ja puoli tuntia.¹⁴⁶ Eristyksessä oleva sai ulkoilla viiden päivän jälkeen 20 minuuttia päivässä valvonnan alaisena.¹⁴⁷

Eristyksessä olevan oikeuksia oli rajoitettu kaikkein eniten. Heillä ei ollut tapaamisoikeutta, eikä oikeutta lähettää tai vastaanottaa kirjeitä paitsi aivan erityistapauksissa¹⁴⁸. Lisäksi eristysrangaistukseen kuului mahdollisuus ruoan vähentämiseen kahdeksi päiväksi ja kova vuode kahdeksaksi päiväksi.¹⁴⁹ Näitä rangaistuksen koventamiskeinoja käytettiin rutiininomaisesti kaikissa tapauksissa.¹⁵⁰

Hoidollisessa eristyksessä olevalla olisi rangaistusohjeiden mukaan pitänyt pääsääntöisesti olla samat oikeudet kuin avo-osastollakin, mutta vain *mikäli turvallisuus ja järjestys sen sallivat*.¹⁵¹ Ja pykälän tulkinta oli johdonmukainen, etuuksia ei sallittu.¹⁵² Lisäksi on muistettava, että hoidolliseen eristykseen määrättäessä ei asetonta tarvinnut kuulla, kyseessä ei ollut rangaistus.¹⁵³

---

¹⁴⁴ KEtyö rangaistusohjeet, 5 §, 20 §, 23§. KEtyö arkisto IH, TMA.

¹⁴⁵ Lång, 180.

¹⁴⁶ Pk. 20.6.1962. Ica:1 Johtokunnan kokousten pöytäkirjoja, KEtyö arkisto, TMA.

¹⁴⁷ KEtyö rangaistusohjeet, 22§. KEtyö arkisto IH, TMA.

¹⁴⁸ Ibid, 20§.

¹⁴⁹ KEtyö ohjesääntö, 23 §. KEtyö arkisto IH, TMA

¹⁵⁰ Lång, 180.

¹⁵¹ KEtyö rangaistusohjeet, 25§. KEtyö IH, TMA.

¹⁵² Lång, 182.

¹⁵³ Ibid.

7.1.7. Pakkotyöosasto

Pakkotyöosaston rajoitukset perustuivat ohjesäännön 29 §:ään. Sen mukaan:

Pakkotyöosastolla palveleva aseeton saa:

- 1.) *liikkua ulkosella, ei kuitenkaan laitoksen ulkopuolella, johtokunnan määrääminä aikoina pyhäpäivinä vähintään kolme tuntia ja sisätöissä oleva arkipäivinä kaksi tuntia*
- 2.) *tavata omaisiaan ja johtajan luvalla muitakin henkilöitä niinä aikoina ja niissä paikoissa kuin johtaja tarkemmin määrää*
- 3.) *tilata omalla kustannuksellaan sanoma- ja aikakauslehtiä sekä lainata kirjoja laitoksen kirjastosta sen mukaan kuin johtaja määrää; ja*
- 4.) *lähettää kirjeitä enintään neljä kertaa kuukaudessa.*¹⁵⁴

Ulkona liikkumisen rajoittaminen yhteen tuntiin perusteltiin sillä, etteivät työstä kieltäytyvät ole ”sisätöissä”. Muut rajoitukset olivat johtajan harkinnassa, eikä niitä tarvinnut perustella.¹⁵⁵ Pakkotyöosastolla sallittiin noin kolmeksi kuukaudeksi vuodenvaihteen 1961 – 62 molemmin puolin hartauskirjat, uskonnolliset painotuotteet, kirjoituskoneet, radiot ja soittovälineet. Tämä etu poistettiin pian, syynä olivat ”*kurin ja järjestyksen vastaiset teot*”.¹⁵⁶

Pakkotyöhön ja yli 14 vuorokauden eristykseen määrättyiltä evättiin myös päivärahat¹⁵⁷. Tämä oli aluksi lainvastaista, sillä päiväraha ei ollut sidottu työn tekemiseen vaan ainoastaan palveluspäiviin. Laissa viitattiin asevelvollisuuslain ja –asetuksen päivärahamääräyksiin.¹⁵⁸ Asia ratkaistiin antamalla vuonna 1964 asevelvollisten päivärahasta uusi asetus, jonka mukaan päivärahaa ei makseta, jos asevelvollinen ”*on ollut suorittamatta hänelle määrättyjä tehtäviä niskoittelun tai muun palveluksesta kieltäytymisen*

¹⁵⁴ KEtyö ohjesääntö, 29 §. KEtyö IH, TMA.

¹⁵⁵ Lång, 183.

¹⁵⁶ Pk:t 2.12.1961 ja 22.2.1962. ICa:1 Johtokunnan kokousten pöytäkirjoja, KEtyö, TMA.

¹⁵⁷ Ibid, 13.7.1962.

¹⁵⁸ As. kok. 219/1959, 11 §.

johdosta.”¹⁵⁹ Tämä johti siihen, ettei erityistyölaitoksessa palveleville maksettu lainkaan päivärahaa vuodesta 1964 lähtien.

Pakkotyömääräyksistä käytiin keskustelua Karvian laitoksessa ja sosiaaliministeriössä sekä Turun ja Porin lääninhallituksessa. Erityisesti vuosi 1963 oli aktiivista aikaa, jolloin vielä pyrittiin löytämään ratkaisu laitoksen ongelmaan ja saada aseettomat työhön. Edellisen vuoden syksynä oli asetettu oikeusneuvos Åke Kuhlefeltin johdolla istunut *Aseettomien työlaitostoimikunta*, jonka tarkoituksena oli löytää ratkaisu Karvian kysymykseen. Se antoi mietintönsä kesäkuussa 1963.¹⁶⁰ Mietintö haudattiin melko vähin äänin.

Sosiaaliministeriö sen sijaan lähestyi erityistyölaitosta maaliskuussa 1963 kirjeitse. Kirjeessä ministeriö kehottaa laitosta soveltamaan rangaistusohjeita siten, että

*”pakkotyöpäätöksen jälkeekin työstä kieltäytyville ei enää määrättäisi erityisrangaistusta [po. eristysrangaistusta] ja ettei pakkotyöesitykseen tarvittavia eristysrangaistuksia määrättäisi enää eristyshuoneessa vaan tavallisessa lukitussa asuinhuoneessa.”*¹⁶¹

Laitoksen johtokunta käsitteli kirjettä kokouksessaan 8.4.1963 ja piti asiaa harkittuaan asuinhuonerangaistusta mahdollisena, mutta se

“...vaikuttaisi haitallisesti (...) laitoksen kurin ja järjestyksen ylläpitoon, olisi esteenä pakkotyöesityksien päätöksen antamisessa, sekä antaisi aseettomille ja heidän omaisilleen perusteltua aihetta entistäkin enemmän valittaa aikaisemmin samasta rikkomuksesta määrättyistä erilaisista rangaistuksista ja varsinkin pakkotyöesityksistä, joita on KHO:ssa kumottu muodollisestakin syystä. Esitetyssä muodossahan eristäminen ei olisi varsinainen rangaistus, vaan kurinpito-ohjeen 25§ mukainen hoidollinen eristäminen ja saman pykälän toisen kohdan mukaan vielä sitäkin lievempi toimenpide. Näin ollen johtokunta ei voi pakkotyöesityksen

---

¹⁵⁹ As. kok. 497/1964, 5§.

¹⁶⁰ Kom. mon. miet. 1963:100. Kts. luku 7.2.1.

¹⁶¹ Sos.min kirje 22813/27.3.1963. I Ea:1 Sosiaaliministeriön kirjeitä, KEtyö, TMA.

perusteluissa esittää, että aseeton “ei ole ottanut ojentuakseen laitoksen käytettävissä olevista kurinpitorangaistuksista.” Edellä mainittujen haittojen johdosta johtokunta esittää kunnioittaen, että eristämisestä suljettuun asuinhuoneistoon luovuttaisiin ja sen sijaan työstä kieltäytymisestä ei toistaiseksi määrättäisi minkäänlaista ohjesäännössä määrättyä rangaistusta, eikä myöskään tehtäisi pakkotyöesityksiä. (...).”¹⁶²

Johtokunnan kirjauksessa pidetään selvänä, että uusi laki olisi Kuhlefeldin toimikunnan esityksen mukaisesti tulossa ja vielä piankin. Pakkotyöesityksistä luovuttiinkin toukokuun jälkeen muutamaksi kuukaudeksi. Viimeiset pakkotyöesitykset annettiin johtokunnan kokouksessa 17.5.1963. Samassa kokouksessa päätettiin pyytää sosiaaliministeriöstä ohjesäännön muutosta, jonka mukaan työhön suostunut aseeton voitaisiin poistaa pakkotyöosastolta ja palauttaa hänelle menetetyt edut. Tämä toimisi myös esimerkkinä muille. Päätökseen kenties ryhdyttiin, koska eräs aseettomista oli alkanut tekemään työtä pakkotyöosastolla 13.5.¹⁶³

Pakkotyöesityksistä luopuminen ei tuonut toivottuja tuloksia, ja syksyllä palattiin takaisin normaaliin päiväjärjestykseen. Syyskuussa johtokunta päätti olla puoltamatta presidentille osoitettuja armonanomuksia pakkotyöstä vapautumiseksi. Lisäksi todettiin, että:

“Pakkotyöhön ryhtyminen ei tullut kuitenkaan enää kysymykseen, koska lahkolta saadut tarkemmat ohjeet kielsivät sen jyrkästi jokaisen jäsenen kohdalta.”¹⁶⁴

Joulukuun alussa annettiin taas uusi pakkotyöesitys karanteen ja pidätetyn aseettoman osalta¹⁶⁵ ja seuraavan vuoden alusta esityksien tekoa jatkettiin normaalisti.

---

¹⁶² Pk. 8.4.1963, 11 §. ICa:1 Johtokunnan kokousten pöytäkirjoja, KEtyö, TMA.

¹⁶³ Ibid, 17.5.1963.

¹⁶⁴ Ibid, 10.9.1963.

¹⁶⁵ Ibid, 3.12.1963.

7.1.8. Tapaamisoikeuden rajoitukset

Rangaistuksen lailla käytettiin myös oikeutta rajoittaa tapaamisia. Ohjesäännön mukaan avo-osastolla olevien tapaamisrajoitukset liittyivät aikaan ja paikkaan, mutta eivät henkilöihin tai heidän määräänsä. Toki sääntöihin oli kirjattu mahdollisuus rajoittaa tapaamisia, jos ne aiheuttivat häiriötä laitoksen toiminnalle. Pakkotyöosastolla olevat saavat tavata omaisiaan ja johtajan luvalla muitakin henkilöitä niinä aikoina ja niissä paikoissa kuin johtaja määrää.¹⁶⁶

Käytäntö muodostui pian sellaiseksi, että molemmilla osastoilla sallittuja vierailijoita olivat vain omaiset. Jehovan todistajien seurakuntien edustajia ei vierailuille päästetty. Perusteena oli Långin saaman ilmoituksen mukaan se, että seurakunnan edustajat vahvistavat kieltäytymisasenteita ja siten tuottavat häiriötä laitoksen toiminnalle. Långin mukaan tämä oli perusteetonta siksi, että myös omaiset kuuluivat yleensä Jehovan todistajiin ja siksi hyväksyivät ja kannattivat täyskieltäytymistä. Lisäksi Lång piti hyvin ongelmallisena tähän liittyvää uskonnonvapauden rajoitusta. Yleensä laitoksissa olevilla oli oikeus tavata oman uskontonsa edustajia, sillä uskonnon harjoittamisvapaus vaatii oikeutta olla yhteydessä omaan seurakuntaan.¹⁶⁷

Myös omaisten vierailuja rajoitettiin ainakin yhdessä tapauksessa. Laitoksen arkistosta löytyy kopio kirjeestä, jonka johtaja Salokangas on lähettänyt erään aseettoman isälle. Siinä isää syytetään poikansa huonosta kohtalosta ja keuhkokatarrin sairastumisesta, sekä väärin syytösten ja uhkailujen esittämisestä *“tätä Saatanan laitosta kohtaan”* [ilmeisesti lainaus isän kirjeestä] sekä laitoksen kurin ja järjestyksen vaikeuttamisesta. *“Tämän johdosta ilmoitan, että kiellän teiltä tapaamisoikeuden toistaiseksi kunnes*

---

¹⁶⁶ KEtyö ohjesääntö, 16 ja 29 §. KEtyö IH, TMA.

¹⁶⁷ Lång 184 – 185.

*asiasta toisin määrään. Älkää siis suotta vaivautuko matkustamaan tähän laitokseen.”*¹⁶⁸

7.1.9. Lomakäytäntö

Lomista käytiin vääntöä koko laitoksen olemassaolon ajan. Lomiahhan olisi voitu myöntää enintään 30 päivää hyvästä käytöksestä ja tehtävien tunnollisesta suorittamisesta. Lisäksi oli mahdollisuus lomaan pakottavista henkilökohtaisista syistä tarpeen mukaan. Pakkotyössä olevalla oli mahdollisuus lomiin vain pakottavista syistä.¹⁶⁹

Hyvästä käytöksestä tai työn tunnollisesta suorittamisesta annettuja lomia ei myönnetty kertaakaan, sillä töitä ei laitoksessa tehty. Henkilökohtaiseen syyhyn perustuvia lomia kyllä myönnettiin, mutta hyvin nihkeästi. Johtokunta myönsi lomat hakemusten perusteella, joten pöytäkirjoista on tarkasteltavissa lomakäytäntöä.

Alussa aseettomat jättivät palaamatta lomiltaan ja jopa ilmoittivat sen kysyttäessä lomaa hakiessaan.¹⁷⁰ Myöhemmin aseettomien käytäntö muuttui, ja he palasivat säännöllisesti lomiltaan.¹⁷¹

Loman saaminen oli selkeästi kytköksissä henkilöön. Esimerkiksi neljän vuorokauden avioliittoloma myönnettiin aseettomalle vasta sosiaaliministerin puollon jälkeen ja pöytäkirjaan merkittiin: *”Loma myönnetty, vaikka suhtautuminen aseettomaan palvelukseen ja sen suorittamiseen erityistyölaitoksessa on täysin kielteinen”*.¹⁷² Samoin kiellettiin työloma aseettomalta, syynä *”poikkeavan huono käyttäytyminen laitoksessa”*.¹⁷³

Työlomiin suhtauduttiin muutenkin hyvin kielteisesti. Ensimmäinen työlomahakemus käsiteltiin syksyllä 1962. Se hyväksyttiin ehdollisena: jos

---

¹⁶⁸ 1.8.1964 N:o. 548. Kopio vastauksesta Hra V. S:lle. I Ea:1 Sosiaaliministeriön kirjeitä, KEtyö, TMA.

¹⁶⁹ KEtyö ohjesääntö, 17 § ja 29 §. KEtyö IH, TMA.

¹⁷⁰ Pk:t. 26.9.1962 ja 24.1.1963. I Ca:1 Johtokunnan kokousten pöytäkirjoja, KEtyö, TMA.

¹⁷¹ Lång, 184.

¹⁷² Pk. 1.8.1962. I Ca:1 Johtokunnan kokousten pöytäkirjoja, KEtyö, TMA.

¹⁷³ Ibid, 19.2.1968.

tekee työtä myös laitoksessa, saa työlomaa. Muuten “*ajatuskin työlomasta on järjenvastainen*”.¹⁷⁴

Lomia haettiin ehkä eniten sukulaisten häiden, hautajaisten ja sairauksien vuoksi. Mitään yhtenäistä käytäntöä ei syntynyt, minkä arvelen johtuvan siitä, että loman saaminen johtui enemmän henkilöstä kuin esitetystä syystä. Esitän muutamia esimerkkejä:

Aseeton H. anoi lomaa isoäitinsä hautajaisiin. Johtokunta ei lomaa myöntänyt, sillä aseeton oli väittänyt olevansa sairas ja valittanut asiasta Turun ja Porin lääninhallitukseen, ja koska asiasta ei ollut päätöstä, ”*katsotaan H:n olevan niin sairas, ettei kykene selviytymään matkasta*”.¹⁷⁵ Samaa liikuttavaa huolta aseettomien terveydestä käytettiin loman epäämisen perusteena myöhemminkin.¹⁷⁶ Ainakin kahdessa muussa tapauksessa lomaa kuitenkin myönnettiin myös kaukaisempien sukulaisten hautajaisiin.¹⁷⁷ Vanhempien hautajaisiin lomaa kyllä myönnettiin poikkeuksetta, joskaan järjestelyihin ei lomaa välttämättä myönnetty.¹⁷⁸

Lähiomaisten sairastelu ei ollut kaikissa tapauksissa syy lomaan. Saatettiin vaatia lääkärin todistusta¹⁷⁹, tai evätä loma sen vuoksi, että lomaa oli jo myönnetty samalla perusteella aiemmin.¹⁸⁰

Raha-asioiden hoitoon vaadittiin useimmiten lisäselvityksiä¹⁸¹ ja jos ne eivät tyydyttäneet, lomaa ei myönnetty.¹⁸²

Häiden suhteen lomia myönnettiin siten, että omia häitä varten lomaa sai (vrt. yllä), mutta järjestelyihin ei.¹⁸³ Samoin lomaa myönnettiin oman

---

¹⁷⁴ Ibid, 11.10.1962.

¹⁷⁵ Ibid, 28.11.1967.

¹⁷⁶ Ibid, 28.1.1969.

¹⁷⁷ Ibid, 28.2.1969 ja 23.4.1969.

¹⁷⁸ Ibid, 10.5.1968.

¹⁷⁹ Ibid, 16.4.1968.

¹⁸⁰ Ibid, 15.8.1968.

¹⁸¹ Ibid, 15.8. ja 22.8. sekä 21.11. ja 10.12.1968.

¹⁸² Ibid, 20.1. ja 28.1.1969.

¹⁸³ esim. Ibid, 21.3.1968 ja 28.4.1968 päivätty loma-anomus, johon merkitty käsin ”myönnetty”.

avioeron järjestämiseen.¹⁸⁴ Muiden omaisten häihin lomaa saatettiin myöntää tai jättää myöntämättä.¹⁸⁵

Rangaistuksena ja vielä ankarana sellaisena, on pidettävä loman epäämistä oman lapsen syntymän vuoksi. Johtokunta on todella lukenut ohjesääntöjä kuin piru raamattua, ja tullut siihen tulokseen, että lapsen syntymä ”ei ole Henkilökohtainen syy” [alleviivaus alkuperäinen].¹⁸⁶ Aseeton oli valittanut asiasta eduskunnan oikeusasiamiehelle, jonka tiedusteluun johtokunta vastasi seuraavasti: ”Lomaa lapsen syntymään ei myönnetty, sillä aseeton oli niskuroinut ja määrätty pakkotyöhön, ja koska kyseessä on normaali synnytys, joka ei vaarantaisi äidin terveyttä eikä taloudellista asemaa.”¹⁸⁷ Pakkotyöhön määrättyille voitiin myöntää lomaa samoista pakottavista syistä kuin avo-osastollakin palveleville, joten se ei ollut riittävä selitys. Kyseessä lienee taas henkilöön liittyvä rangaistus, vaikka Långin mukaan tapauksia oli useampia ja kyseessä oli johdonmukainen menettely¹⁸⁸. Menettely oli hänen mukaansa täysin kohtuuton, sillä lapset tapaavat isänsä vasta yhden – kahden vanhoina pitkien ylipalvelusaikojen vuoksi.¹⁸⁹

7.1.10. Jehovan todistajien oppi

Mihin Jehovan todistajien tiukka ja johdonmukainen kieltäytymislinja sitten perustui?

Jehovan todistajien opin mukaan he eivät ole ”tästä maailmasta” joten sen perusteella he eivät pyri vaikuttamaan valtiollisiin asioihin tai määräämään miten maata hallitaan. Tämä on esivallan tehtävä, ei Jehovan todistajien, joiden tehtävä on saarnata Jumalan sanaa. He ovat kuitenkin ”alamaisia esivallalle”¹⁹⁰

---

¹⁸⁴ Ibid, 15.8.1968.

¹⁸⁵ esim. Ibid, 26.9.1961 ja 27.12.1968 sekä 19.3. ja 14.4.1969.

¹⁸⁶ Ibid, 11.1.1968, 10 §.

¹⁸⁷ Ibid, 8.10.1968.

¹⁸⁸ Lång, 184.

¹⁸⁹ Ibid.

¹⁹⁰ Kankaanpää, Erkki, von Mouritz, Harold: *Selostus Jehovan todistajien toiminnasta ja suhtautumisesta yhteiskuntaan*. Liite 1a K.J. Långin raportissa: *Jehovan todistajat asevelvollisina* (1968). Julkaistu teoksessa: Lång, K. J.: *Rikos ja rangaistus, oikeus ja kohtuus*. (toim. Klaus Mäkelä ja Ilkka Taipale). Acta Poenologica 1/2004. s. 221.

ja antavat raamatun mukaan ”keisarille mikä keisarin on”. Kuitenkin, jos ristiriitoja esivallan kanssa syntyy, Jehovan todistajat tottelevat ”enemmän Jumalaa kuin ihmistä”.¹⁹¹

Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että Jehovan todistajat maksavat veronsa, toimivat pelastuspalveluissa ja todistavat oikeudessa. He myös tottelevat siviilioikeuden määräyksiä ja suorittavat vapausrangaistuksensa moitteetta.¹⁹² He eivät ota osaa politiikkaan, eivät äänestä vaaleissa, eivätkä edes omassa asiassaan ota pyytämättä yhteyttä poliitikkoihin, vaan koettavat hoitaa asiansa virkamiesten kautta.¹⁹³ Långin mukaan Jehovan todistajien yhteisö on hyvin tiukka moraaliltaan ja sääntöjä rikkova voidaan erottaa seurakunnan jäsenyydestä. Myös rikoksia Jehovan todistajat tekevät vähän, 166:sta Karvialta vapautuneesta vain kolmellatoista oli rikosrekisterimerkintä, joka ei liittynyt täyskieltäytymiseen. Näistäkin vain viisi on ollut ehdottomia vankeusrangaistuksia. Rikokset on Långin mukaan tehty suurelta osin ennen seurakuntaan liittymistä.¹⁹⁴

Asevelvollisuuskysymyksessä Jehovan todistajat olivat ehdottomia. Kaikenlainen palvelus, joka olisi rinnastettavissa sotapalvelukseen, oli mahdotonta.¹⁹⁵ He sanoivat, että kyseessä on aina henkilökohtainen valinta, mutta käytännössä palveluksen hyväksyminen tulkittiin eroamiseksi seurakunnasta.¹⁹⁶ Tämä oli varmasti vähentämässä halua suorittaa palvelusta annetussa muodossa, sillä seurakunnasta luopuminen merkitsi luopumista koko yhteisöstä ja usein myös suvusta.¹⁹⁷ Eräs aseeton totesi erityistyölaitoksen johtokunnalle tutkinnassa: ”*En voi palvella kahta herraa, enkä näin voi ottaa osaa työnteolla aseettomaan palvelukseen*”.¹⁹⁸ Tämä kuvaa hyvin aseettomien antamia perusteluja kieltäytymiselleen.

---

¹⁹¹ Ibid.

¹⁹² Lång, 212.

¹⁹³ Kankaanpää – von Mouritz, 221.

¹⁹⁴ Lång, 196.

¹⁹⁵ Kankaanpää – von Mouritz, 225.

¹⁹⁶ Kankaanpää – von Mouritz, 224 - 225.

¹⁹⁷ Lång, 195.

¹⁹⁸ 14.8.1961 aseeton M. H:n tutkintapöytäkirja. ICb Tutkintapöytäkirjat. KEtyö, TMA.

Jehovan todistajien tulkinnan mukaan puolustusvoimat ja muutenkin maallinen valta oli osa Saatanan koneistoa¹⁹⁹, jonka palvelukseen Jehovan todistaja ei voi astua.²⁰⁰ Vaikka tämä tulkinta johti vakavaan konfliktiin esivallan kanssa, ei siitä luovuttu kuin muutamissa tapauksissa. Taulukosta 5 nähdään, että 15.8.1968 mennessä ainoastaan seitsemän henkilöä on tehnyt työtä koko laitoksessa oloaikansa ja lisäksi kaksi on selvinnyt ilman pakkotyö- ja eristysrangaistusta. Erityistyölaitoksen arkiston mukaan tästä ajankohdasta laitoksen sulkemiseen asti ei uusia työtä tekeviä ilmaantunut. Työtä tekevät olivat aina iloinen asia laitoksen johdolle. Johtokunnan pöytäkirjaan on merkitty puolto aseeton J.:n isän anomaan työlomaan ”*sillä J. on suorittanut kaikki hänelle annetut työt*”. Samalla päätettiin tiedustella sotilaspiirin esikunnasta, voidaanko hänet kotiuttaa aiemmin ja laskea se palvelusajaksi.²⁰¹ Samoin oli kirjattu Vaasan sotilaspiirin esikuntaan lähetettyyn läheteeseen käsin: “*Saapui määräaikana (vanhemmat saattoi). Tekee työtä vaikka on 'Jehova'*”²⁰²

Hyvin kiinnostavia olisivat niiden neljän miehen tarinat, jotka ovat päättäneetkin siirtyä aseelliseen palvelukseen. Sotilaspiireihin toimitettuihin läheteisiin on kirjattu lyhyet luonnehdinnat kustakin tapauksesta. *K. I. mennyt suorittamaan palvelustaan aseellisena 5.6 [1963], kun ensin ei ollut saapunut ja etsintäkuulutettiin.*²⁰³ Samoin teki aseeton V.: *V. tuotu palvelukseen poliisin toimesta 18.5[1966] ja ilmoitti suorittavansa palveluksensa aseellisena.*²⁰⁴ Kahden kohdalle on vain merkitty halu siirtyä aseelliseen palveluun.²⁰⁵ Voidaan

---

¹⁹⁹ vrt. viite 168. Aseettoman isä puhuu kirjeessään ”*tästä Saatanan laitoksesta*”, ei siis ”*tästä saatanan laitoksesta*”. Kyse ei ole solvauksesta tai panettelusta vaan opin mukaisesta nimityksestä. Tämä on hyvä esimerkki siitä, miten laitoksessa ei ymmärretty toinen toistensa retoriikkaa.

²⁰⁰ Kihlman, Christer: *Jehovan todistajat ja asevelvollisuus*. Teoksessa Erikson, Lars D.: *Pakkoauttajat*. Hyvä tietää 15.Tammi, Helsinki 1967. s. 129.

²⁰¹ Pk. 7.9.1965. ICa:1 Johtokunnan kokousten pöytäkirjoja, KEtyö, TMA.

²⁰² 2.10.1963 päivätty kopio Palvelukseen määrättyjen asevelvollisten asiapapereiden läheteestä: no.VaasansotPE 2007/Asevtsto/9g, B., K. E..IF:1 Karvian erityistyölaitokseen kutsuttavia ja heidän palveluolajaan käsitteleviä kirjeitä, KEtyö, TMA.

²⁰³ 9.5.1963 Seinäjoen sot.PE Palvelukseen määrättyjen asevelvollisten asiapapereiden lähete no. 686/Asev/9g K. I. IF:1 Karvian erityistyölaitokseen kutsuttavia ja heidän palveluolajaan käsitteleviä kirjeitä, KEtyö, TMA.

²⁰⁴ 20.5.1966 kopio HelSPE no 1932/asev/3. V. IF:1 Karvian erityistyölaitokseen kutsuttavia ja heidän palveluolajaan käsitteleviä kirjeitä, KEtyö, TMA.

²⁰⁵ 4.8.1966 kopio Tren it.SPE no 2287/asevtsto/9e. Asia. T. S:n anomus päästä palvelemaan aseellisena. Läh ATT:lle. 31.10.1968 kopio Tren län.SPE no 1318/asevtsto/9e. Asia. J. A.

vain arvailla, olivatko nämä neljä Jehovan todistajia vai muita. Ainakaan tämän valinnan jälkeen he eivät enää olleet.

7.1.11. Karvian asunto-olot

Asumisolosuhteet Karviolla olivat surkeat. Aseettomat asuivat parakeissa, jotka oli rakennettu sodan jälkeen ja käytetty myös Karvian varavankilan aikana. Ne oli tosin korjattu vuonna 1960 ennen erityistyölaitoksen aloittamista, mutta silti ne Långin mukaan ”tekevät ulkopuoliseen erittäin masentavan vaikutuksen”.²⁰⁶ Erityisesti pakkotyöosaston parakit olivat ala-arvoisia.

Miehet joutuivat asumaan 8 – 10 henkilön yhteishuoneissa, joissa oli yksi kuivakäymälä nurkan komerossa. Komerossa ei ollut ilmatiiviisti suljettavissa, joten haju on varmasti ollut melkoinen. Valoa antoi yksi 60 W kattolamppu²⁰⁷, mikä oli hyvin vähäistä verrattuna siihen, että miehet viettivät huoneissa n. 21 tuntia vuorokaudessa. Huoneet olivat huonosti eristettyjä ja vetoisia. Långin mukaan hänellä ei ollut vaikeuksia uskoa aseettomien mittaamia alle +10 asteen lämpötiloja kylmillä ilmoilla. Pesuhuoneessa oli kahdeksan allasta, joista vain yhteen tuli lämmintä vettä.²⁰⁸

Eristyshuoneet oli sijoitettu puoliksi purettuun parakkiin. Muu osa oli purettu huonokuntoisuuden vuoksi. Huoneissa ei ollut minkäänlaisia hälytyslaitteita, mutta ikkunoiden kalterit oli sentään katkaistu, jotta tulipalon sattuessa aseettomalla olisi mahdollisuus poistua huoneesta myös ikkunasta.²⁰⁹

Uusi talousrakennus valmistui Karvialle vuonna 1963. Se oli Långin tarkastuksen mukaan ”varsin korkealuokkaisessa kunnossa”.²¹⁰ Siihen oli sijoitettu keittiö, ruokala, pesula ja sauna. Saunasta kerrotaan, että laitoksen alkuvaiheessa aseettomat lämmittivät saunan useamman kerran viikossa. Kun laitoksen johtaja määräsi saunan lämmityksen työksi, Jehovan todistajat

---

tehnyt anomuksen aseelliseen palv. IF:1 Karvian erityistyölaitokseen kutsuttavia ja heidän palveluoloojaan käsitteleviä kirjoituksia, KEtyö, TMA.

²⁰⁶ Lång, 192.

²⁰⁷ Schüller, 26.

²⁰⁸ Lång, 192.

²⁰⁹ Ibid.

²¹⁰ Ibid.

kieltäytyivät sen lämmittämisestä. Siten henkilökunta joutui lämmityspuuhiin, mutta ilman suurempaa intohimoa asiaan. Sauna oli useimmiten vain haalea ja väärästä lämmitystavasta johtuen kiuas ruostui puhki. Tämän jälkeen asiassa päästiin sopuun, uusi kiuas hankittiin ja Jehovan todistajat pääsivät taas itse lämmittämäänsä saunaan.²¹¹ Tarina voi olla sepitettä tai liioittelua, mutta kuvaa silti hyvin laitoksen ilmapiiriä.

Sosiaaliministeriöön tehtiin vuonna 1962 esitys uuden majoitusrakennuksen rakentamiseksi 40:lle henkilölle. Se olisi tullut pakkotyöosaston käyttöön. Valtiovarainministeriö kuitenkin hylkäsi määrärahan vuoden 1963 budjettia käsiteltäessä. Sen jälkeen uusia ehdotuksia ei tehty. Osin tätä perusteltiin jatkuvalla epävarmuudella laitoksen vastaisesta käytöstä, olihan laitoksen sulkemiseen tähtääviä lainsäädäntötoimia käynnissä lähes koko laitoksen olemassaolon ajan. Myös valtiovarainministeriön kielteiseen kantaan vedottiin. Kuitenkin laitoksessa oli kunnostettu kaikki henkilökunnan asunnot ja rakennettu uusi karjasuoja, sikala ja kasvihuone. Långin mukaan ”*eräitä poikkeavia väestöryhmiä (kuten Jehovan todistajat) [ei] tarpeineen ole sijoitettavissa yhteiskunnan resurssien käyttöä koskeviin ohjelmiin pelkästään enemmistön varassa määriteltyjen arvojen pohjalta*”.²¹² Tämä pitää paikkansa sekä Karvian laitoksen asumisolojen, että koko laitoksen takana olevan ideologian osalta.

7.1.12. Laitoksen arki

Kun Karvian erityistyölaitos aloitti toimintansa kesällä 1961 Karvian varavankilan entisissä tiloissa, henkilökunnalla ei ollut selkeää kuvaa siitä, millaiseksi toiminta muodostuisi. Tarkoitushan oli, että aseettomat Jehovan todistajat tekisivät töitä, jotka hyödyttäisivät laitosta ja valtiota. Lähinnä kyse oli karjataloustöistä.²¹³ Johtokunnalla ei ollut ilmeisesti myöskään tietoa siitä,

---

²¹¹ Schüller, 27.

²¹² Lång, 192 – 193.

²¹³ Lång, 189.

etteivät laitokseen määrätty saapuisi sinne vapaaehtoisesti ja että he myös poistuisivat laitoksesta heti tilaisuuden saatuaan.

Johtokunta oli asetettu sosiaaliministeriön määräyksellä 24.7.61. Puheenjohtajana toimi Toimi Salokangas, varapuheenjohtajana Parkano-Karvian piirin nimismies Sakari Hakamäki, jäsenenä laitoksen esimies Tauno Kallioniemi. Varajäseninä olivat: Parkano-Karvian piirin apulaisnimismies Yrjö Kuovi ja laitoksen tilanhoitaja Pentti Viiri.²¹⁴

Kun ensimmäisen vuoden karkaamisista oli päästy, alkoi elämä Karvian leirissä saada ne muodot, jotka säilyivät loppuun asti. Laitokseen määrättyistä vain ani harva saapui vapaaehtoisesti, muut tulivat poliisin saattamina. Töistä kieltäydyttiin heti laitokseen päästyä ja siitä seurasi rangaistuskierre, joka jatkui mainitun keskimääräisen 840 päivän ajan. Laitoksella oli määritelty päiväohjelma, mutta sitä ei noudatettu kuin aterioinnin osalta. Ulkoilu tapahtui aamupäivisin.²¹⁵

Kun ulkoilu oli rajoitettua, joutuivat Jehovan todistajat keksimään itselleen muuta tekemistä. Suurin osa ajasta käytettiin uskonnolliseen opetus- ja oppimistyöhön. Långin haastattelemat 75 aseetonta vastasivat tätä koskevaan tiedusteluun seuraavasti:

”Paljonko aikaa käytätte päivittäin Karvialla uskonnolliseen opetus- ja oppimistyöhön?”

Tunteja	0 tai ei ilmoittanut	1 – 2	3 – 4	5 – 6	7 – 8	9 -10	yli 10
Aseettomia	2	-	6	33	25	8	1

Taulukosta huomataan, että suurin osa laitoksessa olevista opiskeli uskontoaan useita tunteja päivittäin, vaikka otettaisiin huomioon tällaisiin kyselyihin usein liittyvä liioittelu huomioon.

Uskonnon lisäksi aseettomat opiskelivat mm. kieliä, psykologiaa, matematiikkaa ja muita ”*intellektuaalisia aineita*”.²¹⁶

²¹⁴ Sosiaaliministeriön kirje 24.7.61, I Ea:1 Sosiaaliministeriön kirjeitä, KEtyö, TMA

²¹⁵ Lång, 187.

²¹⁶ Lång, 188.

Laitoksen henkilökuntaa tavattiin harvoin, eikä konflikteja alkuaikojakaan lukuun ottamatta juuri syntynyt.²¹⁷ Toisinaan arvovaltakysymykset johtivat sanailuun, josta ei puutu huvittaviakaan piirteitä. Muutama esimerkki tutkintapöytäkirjoista valaiskoon asiaa:

Aseeton M. H. oli saanut pakkotyömääräyksen, mutta kieltäytyi silti työstä. Hänet vietiin väkisin työmaalle *"lopun käsipuolesta pitäen"*. Aseeton yritti poistua tunnin päästä, kunnes hänet raahattiin takaisin hihasta.²¹⁸ Aseeton P. L. taas oli tullut ruokailuun ilman jalkineita vastoin määräyksiä. Työnjohtaja Alkkiomäki oli kehottanut miestä laittamaan kengät jalkaansa, mutta tämä kieltäytyi. Hän ei myöskään suostunut allekirjoittamaan ensimmäistä tutkintapöytäkirjaa, *"selittäen omalaatuisia selityksiään syyksi."* Johtaja Salokankaan haastattelussa aseeton myönsi kieltäytyneensä koska *"Alkkiomäki käski eikä pyytänyt."*²¹⁹ Talvella 1962 aseeton V. R. keräsi lumesta suuri lumipalloja laitoksen aitaa vasten. *"Esimies Kallioniemen kehottaessa R:ää hajoittamaan lumikorokkeen, kieltäytyi tämä jyrkästi väittäen, ettei siinä ollut mitään koroketta. Kuitenkin paikalla olevat ulkoiluttajat voivat todistaa, että aidan sivussa on puolen metrin korkuinen lumikoroke hajoittamatta. Kuultuna tapahtumapäivänä R. myöntää kieltäytyneensä hajoittamasta rakentamaansa lumikasaa, kun esimies käski, mutta ei allekirjoita kuulustelupöytäkirjaa, koska kasan korkeutta ei ole tarkasti mittanauhalla mitattu."*²²⁰

Vaikka karkaamiset laitoksesta loppuivatkin vuonna 1962, ainakin vielä vuonna 1967 käytiin laitoksesta salaa ulkona. Erona oli nyt se, että aseettomat palasivat takaisin laitokseen asiansa hoidettuaan. *"Aseeton M. J:n kuulustelu luvattomasta poistumisesta (3 hlöä). Kalteri oli väännetty pois ja mentiin metsään tapaamaan tuttuja. Käyty jo useamminkin. Kalterit on aina asetettu paikalleen."* Tutkintapöytäkirjan marginaaliin on kirjoitettu käsin kysymyksiä, jotka on ilmeisesti tarkoitettu muille kuulusteltaville: *"I Kuka väänsi kalterit pois? II Poistunut ikkunan kautta omavaltaisesti kaikkiaan 3*

---

²¹⁷ Lång, 187 ja 189.

²¹⁸ 23.11.1961 aseeton M. H:n tutkintapöytäkirja. Icb:1 Tutkintapöytäkirjat. KEtyö, TMA.

²¹⁹ 14.12.1962 aseeton P. L:n tutkintapöytäkirja. Icb:1 Tutkintapöytäkirjat. KEtyö, TMA.

²²⁰ 13.12.1962 aseeton V. R:n tutkintapöytäkirja. Icb:1 Tutkintapöytäkirjat. KEtyö, TMA.

*kertaa III Aseeton K. poistunut ainakin 1 kerran ikkunan kautta "tutkimaan paikkoja tapaamista varten" IV miten hankki rautasahan? V Onko kaikki osastolla olevat käyneet ulkona ikkunan kautta? VI onko ikkunan murtaminen ja lukitusta huoneesta karkaaminen luvallisia tekoja ohjesäännön tai ilmoittamansa uskon mukaan?"*²²¹ Muita ei kuitenkaan asiasta kuulusteltu, ei edes nimeltä mainittua aseeton K:ta. Mahdollista on myös tietysti se, ettei asiasta tehty tutkintaa, vaan epäillyt eristettiin hoidollisesti ilman sen suurempia muodollisuuksia.

7.1.13. Karvian laitos ”keskityseirinä” lehdistössä

Karvian leirin olot nousivat lehdistön otsikoihin vuonna 1966. Viikkosanomat avasi keskustelun artikkelilla *“Korkeakoulu piikkilankojen keskellä”*. Siinä ihmetellään paikkaa jossa valtion kustannuksella opiskellaan valtionvastaista fanatismia. Toimittaja suhtautuu myötämielisesti Erityistyölaitokseen ja epäluuloisesti Jehovan todistajiin ja heidän oppiinsa. Lopuksi kirjoittaja on kuitenkin sitä mieltä, että parasta olisi vapauttaa Jehovan todistajat palveluksesta kokonaan.²²² Jutusta jäi elämään ajatus Karviasta Jehovan todistajien kouluna. Viikon artikkelia kommentoi Aamulehdessä nimimerkki Aura, jonka mukaan Jehovan todistajat ovat vain laiskureita ja opiskelevat valtion piikkiin.²²³ Hufvudstadsbladet kirjoitti vielä seuraavana talvena asiallisen artikkelin aseettomien asemasta Karvialla, mutta sen jälkeen seuraava suuri juttu tuli Ruotsista.²²⁴

Vuoden 1968 toukokuussa ruotsalainen Se-lehti teki sensaationraportin *”suomalaisesta keskityseiristä”*. Juttu oli koko aukeaman kokoinen ja sisälsi kuvia Karvian laitoksen piikkilanka-aidasta ja sen takana seisovista laihoista miehistä. Jutussa ei ollut tavoiteltukaan tasapuolisuutta vaan

---

²²¹ 17.7.1967 aseeton M. J:n tutkintapöytäkirja. ICb:1 Tutkintapöytäkirjat. KEtyö, TMA.

²²² Viikko 36/9.9.1966 *“Korkeakoulu piikkilankojen keskellä”* Järnefelt, Veikko.

²²³ AL 25.10.1966 *“Jehovalaiset järjestykseen”* nim. Aura.

²²⁴ Hbl 14.2.1967 *“Pansarnät, taggtråd döljer bibelstudium”*.

ainoastaan sensaatiota. Ja siinä onnistuttiin ainakin Suomessa.²²⁵ Ilta-Sanomissa todettiin paria päivää myöhemmin: *“Jehovalaiset laittavat paksua ja ruotsalaiset vielä paksumpaa”*. Jutussa annettiin johtaja Salokankaan puolustautua keskitysleirisyttöksiä vastaan.²²⁶ Nya Pressen jatkoi Se-lehden linjoilla, julkaisemalla oman monisivuisen kuvareportaasinsa Karvialta. Jutussa todettiin, että paikka *“näyttää aivan natsikeskitysleiriltä”*.²²⁷ Lisäksi samassa lehdessä julkaistiin kansanedustaja Bror Lillqvistin (sd.) kirjallinen kysymys hallitukselle aiheesta *“Karvia, en skamfläck för samhället”*.

Tämä keskustelu sekoittui useasti passin polttajaisista sekä pasifistien kieltäytymisestä käytyyn keskusteluun ja esimerkiksi pääkirjoituksissa näitä käsiteltiin samana ongelmavyyhdenä, mitä osin tietysti olivatkin.

Vuonna 1967 Tammi julkaisi *Hyvä tietää*-sarjassaan teoksen *Pakkoauttajat*.²²⁸ Kirjan oli toimittanut Lars. D. Eriksson, ja sen kirjoittajina oli joukko eturivin sosiaalipolitiikan asiantuntijoita. Artikkeleissa käsiteltiin vapaudenriiston erilaisia muotoja, erityisesti pakko- ja työlaitoksia, mielisairaaloita ja koulukoteja. Kirjailija Christer Kihlmanin artikkeli Jehovan todistajista ja Karvian erityistyölaitoksesta²²⁹ oli yksi keskustelun avaajista. Alkoholipoliittisen tutkimuslaitoksen johtaja Kettel Bruun, eräs kirjoittajista, lähetti teoksen painotuoreena myös presidentti Kekkoselle.

Presidentti vastasi Bruunille kahdella kirjeellä. Ensimmäisessä kirjeessä Kekkonen kiittää kirjasta ja toteaa: *“Huomion kiinnittäminen hallinnollisen vapaudenriistoon liittyviin seikkoihin ja niiden asiallinen selvittäminen muodostavat epäilemättä yhteiskuntamme kannalta tärkeän tehtävän.”*²³⁰ Toisessa, kolme päivää myöhemmin päivätyssä viestissä presidentti lausuu kiitoksen siitä, että kirja on julkaistu ja tuo julki

---

²²⁵ Se 16.5.1968 *“Bilder som Finland skäms över”* Hedman, Sten.

²²⁶ IS 20.5.68 *“Jehovalaiset laittavat paksua ja ruotsalaiset vielä paksumpaa”*, Hakanen, Jorma.

²²⁷ NyaPressen 8.6.68 *“En vanlig syn I Karvia... Nakna, skrämde pojkar sparkades av vakterna.”* Helsing, Allan.

²²⁸ Erikson, Lars D.: *Pakkoauttajat*. Hyvä tietää 15. Tammi 1967.

²²⁹ Kihlman, Christer: *Jehovan todistajat ja asevelvollisuus*. Teoksessa Erikson, Lars D.: *Pakkoauttajat*. Hyvä tietää 15. Tammi, Helsinki 1967.

²³⁰ Kirje Kettel Bruunille 11.10.1967. Kirjeenvaihto 1/49. Urho Kekkonen arkisto (UKA).

mielipiteensä: *"Minulla henkilökohtaisesti on ollut suuria epäilyksiä Työlaitoksia ja erityisesti Karvian työlaitosta kohtaan. (...) Toivon, ja uskon, että kirjallanne tulee olemaan käännteentekevä merkitys."*²³¹

Kekkonen oli ollut Jehovan todistajien kanssa tekemisissä aiemminkin. Vuonna 1951 Kekkonen toimiessa pääministerinä oli hänelle lähetetty Jehovan todistajien pyyntö ottaa vastaan näiden lähetystö. Mukana oli myös kopio kirjelmästä Valtioneuvostolle, jossa pyydetään Jehovan todistajien vapauttamista asepalveluksen suorittamiseksi.²³²

Urho Kekkonen arkistossa olevassa viikkomuistioon on vuoden 1968 elokuulle merkitty *"12.8. klo 10.30 Käynti Karvialla erikoistyölaitoksessa"*.²³³ Vierailua ei kumma kyllä mainita Karvian laitoksen arkistossa eikä lehdistössä. Kekkonen omissa päiväkirjoissa on päivälle vain lyhyt merkintä: *"Karvian erityistyölaitoksessa tarkastuksella. Jehovan todistajat. Tekivät sympaattisen vaikutuksen."*²³⁴ Ehkä omakohtaisella vierailulla saadun vaikutelman vuoksi Kekkonen pyysi sosiaali- ja terveysministeriön vanhempaa hallitussihteeriä²³⁵ K.J. Långia kirjoittamaan hänelle raportin Jehovan todistajista ja heidän asemastaan asevelvollisina.²³⁶ Lång oli vapaamielisenä pidetty juristi, joka oli julkaissut jo useita kirjoituksia kontrollipolitiikasta.²³⁷ Kekkonen pyyntö perustui Hallitusmuodon 32 §:ään²³⁸, jonka mukaan Tasavallan Presidentti valvoi valtion hallintoa ja sai tarvittaessa toimeenpanna tarkastuksia.²³⁹ Raportti valmistui nopeasti²⁴⁰, ja siitä olisi varmasti ollut hyötyä eduskuntakeskustelussa.

---

²³¹ Kirje Kettil Bruunille 14.10.1967. Kirjeenvaihto 1/49. UKA.

²³² K.H. Taavitsainen, ym. Kirje pääministeri Kekkoselle 27.4.1951. Kirjeenvaihto 1/9.UKA.

²³³ 12.8. 1968. Viikkomuistiot 1968. UKA.

²³⁴ Kekkonen, Urho (toim. Suomi, Juhani): *Päiväkirjat. Osa 2:1963 – 1968*. Otava 2002. (Kekkonen 2002). s. 421.

²³⁵ Sosiaaliministeriön virka (1968 – 70) oli vain lyhyt sivuaskel Långin uralla. Hän toimi vuodesta 1962 vuoteen 1968 OM:n vankeinhoito-osaston koulutusjohtajana. Långista tuli vuonna 1970 vankeinhoitolaitoksen ylijohtaja, missä virassa on oli aina vuoteen 1997. *Suomen Valtiokalenteri 1967, 1968, 1970*. Helsingin yliopisto. Weilin+Göös. Lång, 5.

²³⁶ Kirjeet K. J. Långille 15.10.1968. Lisäksi 21.10.1968: Pyyntö viranomaisille myöntää Långille virkavapautta tutkimusta varten ja avustaa tätä kaikin tavoin. Kirjeenvaihto 1/51.UKA.

²³⁷ Långin kirjoitusten bibliografia, Lång 246 – 261.

²³⁸ As. kok. 94/1919, Suomen Hallitusmuoto, IV luku, 32 §.

²³⁹ Lång, 8.

²⁴⁰ Kirje K. J. Långille 10.12.1968. Kekkonen kiittää tutkimuksesta. Kirjeenvaihto 1/51.UKA.

Se pidettiin kuitenkin hyvin pienen piirin tietona ja sen jakelua rajoitettiin voimakkaasti.²⁴¹

Raportin tekstiin on jo viitattu tässä tutkimuksessa useasti, sillä se on ainoa riippumaton tutkimus Karvian erityistyölaitoksen oloista sen olemassaoloajalta. Raportin tarkoituksena oli tuottaa puolueeton kuva Karvian laitoksesta päätöksenteon pohjaksi ja esittää ratkaisuehdotuksia Jehovan todistajien asemaan. Se, miksi raporttia ei julkaistu tai edes levitetty kuin rajoitetusti, jää hämärän peittoon. Valistuneena arvauksena voi esittää, että Långin raportin antama kuva Karvian laitoksesta oli liian karu ja Långin esittämä ratkaisu, Jehovien vapauttaminen palveluksesta liian liberaali kuva. Toisaalta Kekkonen oli pragmaattinen mies, joka ei kaihtanut uusia ratkaisumalleja ongelmiin, eikä hänellä ollut asiaan henkilökohtaista poliittista suhdetta. Ehkä seuraavan kevään vaalit ja Kurvisen komitean esittämä ratkaisumalli, joka oli jo eduskunnan käsittelyssä, ratkaisivat asian salaamisen puoleen. Poliittisille vastustajille, erityisesti vasemmistolle ja Veikko Vennamon SMP:lle ei haluttu antaa poliittista asetta vaalitaisteluun. Tämä on tietysti vain spekulatiota, sillä Kekkonen ei mainitse asiasta päiväkirjoissaan, eikä muussakaan aineistossa. Ja muiden toimijoiden muistiinpanoissa raporttia ei mainita lainkaan.

Raporttiaan varten K. J. Lång vieraili laitoksessa 20. marraskuuta 1968.²⁴² Hän keskusteli johtaja Salokankaan ja muiden henkilökunnan edustajien kanssa, haastatteli muutamia aseettomia ja jakoi kaikille paikalla olleille 75:lle aseettomalle monisivuiset kyselylomakkeet²⁴³. Kaikki myös vastasivat kyselyyn, jonka perusteella Lång sai käsityksen aseettomien mielipiteistä laitoksen arjesta ja näiden elämästä Karviolla.²⁴⁴ Lång myös pyysi Jehovan todistajien seurakunnalta lausuntoa asevelvollisuusasiasta. Lausunnossa²⁴⁵ esitellään laajasti Jehovan todistajien oppia ja teologiaa sekä

---

²⁴¹ Lång, 8. Raporttia ei ollut saatavilla mistään julkisesta kirjastosta ennen sen julkaisua.

²⁴² Lång, 185.

²⁴³ Lomake on raportin liitteenä, Lång 235 – 238.

²⁴⁴ Lång, 186.

²⁴⁵ Kankaanpää, Erkki, von Mouritz, Harold: *Selostus Jehovan todistajien toiminnasta ja suhtautumisesta yhteiskuntaan*. Liite 1a K.J. Långin raportissa: *Jehovan todistajat*

suhtautumista asevelvollisuuteen ja yhteiskuntaan. Lisäksi siinä esitetään ratkaisuksi Jehovan todistajien vapauttamista palveluksesta, kuten Yhdysvalloissa ja Länsi-Saksassa oli tehty.²⁴⁶

Lång kävi myös laajasti läpi erilaisia juridisia seikkoja lähtien valtiosäännöstä, perusoikeuksista ja yhdenvertaisuudesta²⁴⁷ sekä esitteli ulkomaisia ratkaisuja Jehovan todistajien asevelvollisuuskysymykseen.²⁴⁸

Loppulausunnossaan Lång tuo esiin mainitut valtion arvovaltaa painottavan ratkaisumallin sekä vähemmistöjen oikeuksia korostavan mallin.²⁴⁹ Näitä voidaan verrata Scheininin esittelemiin *alamaisideologiaan* ja *ihmisoikeusideologiaan*, ja todeta näiden välisen analogian.²⁵⁰ Lång oli itse valinnut vähemmistökeskeisen lähestymistavan, sillä hänestä Jehovan todistajien näkemyksiä ei voida valtion keinoin muuttaa, vaan tämä tosiseikka on otettava kaikessa päätöksenteossa huomioon.²⁵¹

Långin ratkaisuehdotus lähti siitä, että Jehovan todistajat on vapautettava kaikesta palvelusvelvollisuudesta. Hän esitti siihen kolmea tapaa, paremmuusjärjestyksessä: 1.) Henkilö, joka on jäsenenä sellaisessa uskonnollisessa yhteisössä, joka ei hyväksy asevelvollisuutta missään muodossa, tulisi Asevelvollisuuslain säännöksillä vapauttaa palveluksesta. Långin mukaan tähän ei ole perustuslaillista estettä. 2.) Erillissäännös siitä, että juuri Jehovan todistajat vapautetaan palveluksesta. Vapauttavana elimenä tulisi olla jokin muu kuin Tasavallan Presidentti. 3.) Palveluskelpoisuusluokkia muuttamalla voitaisiin todeta Jehovan todistajat kelvottomiksi palvelukseen.²⁵²

Muina ratkaisuvaihtoehtoina Lång piti koulutukseen perustuvaa vapautusmahdollisuutta tai vankeusrangaistusta, joka kuitenkin olisi täytäntöönpanoltaan uudenaikainen, esimerkiksi avovankila. Koulutukseen

---

asevelvollisina (1968). Julkaistu teoksessa: Lång, K. J.: *Rikos ja rangaistus, oikeus ja kohtuus*. (toim. Klaus Mäkelä ja Ilkka Taipale). Acta Poenologica 1/2004. s. 220 – 226.

²⁴⁶ Kankaanpää - von Mouritz, 225.

²⁴⁷ Lång, 197 – 200.

²⁴⁸ Ibid, 101 – 210.

²⁴⁹ Lång, 210 - 211.

²⁵⁰ Martin Scheinin: *Siviilipalvelus ja perusoikeudet*. Suomen siviilipalvelusmiesliitto r.y. , Helsinki 1985,(Scheinin 1985) s. 20 – 21.

²⁵¹ Lång, 211.

²⁵² Lång, 213 – 214.

perustuva vapautus liittyisi pelastus- ja väestönsuojeluun siten, että näiden alojen vapaaehtoinen koulutus vapauttaisi asepalveluksesta. Tämä antaisi mahdollisuuden muillekin aseettomille vapautua asepalveluksesta, mutta jos joku ei suostuisi tällaiseen koulutukseen eikä asepalvelukseen, miten sitten toimittaisiin?²⁵³

1960-luvun suosikkieteen sosiologian kieli ja ajattelutapa leimaa Långin raporttia. ”*Totaalisena instituutiona työlaitos on laitossosiologisesti katsoen hyvin puhtaaksi viljelty laitos.*” Tämä lainaus kuitenkin kuvaa erityistyölaitosta hyvin, sillä kyseessä oli yksi epäonnistuneimmista laitoksista modernin Suomen historiassa. Långin mukaan koko erityistyölaitos järjestelmä on täysin hedelmätön, jos asevelvollisten Jehovan todistajien tuomat ongelmat koetetaan ratkaista.²⁵⁴

Kaiken kaikkiaan Långin raportti oli hyvä esimerkki toisenlaisesta suhtautumisesta vähemmistöön, joka käytöksellään tuotti ongelmia valtiovallalle. Kun sitä verrataan alla esiteltävien Kurvisen tai Kuhlefeldtin komiteoiden mietintöihin, on sen ajatusmaailma aivan vastakkainen. Ensimmäinen korostaa yksilön- ja vähemmistön oikeuksia toimia omatuntonsa mukaan, kun jälkimmäiset asettavat valtion arvovallan muiden arvojen yläpuolelle, ja ovat valmiita uhraamaan yksilön oikeudet sen alttarille.

Jehovan todistajien kysymyksessä nousivat esiin sekä alamaisideologian että laitosvallan asenteet ja käytännöt ehkä raadollisimmillaan. Ongelmat ratkaistiin alistamalla yksilöt valtion vallan alle ja vielä yksittäisten virkamiesten vallan alle, joilla ei valuvikaisessa värjestelmässä ollut juuri mahdollisuuksia toimi toisin. Toki voidaan ajatella, että jos Karvian laitoksen johtokunta olisi voimakkaasti lähtenyt ajamaan Jehovan todistajien vapauttamista, olisi heitä ehkä kuunneltu. Tosin voidaan myös helposti ajatella tilanne, jossa myös heidät olisi vaiennettu ja alistettu hegemonian alle. Långin raportti on rohkea kannanotto, mutta sen vastaanotto oli todennäköisesti

---

²⁵³ Lång 214 – 216.

²⁵⁴ Lång, 178.

kirjoittajan tiedossa. Jos raportti olisi mennyt julkiseen jakeluun, voi olla, ettei Lång olisi ollut niin radikaali johtopäätöksissään.

7.2. Ensimmäinen ratkaisuyritys

Tässä luvussa esittelen yhden monista Jehovan todistajien tuottamiin ongelmiin ratkaisua hakeneista komiteoista. Se toimii samalla myös hyvänä esimerkkinä hallintovirkamiesten edustamasta ongelmanratkaisumallista.

7.2.1. Komitea selvittämään ongelmia

Vuoden 1962 syyskuussa Puolustusministeriö asetti toimikunnan selvittämään Karvian Erityistyölaitoksen ongelmia. Toimikunta otti nimekseen *Aseettomien työlaitostoimikunta*, ja se antoi mietintönsä kesäkuun viidentenä päivänä 1963. Puheenjohtaja toimi Korkeimman oikeuden oikeusneuvos Åke Kuhlefelt.²⁵⁵

Mietinnön sisältönä oli kokonaan uusi lakiehdotus *Laki asevelvollisuuden täyttämisestä aseettomana tai siviilipalvelusvelvollisena*²⁵⁶. Pääongelmaksi koettiin Jehovan todistajien kieltäytyminen palveluksesta, *niskoittelu*²⁵⁷, ja lääkkeeksi katsottiin sopivan tuomioistuimen langettamat tuomiot.²⁵⁸ Ajatuksena oli, että Jehovan todistajat myöntäisivät palvelukseen, kun määräys tulisi tuomioistuimelta, sillä ”...*Jehovan todistajiin kuuluva asevelvollinen yleensä alistuu tuomioistuimen antamiin päätöksiin ja määräyksiin.*”²⁵⁹ Asiaa perusteltiin Norjasta saaduilla kokemuksilla Jehovan todistajien käytöksestä tällaisen uhan alla.²⁶⁰

Erityisestä Työlaitoksesta luovuttaisiin ja Jehovan todistajat määrättäisiin siviilipalvelusvelvollisiksi normaalin menettelyn kautta. Kun he sitten kieltäytyisivät siviilipalveluksesta, tulisi tuomioistuimen määrätä heidät

---

²⁵⁵ Mon. kom. miet. 1963:100, nimiölehti.

²⁵⁶ Ibid, 1.

²⁵⁷ Ibid, 2.

²⁵⁸ Ibid, 3.

²⁵⁹ Ibid, 4.

²⁶⁰ Ibid.

erilliseen työleiriin vankeusrangaistuksen uhalla. Jos työleiriin määrätty siviilipalvelusvelvollinen vieläkin kieltäytyisi työstä, tulisi hänelle määrätty vankeusrangaistus panna täytäntöön. Tämä vapaudenmenetys ei kuitenkaan olisi rangaistus, vaan pakkokeino²⁶¹. Samanlaista pakkokeinoa voitiin käyttää myös niskoittellevaa todistajaa vastaan Oikeudenkäymiskaaren mukaan.²⁶² Jos siviilipalvelusvelvollinen lopettaisi niskoittelunsa, hänet päästettäisiin takaisin työleiriin. Tätä pakkokeinoa voisi jatkaa jopa kuusi kuukautta, ennen kuin syyte siviilipalvelusvelvollisuuden täyttämättä jättämisestä nostettaisiin. Vankeutta voitaisiin tuomita kuudesta kuukaudesta aina kahteen vuoteen.²⁶³ Jos tuomio olisi ehdollinen, niin tuomittu tulisi toimittaa takaisin palvelukseen. Toisaalta ehdotuksessa esitettiin myös, ettei työleirissä saisi pitää joutilaita miehiä²⁶⁴, eikä jatkuvan kieltäytymisen problematiikkaa ehdonalaisen vankeuden aikana oteta lainkaan esille. Ehkä ajatuksena oli, että ehdollisessa vankeudessa oleva jatkaa rikostaan kieltäytymällä ja siten ehdoton tuomio pannaan täytäntöön. Tai sitten oletuksena oli, etteivät tuomioistuimet jakaisi lainkaan ehdollisia tuomioita tästä rikoksesta.

Työleirin valvonta, samoin kuin muukin siviilipalvelusvelvollisten valvonta olisi annettu oikeusministeriölle²⁶⁵. Tällainen siviilipalvelusasioiden siirto pois puolustusministeriöstä tapahtui vasta vuonna 1973.²⁶⁶ Tarkoituksena oli kuitenkin vain ”*tehostaa palveluksesta kieltäytyvien siviilipalvelusvelvollisten käsittelyssä noudatettavaa menettelyä*”²⁶⁷, eikä määritellä uudelleen aseettoman palveluksen asemaa erillisenä puolustuslaitoksesta. Tosin tätä seikkaa korostettiin perusteltaessa termin ”*siviilipalvelusvelvollinen*” käyttöönottoa.²⁶⁸ Sanaa *siviilipalvelus* ei

---

²⁶¹ Ibid, 5.

²⁶² As. kok. 4/1734, muutos 571/1948: 17. luku, 37 §.

²⁶³ Mon. kom. miet. 1963:100, 6.

²⁶⁴ Ibid, 7.

²⁶⁵ Ibid .

²⁶⁶ Siviilipalvelusasetuksen muutoksella työministeriöstä tuli siviilipalveluksesta vastaava viranomainen. Tosin puolustusministeriöön jäi lainsäädännön valmisteluvastuuta. As. kok. 799/1973 11 §, 15 § ja 24 §.

²⁶⁷ Mon. kom. miet. 1963:100, 6.

²⁶⁸ Ibid, 10.

toimikunnan esitys kuitenkin tuntenut, vaan se siinä puhuttiin edelleen *aseettomasta palveluksesta*.

Siviilipalveluksen kesto olisi esityksen mukaan säilynyt kahdessatoista kuukaudessa ja työleiripalveluksen neljässatoista kuukaudessa.²⁶⁹ Kieltäytyjille, eli käytännössä Jehovan todistajille, maksimirangaistus olisi ollut aluksi kuusi kuukautta pakkokeino-vankeutta ja lisäksi enintään kaksi vuotta vankeutta.²⁷⁰

Toimikunnan koko esityksen takana näkyy selkeästi vain tarve helpottaa hallinnon toimia ja säilyttää valtion auktoriteetti hankalassa tilanteessa. Jo heti alussa todetaan kahdesti, että valtion arvovalta on heikentynyt ja tilanne on korjattava.²⁷¹ Samoin valitetaan kustannuksista, joita syntyy, kun työvelvollisille kuulunut työ joudutaan teettämään ulkopuolisilla.²⁷² Ehdotuksessa todetaan suoraan, ilman minkäänlaista juridista – puhumattakaan periaatteellisesta – pohdintaa, että Jehovan todistajia ei voida vapauttaa ”kansalaisvelvollisuudestaan”.²⁷³ Toimikunta kieltää mahdollisuuden hakea muutosta Asevelvollisten tutkintalautakunnan päätökseen, kuten ennenkin. Se perustelee asiaa sillä, että kun monipuolisempaa asiantuntemusta ei löytyisi mistään muutoksenhakuasteesta, ”ei muutoksenhakuoikeuden myöntäminen tunnu tarpeelliselta”.²⁷⁴

7.2.2. Komitean asenneilmasto

Aseettomien työlaitostoimikunnan valmistelevat paperit ovat säilyneet Sotaarkistossa omana kansionaan²⁷⁵, toisin kuin muiden aseistakieltäytymistä 1960-luvulla käsitelleiden komiteoiden paperit. Nämä paperit osoittavat hyvin toimikunnan asenteen, vaikka varsinaisia pöytäkirjoja kansioista ei löydy.

---

²⁶⁹ Ibid. 10-11.

²⁷⁰ Ibid, 17-19.

²⁷¹ Ibid, 2-3.

²⁷² Ibid, 2.

²⁷³ Ibid.

²⁷⁴ Ibid, 9.

²⁷⁵ Aseettomien työlaitostoimikunta, SARk 23185/J1.

Mielenkiintoinen on mm. Sosiaaliministeriöstä lähetetty kirjelmä²⁷⁶, jonka mukana on Kansainvälisen Työjärjestön ILO:n pakkotyön poistamista käsittelevän sopimuksen²⁷⁷ teksti. Tekstistä on alleviivattu seuraavat kohdat:

1. artikla

Jokainen Kansainvälisen työjärjestön jäsenvaltio, joka ratifioi tämän sopimuksen, sitoutuu lakkauttamaan pakkotyön ja olemaan käyttämättä sitä missään muodossa

a) poliittisena pakko- tai kasvatuskeinona tai rangaistuksena poliittisesti tai voimassa olevalle poliittiselle, sosiaaliselle tai taloudelliselle järjestelmälle vastakkaisista mielipiteistä tai niiden esittämisestä, (...)

c) menetelmänä työkurin ylläpitämiseksi (...)

e) rodullisiin, sosiaalisiin, kansallisiin tai uskonnollisiin syihin perustuvana syrjintämenettelynä.

[alleviivaukset alkuperäiset]²⁷⁸

Toimikunta ei kuitenkaan viittaa ILO:n sopimukseen mietinnössään lainkaan eikä pohtinut Jehovan todistajien tilannetta mahdollisena sopimusrikkomuksena, vaikka Suomi oli ratifioinut sopimuksen jo vuonna 1960²⁷⁹ ja sosiaaliministeriön kirjelmässä tähän viitattiin.²⁸⁰ Kansiossa on myös useita Karvian leiriin suljettujen Jehovan todistajien vanhempien sekä muiden henkilöiden kirjeitä Sosiaaliministeriöön. Ne ovat usein hyvinkin pitkiä perustellessaan uskonnollisia ja yhteiskunnallisia syitä sille, miksi Jehovan todistajat toimivat kuten toimivat ja miksi heidät tulisi vapauttaa asevelvollisuudesta kokonaan.²⁸¹ Myöskään näitä ei mietinnössä huomioida.

²⁷⁶ Sosiaaliministeriön kirjelmä no 1983/939-62 14.1.1963 Aseettomien työlaitostoimikunnalle, SArk 23185/J1.

²⁷⁷ VP. 1960, AK III. Sopimus (n:o 105), joka koskee pakkotyön poistamista, sopimus 17/1960, säädösviite 244/1960.

²⁷⁸ Ibid.

²⁷⁹ ratifioitu 27.5.1960, allekirjoitettu 25.6.1957, Ibid.

²⁸⁰ Sos.min. 1983/939-62 14.1.1963, SArk 23185/J1.

²⁸¹ esim. Timo Suuniityn ja Taisto Jussilan kirje Olavi Kortteelle 28.10.1962 ja liikkeenharjoittaja Albert Mäkelän, Lahti, Offsetpainaja Jorma Mattilan, Helsinki,

Lopuksi voinen vielä mainita lehtileikkeestä, joka löytyy kansioista. Se on Vapaa Sana lehdestä ja otsikoitu *Sotaharjoitukset vai työpalvelu?* Kirjoitus selostaa aseettoman palveluksen kulkua ja sinne pääsyn ehtoja. Leikkeen yläreunaan on kirjoitettu käsin "*kirjoitus on maltillinen mutta mitä seurannee?*"²⁸²

Nämä esimerkit toimikunnan mietinnöstä edustavat mielestäni hyvin sellaista valtiollista asennetta, jossa kansalaiset ovat ennen muuta *hallintoalamaisia*. Erityisesti tämä näkyy suhteessa ”hankaliin” kansalaisiin, kuten tässä tapauksessa Jehovan todistajiin ja muihin aseistakieltäytyjiin. Lainsäädännön tarkoituksena on näissä tapauksissa vain turvata hallinnon asema ja tehokkuus, ei yksilön oikeuksia.

Oikeustieteilijä Martin Scheinin kutsuu tätä asennetta *alamaisideologiaksi*.²⁸³ Alamaisideologian erikoispiirteenä Scheinin esittelee vielä opin *laitosvallasta*. Esimerkkinä aiheesta hän esittelee tämänkin tutkimuksen aihetta sivuavan tapauksen vuodelta 1964. Siinä varusmies oli kannellut eduskunnan oikeusasiamiehelle kuinka hänen esimiehensä olivat kieltäneet tätä julkaisemasta kirjoittamaansa artikkelia. Artikkelissa pohdittiin ydinsotaa ja Suomen mahdollisuuksia puolustautua. Esille otettiin myös mahdollisuus antautumisesta ilman sotaa. Kantelijan mielestä mikään lain tasoinen määräys ei rajoittanut hänen sananvapauttaan, vaan ainoastaan alemmanasteiset normit.²⁸⁴

Eduskunnan oikeusasiamiehen varamies Jaakko Rautapää ei vastauksessaan ottanut kantaa laitosvallan tai erityisen vallanalaisuussuhteen merkityksestä, mutta asenne ja ideologia vastauksen takana on hyvin selvä.²⁸⁵

Vakinaisessa palveluksessa oleva asevelvollisen oikeudellista asemaa, hänen oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan harkittaessa, lähtökohtana ei voi olla laintulkintamethodi, jonka mukaan sallittua on kaikki se, mitä

---

hovioikeudenneuvos Arvi E.L. Snellmanin, Kuopio, kirje Sosiaaliministeriöön 28.2.1962, SARk 23185/J1.

²⁸² Vapaa Sana 28.7.1956. *Sotaharjoitukset vai työpalvelu?* SARk 23185/J1.

²⁸³ Scheinin 1985, 20 – 21.

²⁸⁴ Ibid, 93.

²⁸⁵ Ibid.

*nimenomaisilla kirjoitetun lain säännöksillä ei ole kielletty.
Päinvastainen, [kaikki kiellettyä, mikä ei erikseen ole sallittua, KK]
oikeaksi katsomani tulkintametodi, joka perustuu oikeusanalogian
käyttöön, (...)
(...) Tältä pohjalta lähdettäessä on todettava, että sotilaallisen kurin
käsitteeseen ja siten sotilaan palvelusvelvollisuuteen kuuluu myös se,
että asevelvollinen palvelusaikanaan vakinaisessa väessä välttää
kaikkea sellaista toimintaa, joka on ristiriidassa puolustuslaitoksessa
vallitsevana pidettävän hengen ja tämän laitoksen tarkoituksen
kanssa.²⁸⁶*

Hallitusmuodon sananvapauden takaavaa 10 §:ää ei päätöksessä edes mainita.²⁸⁷ Muutamaa vuotta myöhemmin asenne oli jo toinen, kun vuonna 1968 eduskunnan oikeusasiamiehelle tehtiin toinen aihetta sivuva kantelu, tällä kertaa uskonnonvapaudesta vankiloissa. Päätöksen asiassa antoi oikeusasiamies Risto Leskinen.

*Perusoikeudet on Hallitusmuodossa taattu rajoituksetta kaikille kansalaisille. (...)
(...) valtiosäännön lähtökohta, Suomen kansalaisuus, kaikkien kansalaisten kohdalla sama, riippumatta esim. sellaisista seikoista kuin (...) asema jonkin käsky- tai pakkovallan alaisena. Tämä sama lähtökohta merkitsee myös sitä, etteivät perusoikeudet ole rangaistus-, työ-, tai muissa vastaavissa laitoksissa olevien niin sanotun laitospöytäkirjan nojalla vapaasti ja rajoituksetta säänneltävissä laitosta koskevilla alemmantasoisilla säännöksillä, ja varsinkin sitä, ettei johonkin laitokseen sijoittaminen sinänsä merkitse perusoikeuksien lakkaamista tai poista niitten takaamaa turvaa.²⁸⁸*

---

²⁸⁶ 1965 VP., AK IV: Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 1964. Päätös N:o: 1132/11.4.1964, DN:o: 1122/63.

²⁸⁷ Ibid, Scheinin 1985, 94.

²⁸⁸ 1969 VP. AK IV: Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 1968. Päätös N:o 2050/30.10.1968, DN:o 497/67.

Tämän päätöksen olisi tietysti voinut katsoa liittyvän suoraan Jehovan todistajien asemaan, mutta uusia kanteluita oikeusasiamiehelle ei ennen lain muutosta 1969 enää tehty. K. J. Lång kyllä viittaa tähän samaan päätökseen raportissaan ja on jopa liittänyt päätöksen kopion siihen kokonaisuudessaan.²⁸⁹ Hänen mielestään uskonnonvapauden perusoikeutena tulee olla aina vahvempi kuin laitovallan. Långin käsityksen mukaan ”juuri vähemmistöjen kohdalla kansalaisoikeudet osoittavat todellisen voimansa tai heikkoutensa.”²⁹⁰

Kirjassaan *Aseistakieltäytymisoikeus*²⁹¹ Martin Scheinin kuvaa vuoden 1969 siviilipalveluslain perusteita seuraavasti: (1) Vuoden 1959 lain täytäntöönpanon vaikeudet, (2) valtion arvovallan heikkeneminen ja (3 – siis vasta kolmanneksi) ”epätyydyttävä” tilanne, joka aiheutuu Jehovan todistajille yli kahden vuoden leirikomennuksesta ja (4) työlaitoskustannusten nousu.²⁹² Nämä samat perustelut käyvät sellaisenaan lähtökohdaksi myös *Aseettomien työlaitostoimikunnan* mietintöön ja todistavat omalta osaltaan toimikunnan edustamasta yksipuolisesta ideologiasta.

Kuhlefeldinkin komiteakin lähti liikkeelle vain kuviteltu valtion etu mielessään. Näin ollen sillä ei ollut mitään mahdollisuutta pystyä ratkaisemaan Jehovan todistajien kieltäytymisestä johtuvia ongelmia. Itse asiassa voidaan hyvin sanoa, että viranomaisten asenne olla hyväksymättä Jehovan todistajien aseistakieltäytymisen syytä oli aivan yhtä ehdotonta kuin näiden kieltäytyminenkin.

7.3. Sadankomitea ja aseistakieltäytyjät

Tämä luku esittelee toisen ongelmavyyhden, nimittäin muista kuin uskonnollisista syistä kieltäytyvien joukon. Joukko oli pieni mutta äänekäs, ja sai aikaan runsaasti hämmennystä vallanpitäjissä.

---

²⁸⁹ Lång, liite 2, 228 – 234.

²⁹⁰ Lång, 185.

²⁹¹ Scheinin, Martin: *Aseistakieltäytymisoikeus*. Helsingin yliopiston julkisoikeuden laitoksen julkaisuja D:3 1988 (Scheinin 1988a), s. 124.

²⁹² Ibid.

Helsingin Sadankomitea perustettiin Hiroshiman ydinpommin vuosipäivänä 6.8.1963.²⁹³ Se otti heti alusta alkaen tehtäväkseen aseistakieltäytyjien tukemisen. Se myös pyrki nostamaan kieltäytyjien määrää ja parantamaan palvelusoloja, sekä luomaan kokonaan uudenlaisen siviilipalvelusjärjestelmän, joka ei olisi yhteydessä maanpuolustukseen.²⁹⁴ Keväällä 1965 Sadankomitea järjesti ensimmäisen aseistakieltäytymistä käsitelleen keskustelutilaisuutensa ja jo syksyllä jaettiin kutsunnoissa monisteita, joissa kerrottiin aseettoman palvelun mahdollisuudesta.²⁹⁵ Armeijahan ei juuri aseettomasta vaihtoehdosta kertonut. Esim. julkaisussa ”*Miesten koulu*” vuodelta 1969, joka on n. 80-sivuinen kirja, mainittiin aseeton- ja siviilipalvelus kymmenessä rivissä.²⁹⁶

Asenteet alkoivat muutenkin muuttua. Helsingin yliopiston ylioppilaskunta teetti vuonna 1967 tutkimuksen opiskelijoiden suhtautumisesta puolustuslaitokseen. Kielteisesti suhtautuvien määrä oli kaksinkertaistunut vuodesta 1959.²⁹⁷ Myös siveellistä syistä kieltäytyvien määrä oli noussut. Vuodesta 1961 vuoteen 1967 mennessä oli hakemuksia tullut yhteensä 1155, joista 44 ilmoitti perustekseen siveelliset syyt.²⁹⁸ Vuosina 1967 – 69 hakemuksia tuli yhteensä n. 750, joista 56 eettiseen vakaumukseen perustuvia (näistä tosin 23 syksyn 1969 kutsunnoissa uuden lain jo voimaan tultua).²⁹⁹

7.4. Passin polttajaiset

Helsingin Sadankomitea alkoi järjestää mielenosoitusmarsseja kevästä 1964 alkaen. Ensimmäinen marssi kulki Tapiolasta Helsingin Kauppatorille. Rauhallinen marssi sujui hyvin poliisiseurannasta³⁰⁰ huolimatta ja marsseja

---

²⁹³ Hallman, 21.

²⁹⁴ Hallman, s. 73.

²⁹⁵ Hallman, s. 74.

²⁹⁶ Komiteamietintö 1970 B:24, s.150.

²⁹⁷ Tuominen, 191.

²⁹⁸ Taulukko 2. Hallmanilla tiedot ovat väärin, hänen mukaansa siveellisiin syihin vetoajia olisi ollut vain 30. Hallman, s. 76.

²⁹⁹ Komiteamietintö 1970 B:24, s. 194, 196.

³⁰⁰ Taipale, Ilkka: *Hiljaa kun osoitatte mieltä*. Teoksessa *Mielenosoitukset ja poliisi* 22. – 26.6.1970. Otava, Helsinki 1970. s. 8.

päätettiin jatkaa säännöllisesti.³⁰¹ Ajateltiin, että mielenosoituksilla saadaan varmasti julkisuutta, sillä mielenosoittamista pidettiin yleisesti sellaisena raskaana ulkoparlamentaarisena aseena, jota tuli käyttää vain poikkeustilanteissa, kuten vuoden 1956 yleislakko tai 1905 suurlakko.³⁰²

15.5.1967 Sadankomitean kevätmarssi päättyi Runebergin patsaalle Helsingin Esplanadilla. Mielenosoituksen päätteeksi kirjailijat Markku Lahtela, Kalevi Seilonen, Ilpo Saunio ja Tauno Tuomivaara polttivat juhlallisesti sotilaspassin.³⁰³ Kyseessä oli harkittu provokaatio, jonka tiedettiin aiheuttavan suuren skandaalin. Sadankomiteassa katsottiin kuitenkin, että vaikka lyhyellä tähtämellä vaikutukset olisivat varmasti sitä vastaan, olisivat pidemmän aikavälin tulokset suomalaiselle yhteiskunnalle myönteisiä.³⁰⁴

Lahtela oli käynyt armeijan, mutta tullut sittemmin uusiin aatoksiin. Sen vuoksi hänen tuli saada erota sotalaitoksesta, jonka jäsen hän vastoin vakaumustaan katsoi olevansa. Lahtela kirjoitti puolustusvoimain komentaja Yrjö Keinonelle avoimen kirjeen, jossa hän ilmoitti halukkuutensa erota sotalaitoksesta. Keinonen vastasi, että se on mahdollista vain kertausharjoituksiin tai sotaan kutsuttaessa.³⁰⁵ Lahtelan mielestä myös reservissä oleminen merkitsi aseellisen toiminnan hyväksymistä. Reserviläisten aseistakieltäytymisen mahdottomuus oli se epäkohta, jota vastaan Lahtela hyökkäsi puheessaan passien polton yhteydessä:³⁰⁶

Niinpä poltan tämän sotilaspassin, Suomen armeijan minulle antaman jäsenkirjan. Tällä täysin väkivallattomalla eleellä, joka ei loukkaa kenenkään koskemattomuutta enempää sielun kuin ruuminkaan puolesta, minä omasta puolestani sanoudun irti maamme ainoan sotilaallisen järjestön jäsenyydestä, sen minulle

---

³⁰¹ Hallman, 53-54.

³⁰² Metsämäki, Mikko – Nisula, Petteri: *Aktivistit. Suomalaisen kansalaisliikkeiden tarina*. Edita, Helsinki 2006. s. 210. Tuominen, 164.

³⁰³ Hallman, s. 74.

³⁰⁴ Ibid.

³⁰⁵ Keinonen ei mainitse asiasta mitään muistelmissaan. Keinonen, Yrjö: *Huipulla. Muistelmia puolustusvoimain komentajakaudeltani*. Tammi, Helsinki 1977. Samoin jättää sotilaspassin mainitsematta Keinosen tyttären tekemä, hyvin myötäsukainen elämäkerta: Lappi, Marja ja Seppo: *Yrjö Keinonen - suomalainen sotilas*. Omakustanne 2000.

³⁰⁶ Tuominen, s. 193.

*antamasta arvosta ja aseellista toimintaa tukevista hyödyttömistä sitoumuksista. Toivon, että tämä ele ei myöskään puolustuslaitoksen taholta johda lainsäädännöllisiin väkivaltaisuuksiin vaan erilaisten näkemysten asialliseen ja perusteelliseen käsittelemiseen. (...)*³⁰⁷

Lahtelan puhe vetosi järjen käyttöön omantunnon sijasta, vaikka järkeen vetoaminen olikin hänen mukaansa lailla kielletty:

*(...) Jos siis järki sanoo, että Suomen armeija on vaarallinen järjestö ja sotatilanteessa juuri se, mikä kaikkein varmimmin vetää tuhon kansamme päälle, niin tämä ei kelpaa kieltäytymisen syyksi. Vasta kun omatunto kolkuttaa asiassa, jossa nykyisin kaikkein eniten kolkuttaakin järki, vasta sitten on edes jotenkin oikeutettu toimimaan näkemystensä mukaisesti.*³⁰⁸

Mutta armeijan pakkojäsenyys ei ollut ainoa seikka, johon haluttiin kiinnittää huomiota. Myös aseistakieltäytyjien asema ja lain epäkohdat olivat protestin aiheena.³⁰⁹

Tapaus nostatti, kuten haluttiin³¹⁰, skandaalin. Polttajia kutsuttiin lehdistössä partaradikaaleiksi ja kommunisteiksi³¹¹, vaikka vain Sainio oli avoimesti vasemmistolainen ja Lahtela mukana keskustalaisessa politiikassa.³¹² Ilta-Sanomat hyökkäsi passin polttajia vastaan voimakkaasti pääkirjoituksessaan:

“Jotakin perin hullunkurista on siinä, että muutamat äärivasemmiston asioita ajavat ottavat omantunnonarat sankareikseen ja tekevät propagandaa asevelvollisuuden

---

³⁰⁷ Lahtela, Markku: *Täten eroan puolustuslaitoksesta*, Ydin 3/1967. Julkaistu myöhemmin teoksessa: Väyrynen, Jukka (toim.): *Eikä ketään vastaan. Puheenvuoroja rauhasta*. Huutomerkki-sarja. Tammi, Helsinki 1983. s. 55 – 57.

³⁰⁸ Ibid.

³⁰⁹ Hallman, 74.

³¹⁰ Taipale 1970, 12.

³¹¹ US 17.5.1967 *Radikaalit polttivat sotilaspassin. Syytteitä odotettavissa*, Suomenmaa 17.5.67 *Sadankomitea poltti passeja*.

³¹² Hallman, 74.

*suorittamista vastaan. Ei esikuvaa ole idästä saatu, niin kuin moneen muuhun”.*³¹³

Keskusteluun liittyi myös Markku Lahtelan entinen tupakaveri armeijasta, joka Ylioppilaslehdessä ripitti Lahtelaa siviilivastarinnan turhuudesta.³¹⁴

Valtiovalta vastasi toimiin haastamalla nelikon käräjille heinäkuussa ja lähettämällä heille uudet sotilaspassit.³¹⁵ Puolustuspuheessaan oikeudessa Seilonen vetosi runomuodossa näin:

Minua syytetään sotilaspassin tahallisesta hävittämisestä ja minä tunnustan, tunnustin jo kuulusteluissa: Iloisesti se paloi. Se oli harkittu tahallinen teko, eikä sitä tehty nurkan takana tai salaa, ne passit poltettiin lavalla, päivällä, silmät auki. Miksi emme pyrkisi rehellisyyteen ja lakkaisi näyttelemästä.

Tietenkin tein rikoksen, mutta se ei vahingoittanut ketään, se oli rikos ihmisen vahingoittamista vastaan, mielipiteen ele. En polttanut toista ihmistä, poltin oman sotilaallisen kuvani ja iloisesti se paloi. En käyttänyt napalmia, en tulitikkua, kuten joku poliisi väitti, se oli sytytin.(...)

*Herra Oikeuden Puheenjohtaja. Te tiedätte mitä tarkoittaa sana ”mielivalta”, arvatkaa miten lautakunta päättää nuoren miehen ajatuksista ja omastatunnosta. Tuolla on nuoria miehiä, jotka haluavat aseetonta palvelua ja pyytävät sitä suomeksi, nuoria miehiä, jotka valitsevat ylipalvelun ja saavat valinnastaan vankeutta. Haluaisin, että mekin olisimme toivo paremmasta todesta. (...)*³¹⁶

Seilosen kaunopuheisuus ei oikeuden puheenjohtajaa vakuuttanut, sakkoja langetettiin 200 markkaa kullekin.³¹⁷

³¹³ IS 17.5.1967 *Sadankomitean polttohautaus*, Pääkirjoitus.

³¹⁴ YL 26.5.1967. *Lyhyt kertausharjoitus res. Vänr. Lahtelalle*. Jylhä, Seppo

³¹⁵ Hallman, 75 – 76.

³¹⁶ Seilonen, Kalevi: *Herra Oikeuden Puheenjohtaja*. Ydin 4/67. Runo on kirjoitettu 11.7.1967, esitetty Helsingin raastuvanoikeuden 13. osastolla 12.7. ja julkaistu Ydin-lehdessä sekä myöhemmin myös teoksessa: Väyrynen, Jukka (toim.): *Eikä ketään vastaan. Puheenvuoroja rauhasta*. Huutomerkki-sarja. Tammi, Helsinki 1983. s. 58 – 59.

Provokaatio onnistui, kuten Sadankomiteassa oli ajateltukin. Traditio oli murrettu.³¹⁸ Marja Tuomisen mukaan kyseessä oli ”yksi suomalaisen 60-luvun näyttävimmistä symbolitason arvonnriistoista”³¹⁹ ja raju hyökkäys valtakulttuurin normi- ja symbolijärjestelmää vastaan. Sotilaspassi oli symboli, johon liittyi suuri joukko tärkeitä aikansa ja myös menneisyyden ideologioita.³²⁰ Sadankomitea ja passinpolttajat herättivät runsaasti pahaa verta, eli lyhyt tähtäin oli kohdallaan. Pitkä tähtäin taas oli lähes neljännesvuosisadan pituinen, sillä vasta vuoden 1991 siviilipalveluslain mukaan reserviläinen voi ilmoittaa aseistakieltäytymisestään oma-aloitteisesti.³²¹

Passinpolttojupakassa voidaan ajatella, että sadankomitealaiset edustivat, tosin tietämättään, perusoikeusideologiaa. He puolustivat voimakkaasti yksilön oikeutta omantunnonvapauteen ja tämän vapauden ensisijaisuutta suhteessa valtion etuun ja sen määrittelemiin velvollisuuksiin. Tässä käihinässä käy myös hyvin ilmi molempien osapuolten pyrkimykseen hallita julkisuutta ja sen määrittelyvaltaa eli hegemoniaa. Mielenosoittaminen oli jo sinänsä provokaatio, joka antoi tilaa julkisuudessa. Hegemoniaa se ei tuonut, mutta mahdollisuuden esittää valtavirrasta poikkeavan näkemyksen kuitenkin.

7.5. Tarkoituksenmukaisuuspasifismin ongelma

Kun laki ei tuntenut muita syitä kieltäytymiseen kuin vakavat uskonnolliset ja siveelliset omantunnon syyt, syntyi uusi ongelma eräiden kuulusteltavien ilmoittaessa tutkijatoimikunnalle kokonaan uusia perusteluja. He vetosivat selkeästi järkeen, eivät omaantuntoon ja esittivät yhteiskunnallisia ja poliittisia syitä kieltäytymiselleen. Nämä ns. tarkoituksenmukaisuuspasifistit aiheuttivat seuraavan, ja ehkä kovimman aseistakieltäytymiskonfliktin valtiovallan kanssa.

---

³¹⁷ Hallman, 76.

³¹⁸ Kolbe 1996, 316.

³¹⁹ Tuominen, 193.

³²⁰ Tuominen, 194 – 195.

³²¹ Suomen säädöskokoelma, Siviilipalveluslaki: 1723/1991, 7 §.

Eräs ensimmäisistä tällaisista kieltäytyjistä oli oikeustieteen ylioppilas Erik Schüller. Hän kieltäytyi aseista syksyllä 1966 kolmen vuoden lykkäyksen jälkeen ja määrättiin tutkijatoimikunnan kuultavaksi helmikuun 15. 1967. Keskustelua käytiin mm. puukkojunkkareista, Afrikan sodista ja huuliharpun soitosta.³²²

Toimikunta totesi, ettei Schüllerillä ollut lain määrittelemää vakaumusta. Valitus lähti puolustusministeriöön, mutta se sai saman hylkäyskohtalon kuin kaikki muutkin tutkijatoimikunnan päätöksistä tehdyt valitukset³²³. Schüller tiedusteli vielä mahdollisuutta saada asiansa käsiteltyä uudelleen tutkijatoimikunnassa, mutta puolustusministeri Sulo Suortasen mukaan se ei ollut lakiteknisesti mahdollista.³²⁴

Toinen samaan aikaan tutkijatoimikunnassa hylätty ja saman kohtelun osakseen saanut kieltäytyjä oli toimittaja Seppo Oikkonen. Hänen tapauksensa yhteydessä toimikunnan sihteeri, lainopin kand. everstiluutnantti Tauno Jokinen totesi, ettei yksikään puolustusministeriöstä kielteisen päätöksen saaneista valittajista ollut jatkanut kieltäytymistään.³²⁵ Oikkosen valitus viipyi puolustusministeriössä yli kaksi vuotta, jona aikana hänen asiansa oli järjestetty lykkäyksellä.³²⁶

7.6. Taipaleen ja Kevätsalon ristiretki

Vuoden 1968 lopulla Sadankomitean aseistakieltäytyjien tukiryhmän kaksi jäsentä ja aseistakieltäytymisen äänestä kannattajaa toimittaja Kimmo Kevätsalo sekä lääketieteen lisensiaatti Ilkka Taipale kutsuttiin tutkijatoimikunnan eteen. Taipale oli valmistellut laajan kirjelmän, joka luettiin istunnossa ennen keskustelua.³²⁷ Kirjelmä julkaistiin kokonaisuudessaan muutamaa

---

³²² kts. seuraava luku.

³²³ Kom. Miet. 1970 B:24, 75.

³²⁴ Hallman, 81.

³²⁵ Ydin 2/1967. *Viranomaisen kanta*. Taipale, Ilkka. (Taipale 1967b).

³²⁶ Oikkonen, 128.

³²⁷ Tutkijatoimikunnan pk. 1968/227 ja 256 §. Kom. miet. 1970:B24, 64 – 66.

Komiteamietinnössä ei sanota kyseessä olevan Taipaleen käsittelyn pöytäkirja, mutta se on todennettavissa mm. ajallisesta yhteneväisyydestä sekä Taipaleen kirjelmän julkaistusta

päivää myöhemmin Kansan Uutisissa.³²⁸ Tässä kirjelmässä Taipale selostaa laveasti vakaumustaan, joka ei ole uskonnollinen eikä siveellinen, vaan yhteiskunnallinen ja poliittinen ja jota ”voisi myös nimittää moraalipoliittiseksi valinnaksi uusvasemmistolaisen terminologian mukaisesti”³²⁹. Taipale vetosi Markku Lahtelan passinpolttajaispuheeseen, Kekkosen kantaan rauhanliikkeestä ja ulkoministeriön jaostosihteerin Keijo Korhosen lausuntoihin sekä pohjoismaiden tilanteeseen ja YK:hon. Hän myös selkeästi hyökkää toimikuntaa ja sen edustamaa maailmankuvaa vastaan:

”Jos edes vastarintani ei todista tutkijatoimikunnalle vakaumukseni syvyyttä ja tee sitä ymmärtäväiseksi kieltäytymistäni kohtaan, osoittaa se yhä selvemmin kuuluvan porvarillisen hegemonian piiriin tässä yhteiskunnassa päättää, mikä on eettistä ja siveellistä ja mikä ei. Jo sanat ”siveellinen” ja ”omatunto” tuntuvat minusta kovin porvarillisesti värittyneiltä ja sisällöltään monopolisoiduilta, että niiden käyttö tuntuu minulle vaikealta ja mahdottomalta”. ”Jos siis tutkijatoimikunta tulkitsee lakia kohdallani kielteisesti, voi todeta heidän syyllistyneet vain eräänlaiseen moraalijonglörismiin, hiusten halkomiseen ja kuten kansan kielellä sanotaan pilkkujen nussimiseen”.

Lopuksi Taipale muistuttaa Amnesty Internationalin päätöksestä pitää vankilaan laitettuja aseistakieltäytyjiä poliittisina vankeina:

”Jos tarkoituksenmukaisuuspasifisteilta kielletään oikeus kieltäytyä aseista ja heitä ruvetaan kantamaan varuskuntiin, vie tämä siihen, että maassamme on todella poliittisia vankeja. Jos tutkijatoimikunnan päätökset johtavat todella tähän,

---

versiosta, KU 17.11.1968 *Armeijaanko – en minä sentään!* Taipale, Ilkka. Julkaistu myös teoksessa: Väyrynen, Jukka (toim.): *Eikä ketään vastaan. Puheenvuoroja rauhasta*. Tammi, Helsinki 1983, s. 62–67.

³²⁸ KU 17.11.1968 *Armeijaanko – en minä sentään!* Taipale, Ilkka.

³²⁹ Ibid.

*tutkijatoimikunnan kokoonpanoa pikaisesti muutettava ja sen mielipideterrori lakkautettava”.*³³⁰

Tämän lisäksi Taipale lausui vielä toimikunnan istunnossa, että

*”aseistakieltäytyminen on mielekäs keino, jota käyttämällä sodan todennäköisyyttä voidaan vähentää ja sitä ei tällä hetkellä voi tehdä pelkästään miettimällä, saattoiko tappaa toisen ihmisen”.*³³¹

Vaikka kutsuntalautakunta oli lausunnossaan katsonut tulleen selvitettyksi, että hakijan vakaumus perustui vakavina pidettyihin omantunnon syihin, hylkäsi tutkijatoimikunta Taipaleen hakemuksen äänestyksen (3-2) jälkeen. Perusteena oli *”että hakijan ilmoittamien perusteiden ei ole selvitetty johtuvan uskonnolliseen tai siveelliseen vakaumukseen perustuvista omantunnonsyistä”.*³³² Myös Kevätsalon hakemus hylättiin.³³³

Taipale ja Kevätsalo valittivat puolustusministeriöön, mutta myös siellä heidän valituksensa hylättiin. Erik Schüllerin mukaan puolustusministeri, jonka allekirjoituksella hylkäykset oli vahvistettu, ei asiaa päättänyt, vaan asiasta päätti virkamies nimeltä Kokkonen.³³⁴ Ministeriön hylkäyspäätöksiä kutsuttiinkin sen vuoksi *”Kokkosen päätöksiksi”.*³³⁵

Valitustie oli nyt kuljettu loppuun, sillä lain mukaan puolustusministeriön päätöksestä ei voinut valittaa.³³⁶ Taipale määrättiin suorittamaan asevelvollisuuttaan Upinniemen rannikkojääkäripataljoonaan. Tämä sai Taipaleen ryhtymään uuteen julkisuuskampanjaan ja nälkälakkoon. Hän aloitti kolmen päivän lakolla ja uhkasi uudella kuusipäiväisellä, jos tämä ei riittäisi. Pääministeri Koivisto kehotti julkisesti Taipaletta ilmoittamaan

---

³³⁰ Ibid.

³³¹ Tutkijatoimikunnan pk. 1968/227 ja 256 §. Kom. miet. 1970:B24, 64 – 66.

³³² Kom. miet. 1970:B24, 66. Tämä oli sanamuoto kaikissa hylkäävissä päätöksissä. Muita perusteluja ei esitetty.

³³³ Hallman, 77.

³³⁴ PM:n keskusosastolla toimi vanhempi hallitussihteeri Martti Kokkonen, johon tässä ilmeisesti viitataan. Valtiokalenteri 1968.

³³⁵ Schüller, Erik Runar: *Kieltäytyjien monimutkaiset tiet*. Teoksessa Oikkonen, Seppo (toim.) *Aseistakieltäytyjät*. Tammi, Helsinki 1969, s. 62.

³³⁶ As. kok. 219/1959 5 §.

toimikunnalle sen haluaman kannan, ja siten selvittämään tilanteen. Taipalehan kuului Sosiaalidemokraattiseen puolueeseen ja oli ehdolla kevään eduskuntavaaleissa. Puolueelle tilanne oli hankala, sillä se ei halunnut karkottaa asepalvelusta kannattavia kannattajiaan, joita oli selkeä enemmistö. Toisaalta Taipaleella on kannatusta, ja hän oli melko varmasti menossa eduskuntaan. Asia siirtyi ylemmälle poliittiselle tasolle.³³⁷

Taipale itse kertoo Hallmanin kirjassa asiasta seuraavaa:

”(...) Pääministeri Koiviston poliittinen sihteeri Seppo Lindblom tuli meille kotiin päivää ennen kuin minä olisin joutunut armeijaan neuvottelemaan tilanteesta. (...) Sovimme, että lakiuudistusta pohtimaan asetetaan komitea ja minun tapaukseni ratkaistaan lykkäyksellä... Näin tehtiin ja syntyi Långin komitea.(...)”³³⁸

Taipaleen julkinen taistelu tehoi, hän sai lykkäyksensä, kuten Schüllerkin oli saanut. Uuden lain tultua voimaan huhtikuun alussa 1969 voitiin Taipaleen tapaus ottaa uudelleen käsittelyyn tutkijatoimikunnasta tutkijalautakunnaksi muuttuneessa elimessä. Tällä kertaa ”*tutkijalautakunta katsoi kyseessä olevan eettiseen vakaumukseen perustuvan vakavan omantunnon syyn ja määräsi hakijan siviilipalvelukseen*”.³³⁹ Myös Kevätsalon tapaus otettiin uusintakäsittelyyn ja hänkin läpäisi seulan.³⁴⁰

Kyseessä eivät kuitenkaan olleet mitkään ennakkotapaukset, vaan ilmaisesti hankalat tapaukset haluttiin hoitaa helposti pois alta. Laki ei edelleenkään tuntenut muita kieltäytymisperusteita kuin uskonnolliset ja eettiset syyt, joten kyse oli tarkoituksenmukaisuudesta, tai Tuomisen mukaan tarkoituksenmukaisuushegemoniasta.³⁴¹ Kun julkisella vallalla oli mahdollisuus poistaa ikävä kysymys pois päiväjärjestyksestä, niin miksi niin ei olisi tehty? Taipale ja Kevätsalo olivat tulevaisuuden poliittisia kykyjä, jotka molemmat

---

³³⁷ Hallman, 77 - 78.

³³⁸ Ibid. ”Långin komitea” viitannee tässä *Aseistakieltäytymisen selvittämiskomiteaan*, Kom. miet. 1970 B:24. Lång ei kuitenkaan ollut komitean puheenjohtaja vaan jäsen.

³³⁹ Tutkijalautakunnan myönteisten päätösten sanamuoto. Kom.miet. 1970 B:24, 45 - 51.

³⁴⁰ Hallman, 79.

³⁴¹ Tuominen, 196.

nousivat eduskuntaan SDP:n listoilta kevään 1969 vaaleissa, ja olivat siten jo osa poliittista koneistoa ja sen määrittelyvaltaa.

Tätä tarkoituksenmukaisuusajatusta tukee se, että alun perin Taipaleen ja Kevätsalon kanssa yhtä aikaa hylätty kansandemokraatti Nils Torvalds hylättiin myös uusintakäsittelyn jälkeen. Hän oli marginaalissa, eikä siten samanlainen ongelma järjestelmälle.³⁴² Sosiaalidemokraateilla oli vakaumusta mitattaessa ”poliittinen kotikenttäetu”.³⁴³

7.6.1. Julkisuuden valokeilassa

Media seurasi aseistakieltäytyjien tapauksia ja tarjosi myös mahdollisuuksia kommentointiin molemmille osapuolille. Aamulehden Kaksintaistelu-palstalla Ilkka Taipale ja Pääesikunnan oikeustoimiston Olavi Korte kävivät kirjallista varjonyrkkeilyä hyvinkin asiallisin argumentein.³⁴⁴ Viikko tarjosi useamman sivun myönteisen raportin Ilkka Taipaleen tiestä aseistakieltäytyjäksi ja ongelmista viranomaisten kanssa.³⁴⁵ Sen sijaan Uuteen Maailmaan kirjoittanut eversti ja kirjailija Wolf H. Halsti ei ymmärtänyt aseistakieltäytymistä lainkaan. Hän olisi sallinut kieltäytymisen vain uskonnollisista syistä ja silloinkin vain ”raskaan uhrauksen” kautta. Muille hän näyttäisi ovea, jos tämä yhteiskunta ei kelvannut.³⁴⁶ Samanlaista linjaa veti myös Suomalainen lehteen kirjoittanut Mirja Manninen. Vuonna 1947 syntynyt Manninen kertoi, kuinka hän Vanhalla oli ollut mukana keskustelussa, jossa kaikki halusivat kieltäytyä aseista, koska yhteiskunta oli kapitalistinen ja taisteli työväenluokkaa vastaan. Joku oli vastannut kirjoittajan kysymyksiin seuraavasti: ”*Jos Suomi olisi sosialistinen, kuten Kiina, liittyisitkö armeijaan? – Silloin armeija olisi verrattavissa vallankumousarmeijaan ja niin ollen liittyisin. – Myös siinä tapauksessa että palvelusaika olisi 4-5 vuotta a) vapaaehtoisesti b) jos mahdollisuutta*

---

³⁴² Halonen, Ilpo, Mykkänen, Matti: *Tuomioautomaatti*. Teoksessa Halonen, Ilpo, Mykkänen, Matti (toim.): *Tapaus Schüller*. Tammi 1970, s. 56 – 57.

³⁴³ Ibid.

³⁴⁴ AL 2.3.1968. Kaksintaistelu-palsta. *Ilkka Taipale: Vaihtoehdot sallittava. Olavi Korte: Lakeja on noudatettava.*

³⁴⁵ Viikko 20.2.1969 ”Taipaleen taistelu” Numminen, Juha.

³⁴⁶ Uusi Maailma 6/20.3.1969 *Oikeus kieltäytyä asepalveluksesta*. Halsti, Wolf H.

kieltäytymiseen ei ole? –Liittyisin vapaaehtoisesti. –Tarttuisitko aseeseen? – Tietysti!” Manninen todistelee kirjoituksessaan miten asevelvollisuus tuo turvallisuutta ja vaikka asetta opetteleekin käyttämään, ei sillä heti tarvitse tappaa ensimmäistä vastaan tulijaa. Aseistakieltäytyminen poliittisten syiden vuoksi on hänestä täysin käsittämätöntä ja voidaan jopa kysyä onko kieltäytyjä silloin vihollinen. ”*Sanon, että suurin osa kieltäytymisellään pröystäilevän kiihkoilijan kannattajista on mihinkään tuottavaan työhön halutonta väkeä, joka laiskuuttaan tai seikkailunhalunsa vuoksi vastustaa mitä vain, siinä mukana asepalvelusta. Jotakin kun täytyy vastustaa. (...) Menkööt siis pojat yhä edelleen armeijaan, ja tulkoot sieltä vastuunsa tuntevina miehinä! Maitopartoja on jo riittämiin.*”³⁴⁷ Seuraavassa numerossa julkaistiin joitain kommenttikirjeitä puolesta ja vastaan otsikolla ”*Vielä puhetta höyrypäistä*”. Neljänneksen sivusta vei taulukko, jossa esiteltiin puolustusmenojen osuutta bruttokansantuotteesta 1967. Teksti kertoi ”*vuoden 1969 tilanteen olevan Suomen kohdalla vieläkin huonompi.*”³⁴⁸ Seurassa julkaistiin syksyllä 1969 juttu Oulun lääninsairaalassa palvelevan Juha-Heikki Mikkosen nelipäiväisestä nälkälakosta, jonka vaatimuksena oli oma huone palveluspaikassa. Hänet todettiin henkisesti sairaaksi ja passitettiin kotiin sotilaspiirin päätöksellä. Jutun sävy oli asiallinen ja Mikkosen vakaumusta arvostava, vaikka ongelman syyksi arveltiin ”*arktista hysteriaa*”.³⁴⁹

7.7. Tapaus Schüller ja yllätysjuttu

Tässä luvussa esittelen 1960-luvun viimeisen julkisen kiistan aseistakieltäytymisestä. Itse asiassa jutussa siirryttiin nopeasti keskustelemaan aivan muusta kuin aseistakieltäytymisestä. Kyseessä oli taistelu valtion määrittelemiä ilmaisunvapauden rajoja ja myös voimakkaasti vanhoilliseksi ja puolueelliseksi katsottua oikeusjärjestelmää vastaan.

---

³⁴⁷ Suomalainen no. 2/1969 *Ovatko aseista kieltäytyjät höyrypäitä*. Manninen, Mirja.

³⁴⁸ Suomalainen no. 3/1969 *Vielä puhetta höyrypäistä*.

³⁴⁹ Seura 42/15.10.1969 *Siviilipalvelusmies Mikkosen nälkäsota*. Klemola, Matti.

7.7.1. Schüller viranomaisessa

Myöhemmin Schüller-jupakaksi tai yllytysjutuksi kutsuttu tapahtumasarja sai alkunsa syksyllä 1966, kun ylioppilas Erik Runar Schüllerin kolmivuotinen lykkäys armeijasta oli päättymässä. Hänen oli tarkoitus hakea lisää lykkäystä, mutta hakemus myöhästyi päivällä. Tämän vuoksi Schüller päätti ilmoittaa kirjallisesti kieltäytyvänsä aseista. Hän liitti vielä mukaan morsiamensa ja lapsuudenystävänsä todistukset vakaumuksestaan. Kutsunnoissa Schüllerinä kohdeltiin omien sanojensa mukaan asiallisesti ja kutsuntalautakunnan lausunto hänen vakaumuksestaan oli hänen oman käsityksensä mukaan puoltava.³⁵⁰

Kutsu tutkijatoimikunnan luo kävi helmikuussa 1967. Toimikunta istui säädettyssä kokoonpanossaan: Puheenjohtajana lainsäädäntöneuvos L.H. Salonen, upseerina everstiluutnantti Harju, psykiatrina tohtori Bonsdorff, sosiaaliministeriön edustajana toimistopäällikkö Metsola, pappina Kanta-Espoon kirkkoherra Salakka ja lainoppineena sihteerinä lainopin kand., everstiluutnantti T. Jokinen. Vakaumuksen tutkinta kesti puolisen tuntia, josta suuri osa meni henkilötietojen selvittämiseen. Schülleriltä kysyttiin mm. seuraavaa:

Puheenjohtaja: Kuinka kauan olette ollut pasifisti?

Schüller: Sitä on vaikea sanoa, koska jonkun ajattelutavan kehittyminen vie vuosia ja rajaa on melko vaikea vetää, mutta ehkä noin viisi vuotta.

PJ: Mihin poliittisiin tai rauhanjärjestöihin kuulutte? Oletteko esim. jäsen Sadankomiteassa?

S: En mihinkään. Sadankomiteaan en kuulu, kun ole koskaan löytänyt sen toimistoa, vaikka olen silloin tällöin hakenut. Olen aina eksynyt.

PJ: Keneltä olette saanut ajatuksen kieltäytyä aseista?

---

³⁵⁰ Taipale, Ilkka: *Mantteli vai maanpetturuus*. Ydin 2/67 (Taipale 1967a).

S: En keneltäkään erityisemmin, tuttavapiiri on osaltaan vaikuttanut ratkaisuun. Osaltaan olen päätenyt siihen itse järkeilemällä ja kirjoista lukemalla.

PJ: Kuka sellaisista asioista on kirjoittanut?

S: No, esimerkiksi Russell.

PJ: Minkä takia ette voisi mennä armeijaan?

S: Koska en halua kouliintua tappajaksi. Vielä vähemmän haluaisin upseeriksi, jolloin lisäksi joutuisin lähettämään toisia ihmisiä tapettavaksi.

PJ: Mitkä ovat Teidän harrastuksenne, esimerkiksi urheilu tai musiikki?

S: Soitan kyllä huuliharppua. Osaan jo merimiesvalssin, soitamme sitä kaverini kanssa duettona.

PJ: En tarkoittanut tuollaisia asioita, vaan mitä yleensä teette vapaa-aikoina?

S: No kuulun Suomen Elokuva-arkistoon ja käyn katsomassa elokuvia.

(...)

Pappi: Jos esimerkiksi Pohjanmaalla joku puukkojunkkari kävisi kimppuunne, ei Teillä olisi mitään mahdollisuuksia selvitä, kun ette kannata väkivaltaa. Kun teille tulee riita ja hän vetää puukon esiin, mitä silloin tekisitte?

S: Yrittäisin torjua kaveria puhumalla. Olen ainakin tähän asti välttänyt tappelut puhumalla täällä Helsingissä.

Pappi: Jos sitten tiedätte, että Suomi on ihan 100% viaton ja sen kimppuun hyökkäisi 200 miljoonaa ihmistä. Mitä tekisitte silloin?

S: Lähtisin pois täältä.

Sos. min. edustaja: Tekonne on moraalisesti aivan väärä. Tunnutte olevanne melkoinen pelkuri tyypiltänne.

S: Meillä varmaan on eri skaalat arvostellessamme sankaruutta.³⁵¹

---

³⁵¹ Ibid.

Kuukausi myöhemmin Schüllerille ilmoitettiin, että hakemus oli hylätty. Hän oli omien sanojensa mukaan kuvitellut asian olevan selvä, että hän saisi määräyksen siviilihallinnon alaisuuteen.³⁵² Hän tietysti valitti puolustusministeriöön uusien todistusten kera, mutta kuten aina, turhaan. Schüller jopa kirjoitti puolustusministeri Sulo Suorttaselle, ja pyysi uutta käsittelyä tutkijatoimikunnassa. Suorttasen mukaan se ei ollut lain mukaan mahdollista. Heinäkuussa 1967 saapui palvelukseenastumismääräys, joka antoi kuukauden aikaa järjestellä asioita.³⁵³

Kolme päivää ennen palvelukseen astumista puolustusvoimain komentaja Yrjö Keinonen kutsui Schüllerin luokseen. Keskustelun jälkeen komentaja määräsi tälle lähes kolme vuotta lykkäystä. Keinonen ilmeisesti katsoi, että valmisteilla oleva uusi laki ratkaisisi ongelman tässä ajassa.³⁵⁴

7.7.2. Yllytys

Sadankomitea ja HYY:n rauhantoimikunta organisoivat aseistakieltäytymistä käsittelevän teach-inin Vanhalla ylioppilastalolla 11.2.1969.³⁵⁵ Tilaisuudessa Schüller piti puheen, jossa hän pohti yksilön velvollisuutta kieltäytyä vaikka hänet olisikin määrätty asepalvelukseen. Schüllerin mukaan jos yksilö alistuu tällöin kohtaloonsa, hän samalla tunnustaa tutkijatoimikunnan oikeuden määrittellä ihmisen vakaumuksen syvyyttä.³⁵⁶ Hän myös esitti hypoteettisen kysymyksen siitä, onko vakaumuksessaan pysyminen rikos. Tätä hän halusi nyt testata:

Yllytys rikolliseen tekoon on rangaistava teko, josta tuomio voi olla jopa kaksi vuotta vankeutta. Ilmeistä on, että jos tutkijalautakunnan hylkäämä kieltäytyjä jatkaa kieltäytymistään päätöksestä huolimatta, hän joutuu rangaistuksen kohteeksi. Ilmeistä on siis, että tällainen

---

³⁵² Ibid.

³⁵³ Hallman, s. 81.

³⁵⁴ Hallman, s. 81.

³⁵⁵ Tuominen, s. 197.

³⁵⁶ Tuominen, s. 197.

*kieltäytymisen jatkaminen on rangaistava teko. On myös niin, että jos joku huomaa rikoksen tapahtuvan, kunnan kansalaisena hänen tulisi tehdä ilmianto, jotta yleinen syyttäjä voi päättää syytteen nostamisesta. Juuri tällä paikalla ja nyt haluan yllyttää jokaista tutkijalautakunnan hylkäämää kieltäytyjää jatkamaan kieltäytymistään tuon kontrolloivan elimen päätöksistä huolimatta. Jätän esimerkiksi paikalla olevien reservinupseerien ja Suopon edustajien huoleksi, että ilmoitus tekemästani rikoksesta tulee asianmukaisesti yleisen syyttäjän tietoon. Jollei ilmiäntoita suoriteta, se lienee katsottava osoitukseksi siitä, etteivät paikalla olevat reservinupseeritkaan ja Suopon edustaja pidä kieltäytymistä tutkijalautakunnan hylkypäätöksestä huolimatta rikollisena tekona.*³⁵⁷

Kiinnostavaa on, että Esa Adrian oli jo vuonna 1966 ilmestyneessä artikkelissa pohtinut yllytysproblematiikkaa erään Ruotsissa sattuneen tapauksen pohjalta.³⁵⁸ Siellä taiteilija Jarl Hammarberg oli asettanut Göteborgiin näytteille teoksen, jonka tekstinä oli: *Vägra döda – vägra värnplikt*.³⁵⁹ Teksti oli lainattu Jan Myrdalin kirjasta *Att vägra döda, att vägra värnplikt*³⁶⁰. Hammarbergin teos takavarikoitiin ja häntä vastaan nostettiin syyte yllytyksestä rikokseen. Hän sai sakkotuomion, kuten sai myös joukko koululaisia, jotka olivat kantaneet samalla tekstillä varustettuja julisteita.³⁶¹ Adrian pohti, millaisia voisivat olla pasifistisen propagandan rajat³⁶² ja miten yllyttäminen aseistakieltäytymiseen voitaisiin esittää laillisesti. Hän tuli siihen tulokseen, että kehoitus: **KIELTÄYDY ASEPALVELUKSESTA!** ei olisi laitton, koska aseistakieltäytyminen on laillista.

---

³⁵⁷ Laine, Pentti: *Vääryyden tausta*. Teoksessa: Halonen, Ilpo, Mykkänen, Matti (toim.): *Tapaus Schüller*. Tammi, Helsinki 1970, s. 19.

³⁵⁸ Adrian, Esa: *Pasifisti kieltäytyy*. Teoksessa Taipale, Ilkka (toim.): *Ydinasioita. Sadankomitean pamfletti rauhasta*. Tajo, Helsinki 1966. s. 12 – 18.

³⁵⁹ Samaa tapausta oli esitelty jo aiemmin Ilkka Taipale esitellessään Myrdalin kirjaa: Ssd 18.7.65 *Kieltäytyminen tappamasta, kieltäytyminen asepalveluksesta*. Taipale, Ilkka.

³⁶⁰ Myrdal, Jan: *Att vägra döda, att vägra värnplikt*. Zindermans förlag, Stockholm 1965.

³⁶¹ Ibid.

³⁶² Adrian, 15.

Mutta jos kehotus sisältäisi ajatuksen kieltäytymisestä koko asevelvollisuudesta, se olisi laitonta yllyttämistä. Adrian myös viittaa rikoslain säädökseen, jonka pohjalta Schülleria syytettiin, mutta hänen mielestään sitä ei voida tällaiseen ”lailliseen” yllytykseen soveltaa.³⁶³

7.7.3. Tukiadressi syntyy

Pian Ylioppilastalon teach-inin jälkeen Schüller sai kutsun saapua poliisikuulusteluun. Toivottu ilmianto oli tehty, mutta täysin toiseen lainkohtaan vedoten. Suopon päällikkö Armas Alhava oli kaivanut esiin vuonna 1943 rikoslakiin lisätyn 16. luvun 9 §:n, jonka mukaan voitiin tuomita jopa seitsemäksi vuodeksi kuritushuoneeseen sellainen henkilö, joka houkuttelee jotakuta jäämään pois kutsunnoista tai vakituisesta väestä.³⁶⁴

Schüllerin yllytys saikin nyt täysin toisenlaisen luonteen. Kyseessähän oli tahallinen provokaatio, hätähuuto viranomaisten mielivaltaa vastaan.³⁶⁵ Sadankomitealaisten toivoman keskustelun ja vuoropuhelun³⁶⁶ sijaan, viranomaiset päättivätkin, virkavelvollisuuksiinsa vedoten³⁶⁷ hyökätä Schülleria vastaan mitä rajuimminkin.

Pasifistit tietysti tuohtuivat valtion voimakeinoja kaihtamattomasta politiikasta ja päättivät vastata samoin keinoin.³⁶⁸ Erkki Tuomiojan johdolla alettiin kerätä nimiä adressiin, jossa allekirjoittaneet tunnustivat syyllistyneensä samaan rikokseen kuin Schüllerkin. Tuomioja kertoo, että ajatus yllytysadressista syntyi illanistujaisissa Kalevi Suomelan luona.³⁶⁹ Adressin teksti oli Tuomiojan kynästä peräisin.³⁷⁰

---

³⁶³ Ibid.

³⁶⁴ Tuominen, s. 198.

³⁶⁵ Tuominen, s. 198.

³⁶⁶ Hallman, s. 83.

³⁶⁷ Tuominen, s. 198.

³⁶⁸ Tuominen, s. 198.

³⁶⁹ Hallman, 83. Valitettavasti Kalevi Suomelan vaimo Helena ei mainitse asiasta päiväkirjoihinsa perustuvassa muistelmakirjassaan Suomela, Helena: *Fredan ja Roban kulmassa*. Tammi, Helsinki 2005.

³⁷⁰ Tuomioja, Erkki: *Kukkaisvallasta Kekkosvaltaan*. Tammi, Helsinki 1993. s. 73.

Parissa päivässä allekirjoituksia saatiin jo 122 kappaletta. Moni allekirjoittajista oli julkisuuden henkilö, kuten Kaj Chydenius, Jörn Donner, Paavo Lipponen, M. A. Numminen, Arvo Salo ja Hannu Taanila, vain muutamia mainitakseni. Adressin olemassaolosta pidettiin kovaa ääntä ja lopulta se toimitettiin suojelupoliisille kahta päivää ennen Schüllerin ensimmäistä oikeudenkäyntiä. Suojelupoliisissa oltiin ihmeissään adressista, ja sen toimittaneita Erkki Tuomiojaa, Pentti Lainetta ja Ilkka Taipaletta koetettiin jopa värvätä tiedonantajiksi.³⁷¹ Ylietsivä Bärqvist suostui kuitenkin antamaan kuitenkin vastaanotetuista yllytyskirjelmistä.³⁷² Samana päivänä pidettiin myös lehdistötilaisuus, ja useat lehdet, kuten Helsingin Sanomat ja Kauppalehti, myös julkaisivat adressin sellaisenaan, mistä syystä vaadittiin niitä vastaan nostettavaksi painokannetta.³⁷³

7.7.4. Schüllerin oikeudenkäynti

Schüllerin oikeudenkäyntiä 16.4.1967 oli odotettu kovasti mutta jutun käsittelyä kuitenkin lykättiin kolmella viikolla Schüllerin oikeusavustajan pyynnöstä.³⁷⁴ Toukokuun 7. päivänä oikeus kuitenkin istui Helsingin raastuvanoikeuden 15. osastolla. Oikeusavustajana toiminut oikeustieteen ylioppilas Reijo Lehtonen vetosi Schüllerin pasifismiin ja sanoi tämän protestoineen vain tutkijatoimikunnan lainvastaisia päätöksiä vastaan. Lisäksi Lehtonen vetosi siihen, että Schüller oli kehottanut ihmisiä pitämään kiinni oikeudestaan aseettomaan palveluun siviilihallinnossa, ei kieltäytymään siitä.³⁷⁵ Tämä ei oikeutta vakuuttanut, vaan Schüller tuomittiin vuoden ja kahden kuukauden ehdottomaan vankeuteen juuri rikoslain 16. luvun 9 §:n perusteella.³⁷⁶

---

³⁷¹ Laine, 22, Hallman, 83.

³⁷² Halonen-Mykkänen, 116.

³⁷³ Tuominen, 198.

³⁷⁴ Tuominen, 199.

³⁷⁵ Lehtonen, Reijo: *Raastuvanoikeudelle*. Ydin 3/1969. Lehtosen oikeudessa esittämä vastine julkaistiin kokonaisuudessaan Ydin-lehdessä.

³⁷⁶ Laine, 22.

Tuomiota hämmästeltiin rauhanliikkeen piirissä ja sitä pidettiin selkeästi poliittisena.³⁷⁷ Juttu alkoi paisua kuin pullataikina. Tasapuolisuuteen vedoten vaadittiin nyt painokanteen nostamista adressin julkaisseita lehtiä vastaan. Lisää allekirjoituksia virtasi Sadankomiteaan sekä yksityisiltä että yhteisöiltä. Samana päivänä kun Schüller tuomittiin, toimitettiin Suopolle uusi 350 ihmisen allekirjoittama adressi. Senaatintorille Schüllerin tueksi järjestetty keskustelutilaisuus oli loppahtaa alkuunsa, kun poliisi yritti kieltää käsimegafonin käytön. Asia saatiin kuitenkin sovittua ja tilaisuus sai jatkaa ilman häiriöitä.³⁷⁸ Sadankomitealaiset myös levittivät julistetta, jossa oli Schüllerin kuva ja päällä teksti ”*Oikeusmurha?*”. Kun tuomio oli kuultu, muutettiin tarinan mukaan kysymysmerkit huutomerkeiksi.³⁷⁹

7.7.5. Yllyttäjien logiikka

Viranomaisten ongelmaksi alkoivat nyt muodostua adressien allekirjoittajat. Mitä heille tulisi tehdä? Mukana oli paljon erilaisia järjestöjä ja julkisoikeudellisia yhteisöjä, kuten Teatterikoulun ja Taideteollisuusopiston oppilaskunnat.³⁸⁰ Tarkoituksena oli tehdä vastaveto yhteiskunnan byrokraattisuudelle. Asiassa haluttiin pakottaa viranomaiset harkitsemaan ja perustelevaan päätöksensä. Tässä onnistuttiin ainakin sadankomitealaisten mielestä. Heidän tulkintansa mukaan viranomaiset eivät halunneet nähdä allekirjoittajien tekoa samana kuin Schüllerin teko oli ollut. Syyttäjäviranomaiset, Helsingin syyttäjien esimiehen Paavo Somiskan johdolla totesivat omana kantanaan, etteivät allekirjoittaneet ole todennäköisesti syyllistyneet mihinkään rikokseen. Samoin Keskusrikospoliisin päällikkö Pentti Ylösjoki halusi pestä kätensä koko jutusta, sillä hänkin todennäköisesti tiesi, että olisi mahdotonta syyttää kaikkia adressin allekirjoittaneita. Somiska tosin

---

³⁷⁷ Ibid.

³⁷⁸ Ibid.

³⁷⁹ Tuominen, 200 – 201, Laine, 22.

³⁸⁰ Halonen-Mykkänen, 125.

muutti pian kantaansa ja päätti nostaa kanteen ainakin yllytyskirjelmän levittäjiä ja Senaatintorin tukikokousta puuhanneita vastaan.³⁸¹

Aluksi asiassa ei tuntunut tapahtuvan juuri mitään, ja ajateltiin, että ehkä juttu haudataan hiljaisuudessa.³⁸² Prosessin aloittaneet halusivat kuitenkin viedä sen loppuun saakka. Niinpä eräät Helsingin yliopiston oikeustieteen assistentit, jotka itsekin olivat allekirjoittajien joukossa, kantelivat oikeuskanslerille ja vaativat tätä nostamaan syytteet allekirjoittaneita vastaan. Oikeuskansleri määräsi keskusrikospoliisin tutkimaan asiaa.³⁸³

Kantelijoiden tavoitteena oli katsoa tuomittaisiinko Suomessa todella yli tuhat ihmistä sodanaikaisten pykälien mukaan suhteettomiin vankeusrangaistuksiin. Näinhän tulisi tehdä jos haluttaisiin toimia tasapuolisesti.³⁸⁴

Allekirjoittaneita alettiin pian kuulustella, ja Sadankomitea järjesti keskustelutilaisuuksia ja julkaisi ohjeita kuulusteluihin joutuville. Ensimmäinen tilaisuus, Teach-in II:ksi nimetty, järjestettiin jo 14.5. Siellä Heikki Karapuu piti esitelmän, jossa Schüllerin tuomiota pidettiin selkeästi ritualistisena ja poliittisena, ja että saman logiikan mukaan tulisi tuomita kaikki allekirjoittajat samaan rangaistukseen.³⁸⁵ Se taas johtaisi koko oikeusjärjestelmän romahdukseen.³⁸⁶

Yllyttäjien keskuudessa pelättiin, että kuulustelijat halusivat kaivaa esiin prosessin alkuunpanijat sekä adressimonisteiden levittäjät, jotta heidät voitaisiin tuomita, ja jättää pelkät allekirjoittajat syytteiden ulkopuolelle. Pelko osoittautuikin pian aiheelliseksi, sillä kuulusteluissa pyrittiin saamaan selville prosessin alkuunpanijat ja adressin levittäjät. Poliisi sanoi kuulustelevansa allekirjoittajia sattumanvaraisesti, mutta ainakin kaikki Sadankomitean johtokuntaan kuuluneet sekä monia aktiiveja kuulusteltiin ensimmäisten

---

³⁸¹ Laine, 23.

³⁸² Ibid.

³⁸³ Tuominen, s. 200.

³⁸⁴ Tuominen, s. 200.

³⁸⁵ Hallman, 84 – 85.

³⁸⁶ Laine, 24.

joukossa.³⁸⁷ Kuulustelujen jo alettua Suojelupoliisiin toimitettiin vielä uusi lista, jossa oli 741 allekirjoittaneen nimet. Varastoon jätettiin vielä tuhatkunta allekirjoitusta odottamaan, josko juttu pitkittyisi.³⁸⁸

Suuri yleisö seurasi farssimaista näytelmää kiinnostuneena ja kantaa ottaen - joko puolesta tai vastaan. Oikeudenkäyntien alkaessa kiihko yhä kasvoi. Monesti katsottiin, että nuoret olivat ottaneet pilkkansa kohteeksi yhden pyhimmistä suomalaista instituutioista, oikeuslaitoksen.³⁸⁹

7.7.6. Yllyttäjät raastuvassa

Yllytsoikeudenkäynnit alkoivat puolisen vuotta Schüllerin puheen jälkeen. Syyttäjä ei ollut enää sama kuin Schüllerin oikeudenkäynnissä, sillä kaupunginviskaali Timo Larkovuo oli sairastunut vakavasti. Hänelle oli vaikeuksia saada sijaista, ja oikeuskanslerin olikin määrättävä toiselta osastolta kaupunginviskaali Jorma Uski tehtävään. Kun oikeudenkäynnit sitten alkoivat, oli Uski kesälomalla, ja hänen sijaisenaan tehtävään joutui juuri nimitetty apulaiskaupunginviskaali Aleksander Kaspi, jonka ensimmäisiä juttuja yllytysyytteet olivat.³⁹⁰ Useiden syytettyjen oikeusavustajana toimi juuri Erik Schüller, kun hän oli saanut siihen luvan toisessa yllytyskäsittelyssä.³⁹¹

Käsittelyt alkoivat heinäkuussa 1969. Käsittelyissä näkyi kovin huonomuistista väkeä. Juuri kukaan ei muistanut keneltä oli yllytyskirjelmän saanut tai kuka sitä oli monistanut. Tunnustuksia omista toimista toki tehtiin. Mm. Suomen Sadankomitealiiton puheenjohtaja Johannes Pakaslahti tunnusti levittäneensä kirjelmää ja sai vankeutta vuoden ja kolme kuukautta - siis enemmän kuin Schüller. Hän myös muistutti syyttäjää siitä, että tämä oli unohtanut Kauppalehden kirjelmää levittäneiden julkaisujen joukosta. Syyttäjä korjasi asian ja liitti kyseisen Kauppalehden numeron jutun asiakirjoihin.³⁹²

---

³⁸⁷ Ibid.

³⁸⁸ Hallman, s. 84 – 85.

³⁸⁹ Hallman, s. 85.

³⁹⁰ Laine, 25.

³⁹¹ Ibid, 32.

³⁹² Hallman, 86.

Toimittaja Seppo Oikonen ilmiantoi itsensä ja sai vankeutta vuoden ja neljä kuukautta. Hän voitti siten syytettyjen välisen kilvan³⁹³ kovimmasta tuomiosta. Oikonen valitteli oikeudessa sitä, etteivät poliisit olleet löytäneet hänen kirjassaan *Aseistakieltäytyjät* sivulla 110 ollutta yllytyslauselmaa³⁹⁴ vaikka hän oli sen jo monesti ilmiantanut. Hänen tuomionsa tuli jatketusta yllytyksestä. Kansanedustaja Arvo Salo sen sijaan sai vain sakkoja vaikka oli levittänyt kirjelmää jopa eduskunnassa. Hän tunnusti ”*pyytäneensä ja jopa yrittäneensä taivutella*” muita allekirjoittamaan sen.³⁹⁵ Merkillisin oli ehkä Ilkka Taipaleen tuomio, vankeutta vuosi ja kolme kuukautta. Tuomiossa ei otettu huomioon syyttäjän esittämiä lieventäviä asianhaaroja.³⁹⁶ Taipale tunnusti levittäneensä Suopon edessä yllytyskirjelmää kahdelle asevelvollisuusiän ylittäneelle naiselle. Tätä oli ollut todistamassa Erkki Tuomioja, joka syytetyn mukaan ”*ei millään tavoin yrittänyt ehkäistä kauhistuttavan tekoni suorittamista.*”³⁹⁷ Oikeus ei kuitenkaan sallinut Tuomiojan todistaa. Taipale myös vetosi siihen, että hän saisi pienemmän tuomion, jos olisi kehottanut ihmisiä murhaamaan tutkijatoimikunnan jäsenet.³⁹⁸ Tuomioja puolestaan sai tuomiokseen vankeutta vuoden ja kaksi kuukautta. Hän oli tyytymätön siihen, ettei hänen syytteensä koskenut jatkettua yllytystä, kuten Pakaslahden ja Taipaleen syytteet. Hän myös sanoi tuomioistuimen leikkineen oikeuden jumalatarta, joka oli paitsi sokea myös kuuro.³⁹⁹ Myöhemmin Tuomioja kertoi epäilleensä, että Suopolla oli jokin salainen muistio, jossa yllytysprosessin alullepanijat olisi identifioitu.⁴⁰⁰

Syytteiden epä johdonmukaisuuden vuoksi oikeusavustajana toiminut Schüller uhkasi syyttäjä Kaspia virkavirhesyytteellä.⁴⁰¹ Schüller toimi myös

---

³⁹³ Tuomikoski, s. 166.

³⁹⁴ Poliisit varmasti löysivät sivun, mutta sivulla olevan tekstin tulkitseminen yllyttämiseksi vaatii pirun lukemassa raamattua. Oikonen, Seppo ja Schüller, Erik Runar :*Toimimme suoraan, jos huomenna elämme.* Teoksessa Oikonen, Seppo (toim.): *Aseistakieltäytyjät.* Tammi, Helsinki 1969. s. 110.

³⁹⁵ Hallman, 86.

³⁹⁶ Halonen, Ilpo, Mykkänen, Matti: *Vakavaa viihdettä.* Teoksessa: samat (toim.): *Tapaus Schüller.* Huutomerkki-sarja. Tammi, Helsinki. 1970. s. 35.

³⁹⁷ Hallman, s. 86 – 87.

³⁹⁸ Halonen-Mykkänen, 35.

³⁹⁹ Tuominen, 203.

⁴⁰⁰ Tuomioja 1993, 73.

⁴⁰¹ Halonen-Mykkänen, 34.

Paavo Lipposen avustajana tämän oikeudenkäynnissä. Siellä Schüller otti esiin julkisuudessa paljon käytetyn viittauksen natsi-Saksaan: Saksan natsi-ajan rikoslain 112. pykälä oli asiallisesti aivan samanmuotoinen kuin yllytyspykälä, rikoslain 16. luvun 9§. Saksan pykälän oli Liittoutuneiden valvontakomissio kumonnut heti sodan jälkeen, mutta Suomessa se oli edelleen voimissaan. Lipposen juttua lykättiin kuukaudella, sillä tämä oli edelleen yliopiston kirjoissa. Lain mukaan kun ylioppilas oli syytettynä oikeudessa, asiasta tuli ilmoittaa yliopiston rehtorille. Lipposelle määrättiin sakkoja yllytyksestä ja siitä, ”että oli käyttänyt oikeudessa loukkaavaa ja epäkunnioittavaa puhetapaa”.⁴⁰²

Oikeudenkäynnit olivat hyvin värikkäitä, kun kulttuuriradikaaleihin lukeutuvat syytetyt pitivät puolustuspuheitaan. Näyttelijä Eero Melasniemi saapui oikeuteen loma-asussa ja purukumia mutustaen. Hän koetti istua, kun syyttäjä ja oikeuden jäsenetkin istuivat. Oikeuden puheenjohtaja A. Jaakko Sjöstrand kysyi heti:

Sjöstrand: Oletteko saaneet luvan istua ja syödä purukumia?

Melasniemi: En.

S: Nouskaapa seisomaan ja viekääpä purukumi pois.

M: Miksi? Yleensä mä istun ystävienikin kanssa ja heitä mä sentään kunnioitan.

Oikeuden puheenjohtaja määräsi haastemiehen ottamaan syytetyltä tuolin pois. Purukumia ei sentään revitty suusta. Tuloksena sakkoennätys 100 päiväsakkoa á 14 markkaa.⁴⁰³ Muusikko M.A. Numminen sen sijaan halusi laulaa kitaran säestyksellä osan puolustuspuheestaan, sananvapauspykälän YK:n ihmisoikeuksien julistuksesta. Laulu keskeytettiin jo muutaman tahdin jälkeen. Sitä ennen oli käyty kiinnostava sananvaihto oikeuden puheenjohtaja Kullervo Leinosen kanssa:

---

⁴⁰² Boxberg, Katja: *Paavo Lipponen*. Nemo, Helsinki 2004. s. 64 – 65.

⁴⁰³ Halonen-Mykkänen, 26 – 27.

Numminen: On kyseessä poliittinen vaino...

Leinonen: No, no...No, seis oikeudenkäynnin väittämisestä poliittiseksi voi myös seurata rangaistus.

M: Lausuin vain mielipiteeni.

L: Mielipiteen ilmoittaminen täällä on kielletty.

M: Onko totta?

L: Ette saa esittää sopimattomia mielipiteitä.

Numminen ilmoitti jatkavansa rikostaan levyttämällä yllytystekstin jenkan ja rockin muodossa.⁴⁰⁴

Leinonen oli tullut Sjöstrandin tilalle oikeuden puheenjohtajaksi elokuun lopulla. Hänen linjansa oli hyvin tiukka, hän ei suostunut ottamaan vastaan mitään arvostelua oikeudenkäynnin prosessista tai tuomioista. Hän myös eväsi Erik Schülleriltä ja Pentti Laineelta oikeuden toimia syytettyjen avustajina. Leinonen myös epäili syyttäjää Kaspin oikeutta toimia syyttäjänä jutussa, ja lykkäsi käsittelyä saadakseen selville kuka on oikeuskanslerin määräämä syyttäjää.⁴⁰⁵ Hän myös alkoi jakaa sakkotuomioita ”epäkunnioittavasta kirjoitustavasta”⁴⁰⁶ vastineissa. Tämän sai huomata myös filosofian ylioppilas Pekka Milonoff, jonka puolustuskirjelmä sisälsi suuren joukon suoria lainauksia oikeudenkäynneistä julkisuudessa annetuista lausunnoista. Lainatut olivat Helsingin Sanomien pääkirjoituksen lisäksi lainopin professori Heikki Jokela, opetusministeri Johannes Virolainen, oikeusministeri Aarre Simonen, oikeuskansleri Jaakko Enäjärvi, kaupunginviskaali Paavo Somiska ja ministeri Väinö Leskinen.⁴⁰⁷ Tuloksena oli 180 markkaa sakkoa vastineesta ja 300 markkaa yllytyksestä.⁴⁰⁸ Puheenjohtaja Leinonen alkoi myös lykätä käsittelyjä, kun syyskuussa oli odotettavissa hovioikeuden päätös Schüllerin jutussa. Muodollisesti hän teki sen niin, että

---

⁴⁰⁴ Ibid, 47 – 48.

⁴⁰⁵ Ibid, 42 – 43.

⁴⁰⁶ Ibid. 44.

⁴⁰⁷ Tuominen, 205.

⁴⁰⁸ Halonen-Mykkänen, 46.

alkoi moittia syyttäjän esittämiä syytteitä epätäydellisiksi, koska niistä puuttuivat tarpeelliset perustelut lieventävien asianhaarojen käytöstä.⁴⁰⁹

Yllytsoikeudenkäynneissä nähtiin sellainenkin harvinaisuus, että syyttäjät valittivat hovioikeuteen tuomioiden ankaruudesta. Syyttäjä Kaspin, kaupunginviskaali Jaakko Uskin ja oikeuskansleri Enäjärven mukaan sopiva rangaistus olisi 60 päiväsakkoa yllyttäjille. Heidän mukaansa tuomio tulisi antaa erittäin lieventävien asianhaarojen vallitessa rikoslain 16. luvun 9 §:n 2. momentin mukaan, jolloin kyseeseen voisi tulla vain sakkorangaistus. Tuomittujen valituksissa hovioikeuteen vaadittiin syytteiden kumoamista perusteettomina. Tämä ei kuitenkaan estänyt raastuvanoikeutta jakamasta kovempia tuomioita vielä valituksen jälkeenkin.⁴¹⁰ Oikeuden linja oli hyvin epäjohdonmukainen ja horjuva. Sama teko saattoi olla joko lieventävä tai raskauttava asianhaara, riippuen kulloinkin puhaltaneesta tuulesta ja siitä, kuka syytettyjen penkillä istui.

7.7.7. Pykälä muutetaan

Oikeudenkäynnin saama julkisuus vaikutti nopeasti myös poliittisiin päättäjiin. Hallitus antoi syyskuussa 1969 eduskunnalle muutosesityksen rikoslain yllytyspykälistä. Tarkoituksena oli kumota kokonaan 16. luvun 9 § ja lieventää rangaistuksia 8 §:ssä. Eduskunnassa 9 § haluttiin kuitenkin säilyttää, tosin maksimirangaistus erittäin raskauttavien asianhaarojen vallitessa olisi vuosi vankeutta. Asia eteni lähetekeskustelusta lakivaliokuntaan, mutta hautautui sinne aina seuraavaan kevääseen, jolloin se vihdoinkin hyväksyttiin ja tuli voimaan 1.4.1970.⁴¹¹ Lakiesityksellä oli ollut kiire, koska sitä annettaessa ei ollut vielä tiedossa, mikä olisi yllytsoikeudenkäyntien tulos. Vielä 8. elokuuta, kun hallitus oli asiaa käsitellyt, vankeustuomioita oli annettu neljä, alimmillaan 14 kuukautta, ja sakkotuomioita kuusi. Pahimmillaan Suomeen olisi saatu satoja

---

⁴⁰⁹ Ibid, 48.

⁴¹⁰ Halonen-Mykkänen, 36.

⁴¹¹ Tala, Jyrki: *Lainsäätäjien yllytyspolitiikka*. Teoksessa Halonen, Ilpo, Mykkänen, Matti (toim.): *Tapaus Schüller*. Tammi, Helsinki 1970. s. 60 – 62.

poliittisia vankeja, sillä yllytyskirjelmän allekirjoittajia oli pari tuhatta. Asia sai kuitenkin hautautua valiokuntaan, kun hovioikeudesta oli saatu Schüllerin tuomio, 60 päiväsakkoa. Pelko sadoista poliittisista vangeista väistyi, eikä asialla ollut enää kiirettä.⁴¹²

7.7.8. Ylempien oikeusasteiden tuomiot

Helsingin hovioikeus antoi päätöksensä Schüllerin jutussa syyskuun 2. päivänä 1969. Se muutti 14 kuukauden vankeusrangaistuksen 60 päiväsakoksi käyttäen säädöksenä rikoslain 16. luvun 8 §:ää, jonka rangaistusasteikko on huomattavasti lievempi. Päätökseen jätettiin neljä eriävää mielipidettä. Kaksi jäsentä olisi säilyttänyt alioikeuden tuomion sellaisenaan, yksi oli määrännyt ankaramman sakkorangaistuksen ja yksi oli vapauttanut syytetyn kokonaan, koska *”teko oli vähäinen, eikä yleinen etu vaadi tässä tapauksessa rangaistukseen tuomitsemista.”* Schüller ja syyttäjä valittivat molemmat tuomiosta Korkeimpaan oikeuteen. Syyttäjä ei vaatinut rangaistuksen muuttamista ankarammaksi taikka lievemmäksi, ainoastaan sen tuomitsemista ankaramman 9 §:n mukaan alkuperäisen syytteen mukaan. Schüller vaati syytteen kumoamista kuten aiemminkin. Yllyttäjien tapauksissa hovioikeuden tuomiot tulivat syyskuun lopussa. Tuomiot olivat selkeät, ja niiden ennakkopäätösluonnetta korostettiin: Johannes Pakaslahti sai kirjelmän levittämisestä 60 päiväsakkoa, sen sijaan vain allekirjoittajana ollut Johan von Bonsdorff vapautettiin syytteistä. Hovioikeus myös ilmoitti vapauttavansa kaikki kirjelmän allekirjoittajat alioikeuden tuomitsemista rangaistuksista.⁴¹³

Korkein oikeus antoi päätöksensä Schüllerin asiassa huhtikuun 28. 1970. Rikoslakia oli jo silloin muutettu, joten Schüller tuomittiin 16. luvun uuden 8§:n 1 momentin mukaan sataan päiväsakkoon. Päiväsakon määrä laskettiin hovioikeuden päätöksen mukaan viideksi markaksi, eli maksettavaa

---

⁴¹² Ibid, 63.

⁴¹³ Halonen-Mykkänen, 49.

kertyi 500 mk.⁴¹⁴ Pakaslahden ja von Bonsdorffin tapauksetkin käsiteltiin Korkeimmassa oikeudessa samana keväänä. Se pysytti hovioikeuden tuomiot voimassa, joten juttu oli oikeuden osalta loppuun käsitelty.⁴¹⁵

7.7.9. Maan isä ihmeissään

Presidentti Kekkonenkin seurasi tapausta. Kirjeessään oikeusministeri Aarre Simoselle Kekkonen ihmetteli yllyttäjien tuomioiden sattumanvaraisuutta ja sitä, että miksi jutulla oli ollut niin kova kiire oikeuteen, kun lakimuutos oli jo tiedossa. Koko oikeudenkäynti oli lakitieteen tohtori Kekkonen mielestä farssi ja ennalta sovittu näytelmä. Esimerkkinä ennakolta sovituista tuomioista hän pitää Marianne Laxenin saamaa sakkoa verrattuna Ilkka Taipaleen vankeustuomioon, ”...kokonaan ”rikoksen” [lainausmerkit UKK] ns. tunnusmerkeistä huolimatta. Tällainen oikeudenkäyttö saattaa koko oikeuslaitoksen naurunalaiseksi”. Kekkonen mielestä hallituksen oli pitänyt toimillaan estää oikeuslaitosta tekemästä itselleen ja koko maalle vahinkoa.⁴¹⁶ Juhani Suomen mukaan Kekkonen mielipiteeseen vaikuttivat sekä Hannu Salaman oikeudenkäynti sekä Kekkonen ystävän Ilmari Turjan esiin nostama sotamies Hytin juttu. Hytti oli teloitettu sodan aikana ilmeisen epäselvissä olosuhteissa ja asiaa oltiin sodan jälkeen hyvin haluttomia tutkimaan.⁴¹⁷

Kekkonen kommentoi asiaa myös lehdistössä, kuitenkin nimimerkkinsä *Liimatainen* takaa⁴¹⁸. Hän oli, ehkä juuri lakimiehenä, erityisen huolestunut oikeuslaitoksen auktoriteetista ja uskottavuudesta. Hän kirjoitti Suomen Kuvalehdessä 26.9.1969 seuraavasti:

---

⁴¹⁴ Halonen-Mykkänen, 113 – 114.

⁴¹⁵ Tuominen, 207.

⁴¹⁶ Presidentti Kekkonen kirje oikeusministeri Aarre Simoselle 7.8.1969. Julkaistu teoksessa Kekkonen, Urho: *Kirjeitä myllystäni 2: 1968-1975*. Otava, Helsinki 1976 (Kekkonen 1976). s. 40 – 41.

⁴¹⁷ Suomi, Juhani: *Taistelu puolueettomuudesta. Urho Kekkonen 1968 – 1972*. Otava, Helsinki 1996. s. 286.

⁴¹⁸ Suomi, 283. Henkilö nimimerkki *Liimataisen* takana ei vuosina 1969 - 70 ollut yleisessä tiedossa, mutta maan johtavissa piireissä jonkinlainen julkinen salaisuus kuitenkin.

(...) Tietenkään ei voida yhtyä siihen oikeuden eteen joutuneiden nuorten käsitykseen, että tuomioistuin oli jo etukäteen jyvittänyt syytetyt eri arvoisiksi rikollisiksi. Mutta tuomiot kyllä lankeilivat ulkoapäin katsoen aika tavalla sattumanvaraisesti. Tai ehkäpä sivullinen ei osannut nähdä hyvin harkittua suunnittelua. Yksi sai julkisuudessa tehdystä yllytyksestä vankeutta, toinen, joka tyrkyttyäytyi tunnustamaan tehneensä juuri samaa, pääsi erittäin lieventävien asianhaarojen vuoksi sakolla.(...) Mutta oikeus kulki sivuilleen vilkkumatta omaa tietään. (...) Sivusta seuraaja ei tiennyt itkeäkö vai nauraa. Nuoret syytetyt olivat päättäneet naruttaa raastuvanoikeuden asianomaisen osaston ja onnistuivat siinä hyvin. Istuvan tuomarin ja nuorten syytettyjen hyvä yhteistyö oli johtamassa oikeudenkäyntifarssiin. (...)

Lakien muuttaminen ei ole katuparlamentin asia. Mutta tietyissä olosuhteissa saattaa tuomiovaltaa käyttävien viranomaisten oma toiminta tuottaa oikeuslaitokselle ja sen tarvitsemalle kunnioitukselle sittenkin enemmän haittaa kuin minkä jokin nuorison lopultakin vaaraton joukkoliike aiheuttaa yhteiskunnalle. (...)

Alioikeus oli unohtanut, että keskeinen asia oikeutta jaettaessa on kohtuus, seikka, mihin vuoden 1734 lain tuomarinohjeet velvoittavat tuomaria.⁴¹⁹

7.7.10. Julkisen sanan tuomio

Lehdistö oli mukana raportoimassa tapauksesta jo alusta alkaen, kun Schüllerin vakaumus kiistettiin tutkijatoimikunnassa ensimmäisen kerran. Samaan aikaan keväällä 1967 keskusteltiin aseistakieltäytyjistä enemmänkin, sillä esillä olivat passinpolttajaiset, Kurvisen komitean ehdotus uudeksi siviilipalveluslaiksi sekä

---

⁴¹⁹ 26.9.1969 Suomen Kuvalehti. Liimatainen: *Erään oikeudenkäynnin anatomiaa*. Julkaistu myöhemmin kirjoissa Liimatainen: *Pahaksi on päässyt*. Otava, Helsinki 1970, s. 205 – 208. Kekkonen, Urho: *Nimellä ja nimimerkillä I*. Otava, Helsinki 1977 (Kekkonen 1977), s. 336 – 339.

Jehovan todistajien asema. Schüllerin tilanteesta kirjoittivat mm. *Kansan Uutiset*, *Ajankohta* ja *Nya Pressen*. *Kansan Uutisissa* nimimerkillä *Juorkunan Jussi* kirjoittanut toimittaja Kerttu Kauniskangas esitteli Schüllerin tapauksen aikaiset vaiheet.⁴²⁰ Klaus Mäkelä kirjoitti jutun Schülleristä *Ajankohtaan*.⁴²¹ Johan von Bonsdorff kirjoitti toukokuussa koko sivun henkilöjutun Schülleristä *Nya Presseniin*,⁴²² ja siihen vielä jatkon heinäkuussa.⁴²³ von Bonsdorff kertoo asiasta muistelmissaan näin:

Alkusyksystä S. [Seppi I. Von Bonsdorff] saa puhelinsoiton Nya Pressenin toimitukseen:
*- Terve, Ilkka [Taipale] täällä, meillä on kaveri joka saattaa kieltäytyä aseista, mutta se on vähän epävarmaa. Jos siitä tehtäisi juttu, se vois olla varmempaa.*⁴²⁴

Muistelmissaan von Bonsdorff esittelee Schüllerin epävarmana nuorukaisena, joka ei ole aivan varma haluaako hän armeijaan vai ei.⁴²⁵ Samaa ei ole luettavissa von Bonsdorffin aikalaiskirjoituksissa.⁴²⁶ Ehkä hänen myöhempään mielikuvaansa on vaikuttanut se, että heti 1970-luvun alussa Schüller siirtyi taistolaisten leiriin ja kehotti nuorisoa menemään armeijaan, jotta he oppisivat käyttämään aseita vallankumousta silmälläpitäen.⁴²⁷

Yllytysjuttua seurattiin melko tiiviisti. Useat lehdet kirjoittivat jo 15.4.1969 yllytyskirjelmästä⁴²⁸. Muun muassa *Päivän Sanomat* ja *Helsingin*

---

⁴²⁰ KU 25.4.1967 *Miten voi hankkia itselleen epämukavuuksia*. nim. Juorkunan Jussi (Kerttu Kauniskangas).

⁴²¹ *Ajankohta* 6/1967. *Erik Schüller, 23, opiskelija, pasifisti*. Mäkelä, Klaus.

⁴²² *Nya Pressen* 27.5.1967.: *Ni är visst en fegling*. von Bonsdorff, Johan.

⁴²³ *Nya Pressen* 13.7.1967. *Han kämpar vidare för sin övertygelse*. von Bonsdorff, Johan.

⁴²⁴ von Bonsdorff, Johan: *Kun Vanha vallattiin*. Tammi, Helsinki 1986. s. 100.

⁴²⁵ *Ibid*, 101.

⁴²⁶ NP 27.5 ja 13.7.1967.

⁴²⁷ Hallman, 98 – 99.

⁴²⁸ HS 15.4.1969. *Yllytyskirjelmä asevelvollisuudesta kieltäytymiseen.*, KU 15.4.1969. 122 yllyttäjää yhtyy Schüllerisiin. PS 15.4.1969. 122 henkilöä ilmoittaa yllyttäneensä aseistakieltäytyjiä julkisesti. SSd 15.4.1969. 122 julkisuuden henkilöä Schüllerin rikostoveriksi.

Sanomat julkaisivat yllytystekstin sellaisenaan, ja *Päivän Sanomat* jopa koko Schüllerin puheen.⁴²⁹

Yllyttäjien oikeudenkäynneistä juttuja piisasi.⁴³⁰ Suuri osa jutuista oli raportointia oikeudenkäynneistä, kommentteja oli vähemmän. Asiaa seurattiin ulkomaillakin, mm. Englannissa ja Italiassa.⁴³¹ Ruotsissa asiaa seurasi ainakin *Dagens Nyheter*, jonka kirjoitukset olivat melko selkeästi yllyttäjien ja aseistakieltäytyjien puolella. *Dagens Nyheter* myös käytti viittausta ”*natsien sotalakiin*” puhuessaan yllytyspykälästä.⁴³²

Aseistakieltäytyjistä puhuttiin myös televisiossa, ja ohjelma nostatti kovan keskustelun myös lehdistössä. Kysessä oli toimittaja Reino Paasilinnan ohjelma *Kotimaani ompelee Suomi*, jossa puhuttiin aseistakieltäytyjistä positiiviseen ja armeijasta kielteiseen sävyyn, mutta kuitenkin siten, että molemmat puolet pääsivät tasapuolisesti ääneen. Paasilinna halusi kuitenkin provosoida, ja mm. väitti, että Reserviupseeriliiton ampumakilpailut rikkovat rauhansopimuksen pykälää, jossa kielletään sotilaallinen koulutus muilta kuin armeijalta. Myös useat aseistakieltäytyjät pääsivät ääneen.⁴³³ Heti seuraavana päivänä Reserviupseeriliitto kiisti Paasilinnan tulkinnan rauhansopimuksen rikkomisesta Iltä-Sanomissa.⁴³⁴ Ohjelmaa piti hyvänä *Nya Pressen*, jonka jutussa Paasilinna kertoi ”*halunneensa osoittaa, että aseistakieltäytyjät eivät ole idiootteja*”.⁴³⁵ Helsingin Sanomien tv-sivulla Jaakko S. Tola suhtautui ohjelmaan tyypillisen alentuvasti kutsuen aseistakieltäytyjiä ”*akateemisiksi liehuparroiksi*”.⁴³⁶ Aamulehti taasen oli hankkinut lausunnon puolustusvoimain komentaja K.O. Leinoselta, joka ei pitänyt ohjelmaa tasapuolisena, mutta

⁴²⁹ HS 15.4.1969. *Yllytyskirjelmä asevelvollisuudesta kieltäytymiseen*. PS 15.4.1969. 122 henkilöä ilmoittaa yllyttäneensä aseistakieltäytyjiä julkisesti.

⁴³⁰ Aseistakieltäytyjäliiton (aiemmin Sadankomitean) lehtileikearkistossa on ajalla 1.7. – 31.12.1969 440 leikettä, joista valtaosa koskee yllyttäjiä, loput muuten ajankohtaista aseistakieltäytymiskeskustelua. KansA 1F aseistakieltäytyjäliitto HK leikkeet 60 1965-69.

⁴³¹ The Guardian 26.8.1969. *Finnish army objectors fight*. Moisander, David. Panorama 2.10.1969. *In Galera si, sotto le armi mai*.

⁴³² Dagens Nyheter 12.8.1969: ”*Nazikrigslag*” bakom finsk domstolsfars. DN 3.9.69: *Uppviglingsprocessen: Fängelsem förvandlades till 300 mark böter*. DN 31.12.69: *Vapenfri värnplikt i Finland*.

⁴³³ Reino Paasilinnan ohjelma *Kotimaani ompelee Suomi*. Esitetty TV1 24.8.1969.

⁴³⁴ IS 25.8.1969 *Reserviupseeriliitto torjuu Paasilinnan väitteet: Emme riko rauhansopimusta*.

⁴³⁵ NP 25.8.1969 *Paasilinna i tv väckte åter ilska. Program on pacifism*.

⁴³⁶ HS 26.8.1969 *Televisiosta nähtyä*. Tola, Jaakko S.

muuten oli varovainen sanoissaan.⁴³⁷ Uusi Suomi hyökkäsi ohjelmaa ja Yleisradiota vastaan täyslaidallisella. Aluksi oli tv-sivuilla juttu otsikolla *Paasilinna jälleen asialla*. Siinä todettiin ohjelmasta seuraavaa:

*“Yksipuoliset rinnastukset, hajanaiset haastattelut, erilliset filmipätkät jne. tekivät ohjelmasta sellaisen maanpuolustuksen vastaisen sekasotkun, että lähipäivinä ohjelmaa tultaneen arvostelemaan useilta tahoilta varsin kirpeästi.”*⁴³⁸

Mutta vielä rajummin iskettiin seuraavana päivänä pääkirjoituksessa *Televisio vastaamaan*:

“Mutta täysin käsittämätöntä on, että yhden valtion laitoksen sallitaan tällä tavoin pilkata toista valtion laitosta, joka kaiken lisäksi on asetettu turvaamaan koko valtion olemassaoloa... Mutta selvää on, ettei nuori toimittaja jolta kaiken lisäksi puuttuvat teoreettiset tiedot yhteiskunnasta ja sen lainalaisuuksista, voi yksinään vastata ohjelmasta... Rankaisematta ei käsittäksemme tällaisia yhteiskunnanvastaisia ohjelmanumeroita voi televisiossa esittää.”

Millainen rangaistus olisi ja kelle se pitäisi langettaa, ei Uusi Suomi kuitenkaan kertonut.⁴³⁹

Uusi Suomi kunnostautui muutenkin yllytysjuttua käsittelevässä kommentoinnissaan. Se jopa syytti yllyttäjiä natseiksi eräässä pääkirjoituksessaan. Yllytysjutun sanottiin olevan vain *“törkeää vallattomuutta”* ja oikeudessa syytettyjä kutsuttiin *“uusnatseiksi, demokratian ja enemmistön vihollisiksi”*.⁴⁴⁰ Hufvudstadsbladet ja Helsingin Sanomat olivat omissa pääkirjoituksissaan maltillisempia, Hbl suhtautui jopa myönteisesti

---

⁴³⁷ AL 26.8.1969 *K.O. Leinonen Paasilinnan maanpuolustusohjelmasta: Ei ainakaan asiallinen.*

⁴³⁸ US 25.8.1969 *Paasilinna jälleen asialla.*

⁴³⁹ US 25.8.1969 *Televisio vastaamaan.* Pääkirjoitus.

⁴⁴⁰ US 5.8.1969 *Suomen “uusnatsit”.* Pääkirjoitus.

aseistakieltäytyjiin.⁴⁴¹ Helsingin Sanomat taas haukkui lainsäädäntöä vanhanaikaiseksi ja vaati aseistakieltäytymistä säätelevien lakien selkiyttämistä, vaikka asia kosketti vain hyvin pientä vähemmistöä.⁴⁴²

Mutta herätti yllytysjuttu myös hilpeyttä. Useat pakinoitsijat kirjoittivat aiheesta. Esiin voidaan nostaa Bisquitin eli Seppo Ahdin pakina *Matkamiehen näky* Ilta-Sanomista ja Origon eli Jouni Lompolon pakina *Yltymään päin* Helsingin Sanomista. Origo siirtyi tilanteeseen, jossa syytettyjä on 178.944 ja oikeus istunut 17 vuotta 3 kuukautta:

“Mitä enemmän syytteitä on, sitä enemmän voimme jakaa oikeutta. Mitä enemmän jaamme oikeutta, sitä vähemmän vääryyttä jää jäljelle. Maa on lailla rakennettava. Tuokaa seuraava syytetty sisään.”⁴⁴³

Bisquit taas kuvaili maata, jossa valtavan pitkä ihmisjono vie suureen rakennukseen. Ovella oli oikeudenpalvelija, joka heitti yhden ihmisen kerrallaan sisään:

”Oikeudenpalvelija oli juuri nakannut uuden syytetyn huoneeseen. Tuomari kohotti katseensa ja loi silmänsä syytettyyn.

- Kieltäytyjiä vai?

- En. Mitäs minä. Minä yllytin.

- Kiellättekö siis kieltäytyneenne?

- Kyllä. Pakkohan se on myöntää.

- Kiellättekö myös yllyttäneenne?

- Tavallaan. Yllytin kieltäytymään.⁴⁴⁴

---

⁴⁴¹ Hbl 18.9.1969 *Vapentjänsten*. Pääkirjoitus.

⁴⁴² HS 9.8.1969 *Kompastuminen pykälään*. 2. pääkirjoitus.

⁴⁴³ HS 20.8.1969 *Yltymään päin*. Origo (Jouni Lompolo).

⁴⁴⁴ IS 28.7.1969: *Matkamiehen näky*. Bisquit (Seppo Ahti).

7.7.11. Loppunäytös

Lopulta parista tuhannesta allekirjoittajasta noin kolmisensataa joutui oikeuden eteen. Heistä yli sata sai sakkoja ja kahdeksan henkilöä sai vankeusrangaistuksen.

Suurin osa tuomioista kumottiin ylemmissä oikeusasteissa tai lopulta presidentin armahduksella. Erik Schüller ja Johannes Pakaslahti olivat ensimmäiset sakkorangaistuksista armahdetut suomalaiset. Heidät armahdettiin tammikuussa 1971⁴⁴⁵, vaikka Korkein Oikeus ja oikeusministeri Erkki Tuominen sitä vastustivatkin.⁴⁴⁶ Jupakka siis jatkui kokonaisuudessaan yli kolme vuotta.⁴⁴⁷

Schüllerin ongelmat viranomaisten kanssa jatkuivat vielä 1970. Tällöin hänet vietiin pakolla Dragfjärdin varuskuntaan. Schüller kieltäytyi kantamasta asepukeua, joten sotaoikeus määräsi hänet arestirangaistukseen. Lopulta Schüller kuitenkin pääsi uudelleen tutkintalautakunnan kuultavaksi. Tällä kertaa hänen vakaumuksensa todettiin todelliseksi, ja niin vuonna 1966 alkanut farssi sai päätöksensä, kun Schüller määrättiin Kajaaniin suorittamaan siviilipalvelustaan.⁴⁴⁸

Yllytysjutun merkitys oli kahtalainen: se todisti joukkovoiman tehon myös valtion väkivaltakoneistoa vastaan ja nosti esiin selkeän laintulkinnallisen jaon alioikeuksien ja ylempien asteiden välillä. Raastuvanoikeus jakoi tuomioita ikään kuin varmuuden vuoksi kovimman mukaan pyrkien samalla ylläpitämään arvovaltaansa, joka oli ainakin tietyissä piireissä hävinnyt lähes kokonaan.

---

⁴⁴⁵ Hallman, s. 89.

⁴⁴⁶ Metsämäki – Nisula, 203.

⁴⁴⁷ Hallman, s. 88.

⁴⁴⁸ Hallman, s. 88.

8. Uuden lain pihtisynnytyks

Viimeisessä tutkimusluvussa esittelen vielä uuden siviilipalveluslain pitkän odotusajan ja vihdoon pihtisynnytyksen vuonna 1969. Luvussa osoitan, miten alamaisideologia ei ollut vain virkamiesten asenne, vaan ulottui aina lainsäätäjiin saakka. Toisaalta eduskunnassa kuultiin myös perusoikeusideologiaa puolustavia kantoja.

8.1. Hidas valmistelutyö

Puolustusministeriö asetti maaliskuussa 1964 toimikunnan tarkastelemaan miten lakia aseettomasta palvelusta voitaisiin kehittää. Kehitys on tässä tapauksessa katsottava keinoiksi säilyttää valtion arvovalta ja muuttaa lakia täysin viranomaisten lähtökohdista. Toimikunta otti nimekseen *Aseettoman palveluksen tarkastustoimikunta*. Sen puheenjohtajaksi tuli lainsäädäntöneuvos Pekka Kurvinen⁴⁴⁹, myöhemmin kovin kiistelty mies.⁴⁵⁰

8.1.1. Ensimmäinen osamietintö

Ensimmäisessä osamietinnössään toimikunta vain tyytyi esittämään asetusmuutoksia, jotta akuuteimmat epäkohdat korjattaisiin.⁴⁵¹ Käsiteltäviä kysymyksiä oli kolme: Aseettomien palvelukseen kutsumisen siirtäminen sotilasviranomaisilta siviilihallinnolle ja päivärahan poistaminen pakkotyöhön määrättyiltä aseettomilta ja saapumatta jääneiden aseettomien etsinnän

---

⁴⁴⁹ Komiteamietintö 1964 B:62, s. 1.

⁴⁵⁰ Pekka Kurvista väitettiin entiseksi SS-upseeriksi. Schüller, s. 24. Upseeri hän ei sotilasarvoltaan ollut, vaan ainoastaan sotamies. Hän oli kuitenkin ollut SS-miehenä suomalaisessa vapaaehtoispataljoonassa Saksan itärintamalla vuosina 1941 – 43. Jokipii, Mauno: *Panttipataljoona*. 4. korjattu painos. Veljesapu ry., Helsinki 2000. Miehistöluettelot, s. 854. Kurvinen löytyy sieltä ristimänimellään Kunto Pietari. Pekka oli kuitenkin yleisessä käytössä, ja sillä hän allekirjoitti nimensä. Kurvinen nimitettiin vuonna 1965 eduskunnan oikeusasiamiehen varamieheksi. Suomen Valtiokalenteri 1967.

⁴⁵¹ Kom. miet. 1964 B:62, s. 2.

tehostaminen.⁴⁵² Toimikunta kuuli ainoastaan viranomaisia, lähinnä sotilaita ja poliiseja. Lisäksi voidaan katsoa, että se otti toimeksiantonsa sisällön suoraan puolustusministeri Leinoselta, kuten mietinnön johdannossa paljastetaan.⁴⁵³

Uuden asetuksen mukaan siviilihallinnon laitos, tai erityistyölaitos täyskieltäytyjien tapauksessa, lähettäisi kutsukirjeet aseettomille. Tällä pyrittiin siihen, että palvelukseenastumismääräystä toteltaisiin paremmin, kun kyseessä olisi siviiliviranomaisen määräys.⁴⁵⁴ Asetusta esitettiin muutettavaksi myös siten, että sotilaspassin antamisesta luovutaan ja sen sijaan palveluksensa suorittaneille annetaan palveluslaitoksen johtajan allekirjoittama todistus. Myös tällä pyrittiin vähentämään palveluksen välttämistä. Nämä muutokset eivät vaikuttaneet Jehovan todistajien asenteeseen lainkaan, vaan kuten aiemmin mainittiin, ylivoimaisen suuri osa heistä jätti noudattamatta myös siviiliviranomaisen antamaa palvelukseenastumismääräystä.⁴⁵⁵

Toinen asetus, jonka komitea valmisteli, liittyi asevelvollisten päivärahoihin. Asetusta esitettiin muutettavaksi siten, että niskuroiville tai rangaistukseen määrätyille asevelvollisille ei enää maksettaisi päivärahaa. Komitea ei pitänyt tyydyttävänä asian tilaa, jossa työstä kieltäytyvälle aseettomalle maksetaan päivärahaa, kuten tuolloin vielä tapahtui.⁴⁵⁶ Muuta perustelua esitykselle ei annettu, joten kyseessä oli selkeästi vain lisärangaistus täyskieltäytyjille. Näiden lisäksi komitean mietinnössä esitettiin keinoja Jehovan todistajien Karvian laitoksen toimittamisen tehostamiseksi. Aseetonta palvelusta koskevaan asetukseen esitettiin uutta pykälää, joka velvoittaa työlaitoksen päällikön pyytämään välittömästi virka-apua paikalliselta poliisilta, jos aseeton ei saavu määrätynä laitokseen. Samoin veloitettiin poliisia julkaisemaan etsintäkuulutus viivyttämättä.⁴⁵⁷ Vielä annettiin ehdotus ”*aseettomien erityistyölaitokseen toimittamisen tehostamista koskevaksi yleiskirjeeksi.*” Kirjeessä mm. kehoitettiin poliisia tarkkailemaan Jehovan

---

⁴⁵² Ibid.

⁴⁵³ Ibid.

⁴⁵⁴ Ibid.

⁴⁵⁵ Ibid, 3.

⁴⁵⁶ Ibid, 6.

⁴⁵⁷ Ibid, 7.

todistajien kokouksia ja niissä käyviä henkilöitä.⁴⁵⁸ Kirjeen, ja siis myös komitean mietinnön liitteenä oli poliisisanomissa julkaistujen etsintäkuulutusten lista, jossa oli täydelliset henkilö- ja osoitetiedot 21:stä Jehovan todistajasta.⁴⁵⁹ Nuo tiedot ovat edelleenkin kaikkien luettavissa, 45 vuotta ”rikosten” jälkeen. Toimikunnan ehdottamat asetusmuutokset toteutettiin sellaisinaan syksyllä 1964.⁴⁶⁰

8.1.2. Toinen osamietintö

Toinen osamietintö viivästyi, sillä toimikuntaa asetettaessa haluttiin aseetonta palvelua koskeva lakiehdotus liittää pakkotyölainsäädännön uudistamiseen. Puolustusministeriössä kuitenkin katsottiin, että tulevan lakiehdotuksen mukaan täyskieltäytyjien rankaisemisessa ei kyseessä olisi enää huolto-oikeuden mukainen pakkotyö, vaan tuomioistuimen määräämä seuraamus. Tämän vuoksi asiaa ei tarvitsisi enää liittää pakkotyölain uudistamiseen⁴⁶¹. Saatuaan puolustusministeriöstä ohjeen vappuna 1965,⁴⁶² toimikunta jatkoi työskentelyään ja vajaata vuotta myöhemmin antoi ehdotuksensa hallituksen esitykseksi uudeksi *laiksi aseettomasta palveluksesta ja siviilipalveluksesta*.⁴⁶³ Tällä kertaa toimikunta kuuli myös kahta Jehovan todistajien edustajaa tutkijatoimikunnan ja puolustusministeriön virkamiesten lisäksi. Toimikunta myös vieraili Karvian laitoksessa 25.10.1965 ja keskusteli johtaja Salokankaan sekä ”*laitoksessa säilytettävien*” kanssa.⁴⁶⁴

Perusteluina lainmuutokseen käytettiin juuri Karvian leirillä ilmenneitä vakavia vaikeuksia. Laitokseen määrätyt eivät saapuneet paikalle ja kaikesta työstä kieltäydyttiin, jopa omaa mukavuutta edistävästä tehtävästä. Rangaistukset ja pakkotyömääräykset olivat osoittautuneet tehottomiksi.⁴⁶⁵

---

⁴⁵⁸ Ibid, 11.

⁴⁵⁹ Ibid, 12 – 13.

⁴⁶⁰ As. kok. 497/1964 ja 548/1964.

⁴⁶¹ Komiteamietintö 1966 B:13, s. 3.

⁴⁶² Ibid.

⁴⁶³ Komiteamietintö 1966 B:13, s. 8.

⁴⁶⁴ Komiteamietintö 1966 B:13, s. 4.

⁴⁶⁵ Komiteamietintö 1966 B:13, s. 8.

Toimikunta vetosi samoihin syihin kuin Kuhlefeltin komitea: 1.) Työnteosta kieltäytyminen ja ajoittaiset järjestyshäiriöt heikensivät valtion arvovaltaa.⁴⁶⁶ Joukkokarkaamisia eikä muitakaan merkittäviä häiriöitä ollut kuitenkaan tapahtunut sitten vuoden 1962.⁴⁶⁷ 2.) Ei ollut tyydyttävää, että pakkotyöhön määrättävien palvelusaika kaksinkertaistuu ja että he viettävät yli kaksi vuotta laitoksessa tekemättä mitään. 3.) Laitoksesta aiheutuvat kustannukset ovat nousseet, kun aseettomien tehtäviksi aiotut työt on pitänyt teettää palkatulla työvoimalla.⁴⁶⁸ Toimikunta totesi aivan oikein, ettei voimassa oleva laki vastannut tarkoitustaan. Mietinnön mukaan näin oli tosin vain täyskieltäytyjien kohdalla⁴⁶⁹, mutta muilla saattoi olla asiasta toinen käsitys.

Suurimmat muutokset toimikunnan tekemän lakiesityksen mukaan tulisivat juuri Jehovan todistajien asemaan. Työlaitokseen määräämisestä luovuttaisiin ja sen sijaan kaikesta palvelusta kieltäytyvät tuomittaisiin pakkotyöhön yleisessä tuomioistuimessa.⁴⁷⁰ Ehdotuksen mukaan tuo aika olisi jäljellä oleva palvelusaika lisättyä kolmella kuukaudella, eli 15 kuukautta.⁴⁷¹ Tämä olisi sopusoinnussa hallintoviranomaisten ja tuomioistuinten toimivaltajaon kanssa. Se miksi täyskieltäytyjiä tuomittaisi vankeuteen, perustui siihen, että ”*tällaisen niskoittelijan yhteiskunnanvastaista menettelyä ei kuitenkaan voida täysin rinnastaa rikolliseen tekoon varsinaisessa mielessä*” ja siksi vankeus ei sopisi ”*niskoittelun vastustamiskeinoksi.*”⁴⁷² Pakkotyö tapahtuisi vastaisuudessakin sosiaaliministeriön alaisessa erityisessä työlaitoksessa.⁴⁷³

Vaikka Karvian laitoksen toiminta ”nykymuodossaan” haluttiin lakkauttaa nopeasti, ehdotti toimikunta kuitenkin, että laitosta voitaisiin ainakin väliaikaisesti käyttää täyskieltäytyjien pakkotyöleirinä.⁴⁷⁴

---

⁴⁶⁶ Ibid.

⁴⁶⁷ Lång, 182.

⁴⁶⁸ Komiteamietintö 1966 B:13, s. 8.

⁴⁶⁹ Ibid.

⁴⁷⁰ Komiteamietintö 1966 B:13, s. 10.

⁴⁷¹ Komiteamietintö 1966 B:13, s. 23.

⁴⁷² Komiteamietintö 1966 B:13, s. 10.

⁴⁷³ Komiteamietintö 1966 B:13, s. 14.

⁴⁷⁴ Komiteamietintö 1966 B:13, s. 16.

Aseettoman palvelun perusteisiin ei ehdotettu muutoksia, mutta sinänsä tärkeä muutos oli siviilipalvelus-termin käyttöönotto. Se viestitti palveluksen siviililuonnetta paremmin kuin aseeton palvelus.

Hakeminen aseettomaan tai siviilipalvelukseen tapahtuisi edelleen samojen periaatteiden ja käytäntöjen mukaan kuin aiemminkin. Samaten palvelusajat olisivat entiset, lukuun ottamatta työlaitospalvelun poistumista.⁴⁷⁵ Heikennyksenä vanhaan lakiin verrattuna voidaan pitää sitä, että laissa puhuttiin ainoastaan rauhan ajasta.⁴⁷⁶ Sota-ajan tilanteesta ei ollut mitään mainintaa. Uudessa ehdotuksessa myös asetettiin aseeton palvelus armeijassa ensisijaiseksi palvelusmuodoksi. Siviilipalvelukseen voisi päästä ainoastaan esittämällä järkeviä ja hyväksyttäviä syitä aseettomaan palvelukseen määräämistä vastaan.⁴⁷⁷ Siviilipalvelukseen määrätty palvelisi valtion siviilihallinnon tehtävissä taikka sairaalassa. Esityksen mukaan ”*tätä ... pidemmälle valtiovallan ei pitäisi mennä asevelvollisten omantunnonsyiden huomioon ottamisessa.*”⁴⁷⁸ Miksi ei pitänyt, sitä ei esityksessä kerrottu.

Uutena rangaistuksena, vaikka sitä ei niin kutsuttukaan, on pidettävä esitystä sotilasavustuslain muutoksesta. Sen mukaan yli 14 vuorokautta pidemmäksi ajaksi pakkotyöhön määrätyn tai samaa aikaa niskoittelevan asevelvollisen omaiselle ei tulisi maksaa sotilasavustusta. Esitystä perusteltiin ensimmäisen osamietinnön pohjalta tehdyn päiväraha-asetuksen muutoksella ja että näin säädökset olisivat samansisältöiset.⁴⁷⁹ Toimikunta piti siis tärkeänä laajentaa täyskieltäytymisestä annettavia rangaistuksia koskemaan myös kieltäytyjän omaisia.

Kokonaisuudessaan voidaan sanoa, että uusi lakiehdotus ei juuri poikennut vanhasta. Sen merkittävin muutosehdotus oli juuri Karvian leirin mielivaltaisten rangaistusten ja siitä seuranneen ylipalvelun loppuminen. Muuten politiikka pysyi yhä kovana, eikä siviilipalvelukseen pääsemistä ollut missään nimessä tarkoitus helpottaa. Sama valtion arvovaltaa ja hegemoniaa

---

⁴⁷⁵ Komiteamietintö 1966 B:13, s. 10.

⁴⁷⁶ Komiteamietintö 1966 B:13, s. 19.

⁴⁷⁷ Komiteamietintö 1966 B:13, s. 9.

⁴⁷⁸ Komiteamietintö 1966 B:13, s. 10.

⁴⁷⁹ Komiteamietintö 1966 B:13, s. 18.

korostava ajattelu, joka oli ollut myös edellisten lakien taustalla, oli mukana tässäkin ehdotuksessa.

8.2. Eduskuntakäsittely

Pitkän lausuntokierroksen jälkeen hallitus vihdoinkin antoi 7.11.1967 Eduskunnalle esityksen *Laiksi aseettomasta palveluksesta ja siviilipalveluksesta*.⁴⁸⁰ Esitys oli käytännössä sama kuin Kurvisen komitean mietintö. Vain muutamia merkityksellisiä sanamuotoja oli selvennetty. Hallituksen esitys lähetettiin saman tien puolustusvaliokuntaan. Samaan aikaan edustaja Anders Backlund (Skdl.) esitti oman lakialoitteensa⁴⁸¹, joka myös lähetettiin valiokuntaan. Backlund oli jo edellisillä valtiopäivillä tehnyt toivomusaloitteen uuden aseistakieltäytymistä koskevan lain aikaan saamiseksi. Siinä Backlund ja kolme muuta Skdl:n kansanedustajaa vaativat vakaumuksen perusteella rankaisemisen ja mielivallan lopettamista Karvian laitoksessa.⁴⁸²

Backlundin lakialoite sisälsi muutoksia lähinnä palvelusaikoihin ja tutkintalautakunnan koostumukseen. Lautakunnan tuli Backlundin ehdotuksen mukaan olla kuusijäseninen ja palvelusaikojen aseettomilla 10 kuukautta ja siviilipalvelusmiehillä 11 kuukautta.⁴⁸³

8.2.1. Puolustusvaliokunnan mietintö

Puolustusvaliokunta käsitteli asiaa yli vuoden ennen kuin antoi lausuntonsa 17.12.1968. Valiokunta oli kuullut asiantuntijoina Jehovan todistajista toimistopäällikkö Harold von Mouritzia ja toiminnanjohtaja Erkki Kankaanpäättä, Kalevi Suomelaa Sadankomiteasta, Douglas Sivéniä Sodanvastustajat Suomessa ry:stä, Felix Iverseniä Suomen Rauhanliitosta ja Alkoholipoliittisen tutkimuslaitoksen johtajaa Kettil Bruunia. Valiokunta oli

---

⁴⁸⁰ 1967 VP., AK III, HE 136/1967.

⁴⁸¹ 1967 VP. Liite XII,5 Lak. al. N:o 165. s. 1753. Toinen allekirjoittaja Pauli Räsänen (Skdl.)

⁴⁸² 1966 VP. Liite XII,9 Toiv.al N:o 1307. s. 2579. Muut allekirjoittajat Osmo Kock, Anna-Liisa Tiekso ja Veikko Saarto (kaikki Skdl.)

⁴⁸³ 1967 VP. Liite XII,5 Lak. al. N:o 165. s. 1753.

myös käynyt tutustumassa Karvian erityistyölaitokseen⁴⁸⁴ ja hankkinut tietoja muissa maissa noudatetuista käytännöistä Jehovan todistajien asevelvollisuuden suhteen.⁴⁸⁵

Valiokunta muutti hallituksen esitystä siten, että aseellisesta palvelusta vapauttamisperusteen sanamuoto ”*siveellinen vakaumus*” muutettiin muotoon ”*eettinen vakaumus*”. Ruotsiksi ongelmaa ei ollut, sillä jo vuoden 1959 laissa oli käytetty sanaa ”*etisk*”. Valiokunta kuitenkin tähdensi, että sanamuodon muutos ei tarkoittanut vakaumuksen määrittelyn laajentamista poliittisen tai yhteiskunnallisen vakaumuksen suuntaan. Palvelusaikoja lyhennettiin, ei tosin yhtä paljon kuin Backlundin esityksessä oli toivottu. Ajoiksi tulivat nyt aseettomille 11 kuukautta ja siviilipalvelusmiehille 12 kuukautta. Alkuperäinen esityshän lähti ajoista 12 kuukautta aseettomille ja 14 kuukautta siviilipalvelusta suorittaville.⁴⁸⁶ Palveluspaikkoihin lisättiin kuntainliiton huoltokodit ja pappi sekä sosiaaliministeriön edustaja poistettiin tutkijalautakunnasta. Rikkomuksista annettavia rangaistuksia lievennettiin ja kokonaan kieltäytyville siviilipalvelusmiehille esitettiin rangaistukseksi vankeutta jäljellä oleva palvelusaika lisättynä enintään kolmella kuukaudella.⁴⁸⁷

Valiokunta oli yksimielinen siitä, että Karvian laitos tuli lakkauttaa ensi tilassa ja sitä korvaava palvelumuoto tuli löytää. Vankilaan tuomitseminen oli ongelmallista, sillä yhden uskonnon kriminalisoimista ei voida hyväksyä, ”*sillä siihen saatetaan liittää uskonnonvapautta loukkaavia piirteitä.*”⁴⁸⁸ Valiokunta ei kuitenkaan voinut yhtyä vapauttamisvaatimukseen, sillä se tulkitsi hallitusmuodon yhdenvertaisuuspykälän⁴⁸⁹ uskonnon- ja omantunnon vapauden edelle.⁴⁹⁰ Sama tulkintakiista toistui vuonna 1985, kun eduskunnassa keskusteltiin Jehovan todistajat vapauttavasta laista. Sillä kertaa vapautuskanta voitti, joskin suurin varauksin.⁴⁹¹

---

⁴⁸⁴ Karvian laitoksen arkistosta ei löydy tästäkään vierailusta mitään merkintää.

⁴⁸⁵ 1968 VP. PK III. PuolV miet. n:o 5., s.1324.

⁴⁸⁶ Komiteamietintö 1966 B:13, s. 19.

⁴⁸⁷ 1968 VP. PK III. PuolV miet. n:o 5., s.1324.

⁴⁸⁸ Ibid.

⁴⁸⁹ As. kok. 11/1919, HM 9 §.

⁴⁹⁰ 1968 VP. PK III. PuolV miet. n:o 5., s.1325.

⁴⁹¹ Scheinin 1988a, 147 – 151.

Puolustusvaliokunnan mietintöön jätettiin kaksi vastalauseetta. Ensimmäisessä seitsemän valiokunnan jäsentä⁴⁹² vaati papin pitämistä tutkijalautakunnassa. Toisessa vastalauseessa viisi edustajaa⁴⁹³ vaati, että siviilipalveluksen palvelusaika ei saa ylittää upseeriksi koulutettavan palvelusaikaa (11 kk) ja aseettomana armeijassa palvelevien palvelusaika tulee olla 300 päivää, eli 10 kuukautta. Lisäksi täyskieltäytymisestä annettava rangaistus ei saisi ylittää jäljellä olevaa palvelusaikaa.⁴⁹⁴ Näine hyvineen mietintö lähetettiin Suureen valiokuntaan.

Suuri valiokunta yhtyi puolustusvaliokunnan kantaan lausunnossaan 19.12.1968 ja esitti Hallituksen esityksen hylkäämistä ja Puolustusvaliokunnan kannan ottamista täysistuntokäsittelyn pohjaksi.⁴⁹⁵

8.2.2. Käsittely täysistunnoissa

Lain ensimmäinen käsittely täysistunnossa tapahtui vielä samana päivänä. Keskustelua käytiin kiivaasti. Puolustusvaliokunnan puheenjohtaja Tuure Salo (LibKP.) esitteli lakiesityksen ja valiokunnan tekemät muutokset siihen. Hän piti lakia välttämättömänä, jotta Jehovan todistajien asema saataisiin selkiytettyä. Tuure Salo myös vetosi Hallitusmuodon yhdenvertaisuuspykälään kiistäessään mahdollisuuden täyskieltäytyjien vapauttamiseen. Hänestä laki voitiin kuitenkin säätää väliaikaisena. Valiokunnan varapuheenjohtaja Kuuno Honkonen (Skdl.) yhtyi edustaja Salon puheisiin ilman omaa panosta keskusteluun.⁴⁹⁶

Toista kantaa puolustusvaliokunnassa edustaneen Pauli Burmanin (sd.) oikeustajua loukkasi se, että uskonnollinen vakaumus ja siihen perustuvat syyt kieltäytymiseen kriminalisoidaan.⁴⁹⁷ Tpsl:n kansanedustaja Leivo-Larsson kiinnitti pitkässä puheenvuorossaan huomiota Jehovan todistajien asemaan ja

---

⁴⁹² Edustajat Hara (kok.), Asunta (kok.), Sileäkangas (kesk.), Jämsén (kesk.), M. Mattila (kesk.), H. Linna (kesk.) ja Procopé (r.).

⁴⁹³ Edustajat A. Salo (sd.), Burman (sd.), Halme (sd.), Knuutila (sd.), Breilin (sd.).

⁴⁹⁴ 1968 VP. PK III. PuolV miet. n:o 5., s. 1326.

⁴⁹⁵ 1968 VP. PK III. SuurV miet n:o 176, s. 1691.

⁴⁹⁶ 1968 VP. PK III, s. 2474.

⁴⁹⁷ 1968 VP. PK III, s. 2475 – 76.

toivoi heidän vapauttamistaan palvelusta Ruotsin tapaan. Hän myös vastusti lakiesitystä pitäen sitä kurjana ja toivoi lain jäävän vain väliaikaiseksi.⁴⁹⁸

Puolustusministeri Sulo Suorttanen (kesk.) puolusti hallituksen esitystä ja ilmoitti Karvian työlaitoksen sulkemisen suureksi ansioksi. Hän oli myös sitä mieltä, että uusi laki estää ns. tarkoituksenmukaisuuspasifistien suorittaman lain kierron.⁴⁹⁹

Edustaja Procopé (r.) haukkui hallituksen esityksen kurjaksi. Hän kutsui sitä nimellä "*Lex Karvia*" tai "*Lex anti-Karvia*". Laista puuttuivat Procopén mielestä ne tavoitteet, mitkä sille oli asetettu.⁵⁰⁰ Samaa mieltä oli myöskin edustaja Burman, jonka mukaan oli hyvä että "*Karvian keskitysleiristä*" päästään, mutta kokonaisuutena esitys oli susi ja hallituksen tuli vetää se takaisin⁵⁰¹. Myös pasifismin olemus oli esityksessä ja ministeri Suorttanen vastauksessa ymmärretty täysin väärin.⁵⁰²

Edustaja Erkki Hara (kok.), puolustusvaliokunnan jäseniä hänkin, oli esityksen kannalla, mutta vaati papin sisällyttämistä tutkijalautakuntaan.⁵⁰³ Reino Breilin (sd.) korosti Karvian leirin lopettamisen tärkeyttä yli muiden seikkojen.⁵⁰⁴ Suurin osa puheenvuoron käyttäneistä edustajista korosti ehdotuksen hyviä puolia, vaikka pitivät sitä epätäydellisenä. Puolustusvaliokunnan tekemiä muutoksia pidettiin yleisesti hyvinä.

Toinen käsittely pidettiin samana päivänä ilman yleiskeskustelua.⁵⁰⁵ Äänestyksiä oli neljä: ensimmäisessä äänestettiin palvelusajasta valiokunnan toisen vastalauseen ja mietinnön välillä. Toisessa äänestyksessä äänestettiin otetaanko pappi mukaan hallituksen esityksen mukaisesti. Kolmannen kerran äänestettiin täyskieltäytyjien rangaistuksen pituudesta toisen vastalauseen

---

⁴⁹⁸ 1968 VP. PK III, s. 2468.

⁴⁹⁹ 1968 VP. PK III, s. 2470.

⁵⁰⁰ 1968 VP. PK III, s. 2473.

⁵⁰¹ 1968 VP. PK III, s. 2475.

⁵⁰² 1968 VP. PK III, s. 2476.

⁵⁰³ 1968 VP. PK III, s. 2476.

⁵⁰⁴ 1968 VP. PK III, s. 2477.

⁵⁰⁵ 1968 VP. PK III, s. 2489.

mukaisesti. Kaikissa äänestyksissä puolustusvaliokunnan mietinnön kanta voitti.⁵⁰⁶

Lain kolmas käsittely oli heti joulun jälkeen 27.12.1968.⁵⁰⁷

Käsittelyssä käytettiin muutamia puheenvuoroja. SDP:n Arvo Salon mielestä kyseessä oli huono kompromissi. Ongelmana oli se, että laki mahdollisti kieltäytymisen vain rauhan aikana. Salo vaati tarkoituksenmukaisuuspasifismin hyväksymistä kieltäytymisperusteeksi: ”*Poliittinen vakaumus, esimerkiksi sosialistinen, voi olla syvä, syvästi eettinen vakaumus*”. Hänen mukaansa laki kannusti nuoria miehiä valehtelemaan omaavansa uskonnollisen vakaumuksen, jotta he varmistaisivat pääsytensä siviilipalvelukseen. Salo esitti lain säätämistä väliaikaisena.⁵⁰⁸ Oman lakiehdotuksensa tehnyt edustaja Backlund toivoi lain jäävän väliaikaiseksi. Hän kehui omaa aloitettaan, mutta piti tätäkin versiota pienenä askeleena eteenpäin.⁵⁰⁹ Aina äänekäs Veikko Vennamo katsoi olevan hyvä, että ”*Karvian keskitysleiri*” häviää. Hän oli myös huolissaan siitä, että vakaumuksessa pysymisestä tehdään nyt rikos. Toisaalta SMP:n kannattajille maanpuolustus oli kunnia-asia.⁵¹⁰

Eduskunta antoi vastauksensa hallitukselle 27.12.1968. Siinä Eduskunta velvoitti valtioneuvoston viipymättä lain voimaantulon jälkeen selvittämään lain vaikutuksia ja mahdollisia epäkohtia.⁵¹¹

Presidentin allekirjoitettua lain se astui voimaan 1.4.1969.

8.2.3. Lehdistön kommentit

Lehdistö seurasi aseistakieltäytymiskysymystä tarkasti. Vuonna 1967 nousivat esiin passinpoltojupakka sekä Schüllerin jutun ensi vaiheet. Seuraavana vuonna nousivat esiin Jehovan todistajien asema ruotsalaisten nostamana sekä

---

⁵⁰⁶ 1968 VP. PK III, s. 2489 – 92.

⁵⁰⁷ 1968 VP. PK III, s. 2706.

⁵⁰⁸ 1968 VP. PK III, s. 2708.

⁵⁰⁹ 1968 VP. PK III, s. 2707 – 08.

⁵¹⁰ 1968 VP. PK III, s. 2708.

⁵¹¹ 1968 VP. AK III, s. 774. Tämän toivomuksen perusteella nimitettiin jo seuraavana vuonna Aseistakieltäytymisen selvittämiskomitea. Kom. miet. 1970 B:24.

tarkoituksenmukaisuuspasifistien tapaukset. Mutta myös lainsäädännön vaiheita käsiteltiin lehdissä, usein muiden asiaan liittyvien tapausten yhteydessä.

Vuoden 1966 alussa Kansan Uutiset esitteli aseistakieltäytymis-problematiikkaa ja esitti toiveen lainmuutoksesta uudelle vasemmistoenemmistöiselle eduskunnalle.⁵¹² Asian käsittelyä jatkettiin maaliskuussa samoilla kehotuksilla: “*Kansanedustajille aloitteen aiheeksi, tiettävästi aloitetta ei ole vielä tehty.*”⁵¹³

Kun Kurvisen komitean mietintö oli julkaistu, hyökkäsi sitä vastaan muun muassa Ylioppilaslehden Ilkka Taipale. Hän piti esitystä taantumuksellisena ja vertaili tilannetta Ruotsin vastaavaan. Siellä Jehovan todistajat oli samana vuonna jo vapautettu palveluksesta kokonaan.⁵¹⁴ Samasta asiasta ja melko samoin argumentein iski komitean kimppuun myös Risto Repo Teinilehdessä.⁵¹⁵

Kiinnostavana avauksena voidaan pitää oikeustieteen lisensiaatti Antti Kivivuoren Varsinaissuomalaisen Osakunnan 60-vuotisjuhlassa pitämää puhetta. Siinä hän esittää vaihtoehdoisen tutkijapalvelun perustamista. Siinä jokaisesta ikäluokasta kymmenesosa, 3000 miestä, määrättäisiin tutkijapalveluun. Kyse olisi erityisesti konfliktien syiden monitieteellisestä tutkimisesta. Puhe julkaistiin Ylioppilaslehdessä huhtikuussa 1967.⁵¹⁶ Kukaan ei valitettavasti tarttunut Kivivuoren raikkaaseen ehdotukseen.

Myös pääkirjoitustasolla otettiin aseistakieltäytymiseen kantaa. Yleensä liberaalia linjaa vetänyt Hufvudstadsbladet vaati parempia olosuhteita Jehovan todistajille ja muillekin aseistakieltäytyville. Lehden mukaan täydellinen vapauttaminen palveluksesta ei sopinut, mutta vankila-aika ei saanut ylittää palvelusaikaa.⁵¹⁷ Helsingin Sanomat esitti kantanaan, ettei siviilipalvelukseen määrättyjä saisi lähettää ”*lomamatkoille*” ulkomaille

---

⁵¹² KU 23.1.1966 *Aseeton palveluvollisuus.*

⁵¹³ KU 27.3.1966 *Kolmen sortin pasifistit.*

⁵¹⁴ YL 1/4 1966 *Aseettomat ja lain kurvit.* Taipale, Ilkka.

⁵¹⁵ TeiniL 13/1966 *Käsittämättömät pykälät.* Repo, Risto.

⁵¹⁶ YL 1/4 1966 *Asepalvelu ja tutkijapalvelu.* Kivivuori, Antti.

⁵¹⁷ Hbl 3.3.1967 *Bättre möjligheter.* Pääkirjoitus.

kehitysaputehtäviin, sillä omiakin kehitysalueita oli silmänkantamattomiin.⁵¹⁸ Päivän Sanomissa oli vuonna 1967 kolme pääkirjoitusta aseistakieltäytymisestä. Ensimmäisessä kirjoituksessa otettiin radikaali kanta: “*Kieltäytymisen tulisi olla jokaiselle ihmiselle luonnostaan lankeava perusoikeus.*”⁵¹⁹ Toisessa kirjoituksessa ennustettiin armeijan vastaisten mielipiteiden lisääntyvän ja kärjistyvän.⁵²⁰ Syksyllä kommentoitiin lakiesitystä tuuletukseksi, mutta vain välivaiheena ennen asian uudelleenarviointia.⁵²¹ Lain jo tultua hyväksytyksi kirjoitti Kansan Uutiset, että hyvää laissa oli Karvian leirin lopettaminen ja palvelusaikojen lyhentäminen, mutta muuten laki kelpasi vain väliaikaiseksi ja olisi otettava heti jatkovalmisteluun.⁵²²

9. Yhteenveto ja loppupäätelmät

Aseistakieltäytyminen oli vaikea aihe suomalaisessa yhteiskunnassa 1960-luvulla. Se herätti voimakkaita tunteita puolin ja toisin. Se myös erotti sukupolvia tehokkaasti toisistaan. Sodan kokenut sukupolvi piti kieltäytymistä rienauksena ja jopa maanpetturuutena, kun taas uudet sodanjälkeen syntyneet ikäluokat tarkastelivat asiaa pasifismin ja nousevan vasemmistolaisuuden näkökulmasta. Ongelmana tarkastelussa oli usein se, ettei tajuttu kuinka marginaalisesta ilmiöstä oli kyse. Koko ikäluokasta kieltäytyi noin puolisen prosenttia ja näistäkin suurin osa oli uskonnollisia kieltäytyjiä. Eettisiin/siveellisiin syihin alettiin vedota vasta 1960-luvun puolesta välistä lähtien. Näitä kieltäytyjiä oli 17 huippuvuonna 1967, muuten vain kymmenkunta vuosittain.

Vaikka kyse oli vain muutamista yksilöistä, on silti kyse merkittävästä murroksesta. Traditio väistyi nuoren eliitin ainoana ideologiana, se sai voimakkaan kilpailijan uudesta yksilöä korostavasta ajatuksesta. Tähän

---

⁵¹⁸ HS 15.4.1967 *Eräs asevelvollisuus ryhmä*. Pääkirjoitus.

⁵¹⁹ PS 1.6.1967 *Aseistakieltäytyjien asema*. 2. pääkirjoitus.

⁵²⁰ PS 30.6.1967 *Ensimmäinen askel*. 2. pääkirjoitus.

⁵²¹ PS 4.11.1967 *Pakkotyölaitoksesta siviilipalveluun*. Pääkirjoitus.

⁵²² KU 21.12.1968 *Aseettomat ja laki*. Pääkirjoitus.

murrokseen liittyi olennaisena osana myös arvopluralismin synty ja entistä voimakkaamman sukupolvikuilun muodostuminen. Uusi kovaääninen sukupolvi nousi esiin ja vaati oikeuksiaan. Se ei kumartanut kuvia vaan vaati solidaarisuutta ja yksilön valinnan vapauden kunnioittamista. Rauhanaate ja kansainvälisyys sopivat kovin huonosti yhteen pakollisen asepalveluksen kanssa. Myös nouseva nuori vasemmisto (äärikommunisteja lukuun ottamatta, joiden keinovalikoimaan aseellinen vallanotto oli aina kuulunut) korosti pasifismia. Heille talvisota ja asepalvelus olivat sama asia, vanhan fasisteja kumartaneen Suomen menneitä symboleita.

Juuri symboliikka kohosikin arvoon arvaamattomaan aseistakieltäytymiskiistoissa. Sotilaspassien polttaminen ja Harro Koskisen *Sikamessias* voidaan niputtaa samaan ikonoklastiseen manifestiin, jolla etujoukkona itseään pitänyt nuorisoihalusi irtautua vanhasta ja luoda uudenlaisen yhteiskunnan.

Jehovan todistajat muodostivat yhteiskunnallisen ongelman eniten siksi, etteivät he sopineet siihen muottiin, joka uskonnollisille pienryhmille oli varattu. He olivat toisaalta hyviä kristittyjä ja rehellisiä kansalaisia, mutta toisaalta heidän pyrkimystään vetäytyä ”*tästä maailmasta*” ei voitu ymmärtää. Tämä johti vakavaan arvoaltakonfliktiin, joka päätettiin tukahduttaa alistamalla poikkeusyksilöt laitosvallan alle ja rajoittamalla mielivaltaisesti heidän oikeuksiaan. Kun tämäkään ei onnistunut murtamaan vastarintaa, oli valtion joustettava ja muutettava lakia.

Lakimuutoksen henki oli kuitenkin selvä, se perustui pienimmän haitan periaatteelle, siis valtion pienimmän haitan. Maanpuolustuksen arvot ohittivat kaikki muut, valtion hegemonia ja arvoalta olivat tärkeämpiä kuin yksilön oikeudet omantunnon tai uskonnonvapauteen. Alamaisideologia alensi nuoret miehet valtiokoneiston rattaiksi, joilla ei ollut muuta virkaa kuin totella sokeasti.

Samaa erehtymättömyyden ideologiaa edustaa yllytysoikeudenkäyntien lähtökohta: laki on yhtä kuin oikeus, eikä sitä vastaan ole syytä pullikoida. Jälleen arvoaltakysymykset voittivat juridiset, moraaliset

ja tarkoituksenmukaisuuspohdinnat. Peliä ei uskallettu puhaltaa poikki kun se oli kerran laitettu käyntiin. Ei ymmärretty sitä rikoslain olemusta, että se on olemassa yhteiskunnallisia poikkeuksia varten ja että tuhansien ihmisten mielipide ei voi enää olla poikkeus, tai ainakaan rikoksena arvioitava poikkeus. Lopulta ylemmät oikeusasteet käyttivät sitä valtaa, jota alioikeus ja syyttäjät eivät uskaltaneet soveltaa. Ehkä tämä oli jonkinlainen pyrkimyskin, osoittaa ensin mahtia ja sitten lempeyttä. Kun ensin ottaa kaiken pois ja myöhemmin antaa osan takaisin, vahvistaa se valtaa.

Myös yllytyspykälän muutokseen voidaan soveltaa Jehovan todistajista jo tuttua periaatetta, jossa valtion arvovalta on tärkein. Eduskunta ei halunnut ”antautua” painostuksen edessä ja siksi se säilytti yllytyspykälät, tosin alentunein rangaistuksin. Samaa halusi syyttäjäkin, joka halusi tuomion ankaramman pykälän mukaan, vaikka rangaistusmäärä oli hänestäkin sopiva. Tärkeintä ei siis ollut oikeus vaan oikeassa oleminen.

Viimeisen sanan tähänkin kiistaan, kuten niin moneen muuhunkin, lausui maan isä Kekkonen. Hänen armostaan yllyttäjien ei tarvinnut maksaa sakkojaan.

Monet julkisessa keskustelussa esiin nostetut aseistakieltäytymiskysymykset edustivat suurilta osin vähemmistön kantaa. Enemmistö kansasta oli tyytyväistä lainsäädäntöön, eikä suurta tarvetta muutokselle nähty. Jehovan todistajien asemaa pidettiin ehkä kohtuuttomana, mutta sekin oli enemmän tekninen kuin periaatteellinen ongelma. Heidän vapauttamistaan palveluksesta kokonaan ei vaatinut kovin äänekkäästi yksikään ryhmä, eivätkä siis Jehovan todistajat eivät itse osallistuneet politiikkaan.

Samoin oli yhteiskunnallisiin syihin vetoavien pasifistien saama suuri julkisuus suhteetonta heidän ajatustensa kannatukseen. Kolme neljäsosaa kansasta vastusti yhteiskunnallisten syiden hyväksymistä aseistakieltäytymisen perusteena, mutta silti näin tehtiin, ei lainsäädännön, vaan tutkijalautakunnan tulkinnan tasolla. Siihen vaikutti voimakkaasti julkisuus, yllytysjuttu ja kieltäytyjien nälkälakot pakottivat lainsäätäjät reagoimaan, jotta yksilötason tragedioilta olisi vältytty. Nämä yksilötragediat olisivat nimittäin voineet johtaa

suurempaan ja hallitsemattomampaan muutokseen, jos suuren yleisön sympatiat olisivat siirtyneet kieltäytyjille. Juuri tästä oli siis kyse kun puhutaan tarkoituksenmukaisuushegemoniasta. Pyritään hallitsemaan muutoksia, jotta niitä tarvitsisi tehdä mahdollisimman vähän.

On merkittävää huomata, että se, miten Jehovan todistajien osallistumattomuus johti heidän yksilötragedioidensa jatkumiseen lähes läpi koko vuosikymmenen. Vaikka ongelmat tunnettiin viranomaistasolla erittäin hyvin, ei niihin haluttua puuttua, koska julkisuus ei nostanut Jehovan todistajien asemaa agendalleen kuin vasta muiden aseistakieltäytymisongelmien yhteydessä. Kun Jehovan todistajat eivät pitäneet itsestään ääntä, ei heitä myöskään kuultu. Lisäksi heidän vieraaksi koettu ehdottomuutensa ja omituinen uskonnollisuutensa koettiin vieraina. Viranomaisten oli helppo pitää miehiä vain uskonnollisen kiihotuksen uhreina, jotka olivat vain itse vastuussa heikosta asemastaan. Valtio oli tullut heitä vastaan, mutta nämä kieltäytyivät tarttumasta käteen. Sellaisen loukkauksen tehtyään saakoot hukkoa, oli useimpien mielipide.

Kun laitostavallan ideologiaan vielä kuului se, että perusoikeuksista ei tarvinnut välittää suljetuissa laitoksissa ja että kyseessä oli täysin legitiimi menettelytapa, eivät Karvian laitoksen virkamiehet varmasti ajatelleet toimivansa millään tasolla väärin. Mutta toisinaan, kuten lomien kieltämisessä oman lapsen syntyessä, kyseessä tuntuu olevan jonkinlainen kostomentaliteetti: Kun te hankaloitatte minun elämäni kaikin keinoin, niin minä teen myös samoin. Samaa henkeä on aistittavissa lainmuutoksien tietyissä yksityiskohdissa, kuten päivärahojen poistamisessa ja Kurvisen komitean esityksessä poistaa sotilasavustus Jehovan todistajien omaisilta.

On myös syytä kiinnittää huomiota viranomaisten reagoinnin ja julkisuuden painopisteiden eriaikaisuuteen. Kun Karvian leirin ongelmat ilmenivät jo ensimmäisten toimintakuukausien aikana ja saivat lopulta parissa vuodessa vakiintuneet käytäntönsä, suuntasi se virkamiesten katseet juuri tähän suuntaan. Komiteoiden mietinnöt ja vähäiset tekniset muutokset asetuksissa eivät tilannetta muuttaneet ja kun viimein Kurvisen komitean esitys

lakiesitykseksi oli saatu, muuttuikin fokus täysin. Nyt näyttämön valtasivat tarkoituksenmukaisuuspasifistit, joiden osoittamaan ongelmaan ei ollut osattu varautua lainkaan. Näin laki, jonka oli tarkoitus poistaa täyskieltäytyjien ongelma, pitikin vastata nyt täysin uuteen kysymykseen.

Tässä oli tietysti myös kysymys arvojen törmäyksestä, mutta myös siitä, että arvovaltaproblematiikkaan jumittuneet lain valmistelijat olleet ymmärtäneet näiden kysymysten nousevat julkisen keskustelun keskiöön. Reaktiivisuus, ei aktiivisuus, oli lainvalmistelun tapa, ja siksi laki ei voinut vastata niihin kysymyksiin, joihin uuden sukupolven edustajat vaativat vastauksia.

10. Lähdeluettelo

Alkuperäislähteet

Aseettomien työlaitostoimikunta, Sota-arkisto (SArk)

Karvian Erityistyölaitoksen arkisto 1961-1969, Turun Maakunta-arkisto (TMA)

Urho Kekkosen arkisto, Orimattila (UKA)

Painetut lähteet

Suomen asetuskokoelma 1901

Suomen asetuskokoelma 1919

Suomen asetuskokoelma 1922

Suomen asetuskokoelma 1931

Suomen asetuskokoelma 1959

Suomen asetuskokoelma 1964

Suomen asetuskokoelma 1969

1962 Valtiopäivät. Asiakirjat IV

1965 Valtiopäivät. Asiakirjat IV

1966 Valtiopäivät. Liitteet XII

1967 Valtiopäivät. Liitteet XII, Asiakirjat III

1968 Valtiopäivät. Asiakirjat III, Pöytäkirjat III

1969 Valtiopäivät. Asiakirjat IV

Omantunnonarkoja asevelvollisia koskevaa lainsäädäntöä tutkiva toimikunta.

Monistettu komiteanmietintö 1951:55

*Omantunnonarkoja asevelvollisia koskevan lainsäädännön tarkistamista varten
asetettu komitea.* Monistettu komiteanmietintö 1958:38

Aseettomien työlaitostoimikunta. Monistettu komiteanmietintö 1962:100,

Aseettoman palveluksen tarkastustoimikunnan osamietintö n:o 1.

Komiteanmietintö 1964: B 62

Aseettoman palveluksen tarkastustoimikunnan osamietintö n:o 2.

Komiteanmietintö 1966: B 13

Aseistakieltäytymisen selvittämiskomitean mietintö. Komiteanmietintö 1970

B:24

Suomen valtiokalenteri 1967. Helsingin yliopisto. Weilin+Göös 1967

Suomen valtiokalenteri 1968. Helsingin yliopisto. Weilin+Göös 1968

Suomen valtiokalenteri 1970. Helsingin yliopisto. Weilin+Göös 1970

Lehdistö

Ajankohta	Suomen Kuvalehti (SK)
Dagens Nyheter, Ruotsi	Suomenmaa
The Guardian, Iso-Britannia	Suomen sosialidemokraatti (Ssd)
Helsingin Sanomat (HS)	Sotilasaikakauslehti
Huvudstadsbladet (Hbl)	Teinilehti (TeiniL)
Ilta-Sanomat (IS)	Turun Päivälehti
Kansan Uutiset (KU)	Uusi Maailma
Nya Pressen (NP)	Uusi Suomi (US)
Panorama, Italia	Vapaa Sana
Päivän Sanomat (PS)	Ydin
Seura	Ylioppilaslehti (YL)
Suomalainen	

Tutkimuskirjallisuus

- Hallman, Kristiina: *Tottelisinko? Suomalaista Sadankomiteaa vuodesta 1963*. Suomen Sadankomitealiitto ry., Helsinki 1986
- Jokipii, Mauno: *Panttipataljoona*. 4. korjattu painos. Veljesapu ry., Helsinki 2000
- Kalemaa, Kalevi: *Suomalaisen rauhanliikkeen juuria*. Suomen rauhankirjallisuuden edistämisseura, Vaasa 1981
- Kiljunen, Kimmo, Väänänen, Jouko (toim.): *Nuoriso ja asevelvollisuus*. Aseistakieltäytyjäliitto ja Suomen rauhanliitto. Helsinki 1988
- Kolbe, Laura: *Eliitti, traditio, murros. Helsingin yliopiston ylioppilaskunta 1960-1990. Helsingin yliopiston ylioppilaskunnan historia 6*. Otava, Helsinki 1996
- Metsämäki, Mikko – Nisula, Petteri: *Aktivistit. Suomalaisten kansalaisliikkeiden tarina*. Edita, Helsinki 2006.
- Scheinin, Martin: *Siviilipalvelus ja perusoikeudet*. Suomen siviilipalvelusmiesliitto r.y., Helsinki 1985. (Scheinin 1985)
- Scheinin, Martin: *Aseistakieltäytymisoikeus. Oikeuden rajat – tutkimushanke*. Helsingin yliopiston julkisoikeuden laitoksen julkaisuja D:3, Helsinki 1988. (Scheinin 1988a)
- Suomi, Juhani: *Taistelu puolueettomuudesta. Urho Kekkonen 1968 – 1972*. Otava, Helsinki 1996.
- Tuomikoski, Juha (toim.): *Aseistakieltäytyjien maailma*. Aseistakieltäytyjäliitto, Helsinki 1989
- Tuominen, Marja: *Me ollaan kaikki sotilaitten lapsia. Sukupolvihegemonian kriisi 1960-luvun suomalaisessa kulttuurissa*. Otava, Helsinki 1991

Aikalais- ja muu kirjallisuus

- von Bonsdorff, Johan: *Kun vanha vallattiin*. Tammi, Helsinki 1986
- Boxberg, Katja: *Paavo Lipponen*. Nemo, Helsinki 2004
- Eriksson, Lars D. (toim.): *Pakkoauttajat*. Hyvä tietää 15. Tammi, Helsinki 1967

Halonen, Ilpo, Mykkänen, Matti (toim.): *Tapaus Schüller*. Huutomerkki-sarja. Tammi, Helsinki 1970

Kankaanpää, Erkki, von Mouritz, Harold: *Selostus Jehovan todistajien toiminnasta ja suhtautumisesta yhteiskuntaan*. 1969. Liite 1a K.J. Långin raportissa: *Jehovan todistajat asevelvollisina* (1968). Julkaistu teoksessa: Lång, K. J.: *Rikos ja rangaistus, oikeus ja kohtuus*. (toim. Klaus Mäkelä ja Ilkka Taipale). Acta Poenologica 1/2004. Vankeinhoitolaitoksen koulutuskeskus, Vantaa

Keinonen, Yrjö: *Huipulla. Muistelmia puolustusvoimain komentajakaudeltani*. Tammi, Helsinki 1977

Kekkonen, Urho: *Kirjeitä myllystäni 2: 1968-1975*. Otava, Helsinki 1976 (Kekkonen 1976)

Kekkonen, Urho: *Nimellä ja nimimerkillä I*. Otava, Helsinki 1977 (Kekkonen 1977)

Kekkonen, Urho (toim. Suomi, Juhani): *Päiväkirjat. Osa 2: 1963 – 1968*. Otava, Helsinki 2002. (Kekkonen 2002)

Lappi, Marja ja Seppo: *Yrjö Keinonen - suomalainen sotilas*. Omakustanne 2000

Liimatainen: *Pahaksi on päässyt*. Otava, Helsinki 1970

Linkola Pentti: *Isänmaan ja ihmisen puolesta – mutta ei ketään vastaan*. IV painos, Turku 1981

Lång, K. J.: *Rikos ja rangaistus, oikeus ja kohtuus*. (toim. Klaus Mäkelä ja Ilkka Taipale). Acta Poenologica 1/2004. Vankeinhoidon koulutuskeskus, Vantaa.

Mielenosoitukset ja poliisi 22. – 26.6.1970. Otava, Helsinki 1970

Oikkonen, Seppo (toim.): *Aseistakieltäytyjät*. Huutomerkki-sarja. Tammi, Helsinki 1969

Suomela, Helena: *Fredan ja Roban kulmassa*. Tammi, Helsinki 2005

Taipale, Ilkka (toim.): *Ydinasioita. Sadankomitean pamfletti rauhasta*. Hämeenlinna 1966

Tuomioja, Erkki: *Kukkaisvallasta Kekkosaltaan*. Tammi, Helsinki 1993

Väyrynen, Jukka (toim.): *Eikä ketään vastaan. Puheenvuoroja rauhasta.*
Huutomerkki-sarja. Tammi, Helsinki 1983

Muut lähteet

FINLEX – Valtion säädöstietopankki www.finlex.fi 7.4.2007

The Charters of Freedom, The Declaration of Independence: A Transcription.

www.archives.gov/national-archives-experience/charters/declaration-transcript.html 7.4.2007

Teatteri 67, *Pax-kabaree Ei rumputusta pamputusta, simputusta.* Levykooste ja ohjelmalaatikko.1967.

Taulukot

Taulukko 1. Tilasto aseettomaan palvelukseen määrätystä vuosina 1956 – 1969⁵²³

Vuosi	Puolustuslaitos	Siviilihallinto	Kieltäytyneitä	Aseettomia yhteensä % ⁵²⁴
1956		11	41	0,17
1957		18	28	0,14
1958	kts. viite ⁵²⁵	10	48	0,17
1959		31	38	0,21
1960		37	38	0,23
1961	120	31	48	0,53
1962	110	33	37	0,56
1963	89	31	34	0,43
1964	105	36	47	0,48
1965	99	29	64	0,50
1966	112	33	64	0,48
1967	112	33	76	0,50
1968	103	34	79	0,47
1969	89	43	92	0,50
Yht.	939	303 (410)⁵²⁶	541 (739)	0,49
Keskimäärin vuodessa	104	34 (29)	60 (53)	-
Keskimäärin %:a palv. astuneista vuodessa	0,25	0,09 (0,09)	0,15 (0,16)	0,49

⁵²³ PEjärj-os 27.2.1970. Kom. miet. 1970:B24 Liite I. s. 197.

⁵²⁴ Prosentti laskettu ko. vuonna palvelukseen astuneiden asevelvollisten koko määrästä.

⁵²⁵ Ei tilastotietoja, koska joukko-osastot hyväksyivät miehet itse aseettomaan palvelukseen puolustusvoimissa.

⁵²⁶ Sulkeissa oleviin lukuihin on laskettu mukaan vuodet 1956 – 1960.

Taulukko 2. Vuosina 1961 – 1968 kutsunnoissa aseettomaan palvelukseen ilmoittautuneiden jakautuminen kutsuntalautakunnan suosituksen mukaan (hlöä)⁵²⁷

Haku- peruste	1961			1962			1963			1964			1965			1966			1967			Yhteensä 1961 – 1967			1968 ⁵²⁸			yh.	1969 ⁵²⁹		
	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3		1	2	3
Uskon. Jehovan todistaja Siveell. vakaum	65	22		67	29		77	32		81	17	1	96	28		78	16		82	26		546	170	1	102			819	55	48	
			35			28		1	44		2	66			63			76		1	78		4	390			79	473		75	
					1		1	2			7			3		1	10	1	4	14	2	7	34	3	15			61	4	19	
yhhteensä	65	22	35	67	30	28	78	35	44	81	26	66	96	31	63	78	26	77	86	41	80	551	211	394	68	49	79	1353	59	67	75
yhhteensä vuodessa	122			125			157			173			190			181			207			1155			196			1353	201		

- 1 Aseeton palvelu puolustusvoimissa
- 2 Palvelu siviilihallinnossa
- 3 Palvelu erityistyölaitoksessa

⁵²⁷ Kutsuntalautakunta esitti Asevelvollisten tutkijatoimikunnalle mihin kukin mies tulisi sijoittaa. Tutkijatoimikunta teki kuitenkin omat ratkaisunsa esityksistä riippumatta. Taulukko koostettu: Lång, 239, Oikkonen, 30 – 31 ja Kom. miet. 1970B:24.

⁵²⁸ Vuodelta 1968 ei ole olemassa jakaumaa miten uskonnollisiin ja siveellisiin syihin vetoavat miehet haluttiin sijoittaa. Jehovan todistajien kohdalta jakautuminen on vahvistettavissa muista lähteistä.

⁵²⁹ Vuosi 1969 on mukana vertailun vuoksi. Uuden lain mukaan puhuttiin nyt eettisestä vakaumuksesta ja siviilitehtävissä siviilipalvelusmiehistä ja siviilipalveluksesta. Aseettomat olivat armeijassa ilman asetta palvelevia. Mitään suurta muutosta ei tapahtunut, vaikka siviilipalvelukseen esitettiin nyt enemmän miehiä kuin aseettomaan palveluksen armeijassa. Uuden lain mukaan Jehovan todistajat tuomittiin nyt vankilaan työlaitoksen sijasta.